

AKCIJSKI PLAN UPRAVLJANJA POSJETITELJIMA U PARKU PRIRODE „BIOKOVO“

Za potrebe projekta „Novi Adrion“

2019. – 2026.

Nakladnik:

Javna ustanova Park prirode „Biokovo“

Franjevački put 2A, Makarska

Za nakladnika:

Velimir Vidak-Buljan, ravnatelj

Autorski tim:

Dr.sc. Vesna Krpina, voditeljica

Jona Petešić

Jadranka Pelikan

Sanja Sorić

Ivan Šabić

Djelatnici JU PP Biokovo koji su sudjelovali u procesu:

Velimir Vidak-Buljan

Slavo Jakša

Ivana Gabrić

Ksenija Protrka

Stipe Srzić

Hrvoje Škrabić

Fotografije: Arhiva JU Park prirode Biokovo.

Karte: Stipe Srzić

Grafička priprema i tisak:

Izradu dokumenta financira OP KK

Sadržaj dokumenta isključiva je odgovornost autora i JU PP Biokovo

ISBN

Sadržaj

1.0. UVOD I METODOLOGIJA	7
1.1. ŠTO JE APUP I ČEMU SLUŽI?	7
1.2. PROCES IZRADE I USVAJANJA APUP-A PARKA PRIRODE BIOKOVO	9
2.0. ANALIZA PLANSKIH I UPRAVLJAČKIH DOKUMENATA JU PP BIOKOVO	15
2.1. ZAŠTIĆENA PODRUČJA U REPUBLICI HRVATSKOJ I ZAKONSKI OKVIR	15
2.2. PLAN UPRAVLJANJA JAVNE USTANOVE PARK PRIRODE BIOKOVO	19
2.3. PROSTORNI PLAN PARKA PRIRODE BIOKOVO	21
2.4. PROMETNA STUDIJA PARKA PRIRODE BIOKOVO	22
2.5. POSTOJEĆA PROCJENA UČINKOVITOSTI UPRAVLJANJA U PARKU PRIRODE BIOKOVO PREMA METT 2012., 2014. I 2016.	24
2.6. STRATEŠKI PLANOWI JLS.....	26
3.0. OPĆI PODACI O PODRUČJU PP BIOKOVO PO TEMAMA	34
3.1. TEMA 1 – INFRASTRUKTURA I KAPACITETI ZA UPRAVLJANJE POSJETITELJIMA PP BIOKOVO	34
3.2. TEMA 2 – POSTOJEĆA OGRANIČENJA I/ILI PREPORUKE AKTIVNOSTI VEZANE UZ ZAŠTITU I PREZENTACIJU VRIJEDNOSTI PODRUČJA PP BIOKOVO	58
3.3. TEMA 2A: MONITORING POSJEĆIVANJA	79
3.4. TEMA 3 – USLUGE I PROGRAMI ZA POSJETITELJE	85
3.5. TEMA 4 – SURADNJA S DIONICIMA VEZANA UZ POSJEĆIVANJE ODNOSNO TURIZAM U ZP102	
3.6. TEMA 5 – KOMUNIKACIJA PREMA POSJETITELJIMA	107
4.0. KORELACIJA TEMA PLANA UPRAVLJANJA I APUPA.....	117
5.0. VIZIJA AKCIJSKOG PLANA UPRAVLJANJA POSJETITELJIMA	119
6.0. STRATEGIJE APUP-a	120
6.1. RAZRADA STRATEŠKE STRUKTURE APUPA-a	121
6.2. PRORAČUN APUP-a ZA RAZDOBLJE 2019. – 2026. GODINE	135

POPIS KRATICA

KRATICA	ZNAČENJE
APUP	Akcijski plan upravljanja posjetiteljima
BBVK	Biokovski botanički vrt Kotišina
DC	Državna cesta
dr.	drugi
DVD	Dobrovoljno vatrogasno društvo
DZS	Državni zavod za statistiku
ESI	Europski strukturni i investicijski fondovi
FG	Fokus grupe
FZOEU	Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost
GP	Godišnji program zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja Javne ustanove „Park prirode Biokovo“
ha	Hektar
HAOP	Hrvatska agencija za okoliš i prirodu
HGK	Hrvatska gospodarska komora
HGSS	Hrvatska gorska služba spašavanja
HPD	Hrvatsko planinarsko društvo
HRK	Hrvatska kuna
HŠ	„Hrvatske šume“ d.o.o.
IUCN	International Union for Conservation of Nature
JLS	Jedinica lokalne samouprave
JU	Javna ustanova „Park prirode Biokovo“
km	Kilometar
LAG	Lokalna akcijska grupa
LC	Lokalna cesta
LU	Lovačka udruga
MARA	Makarska razvojna agencija
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
MZOE	Ministarstvo zaštite okoliša i energetike
NEM	Nacionalna ekološka mreža
NKD 2007	Nacionalna klasifikacija djelatnosti 2007
NKS	Nacionalna klasifikacija staništa
nm	Nad morem
NN	Narodne novine
NP	Nacionalni park
OiV	Odašiljači i veze d.o.o.
OP KK	Operativni program konkurentnost i kohezija
PP Park	Prostorni plan Parka prirode Biokovo
Park	Park prirode Biokovo
PP	Park prirode
PRKT	Program razvoja kulturnog turizma
PU	Plan upravljanja
PUR	Plan ukupnog razvoja
RH	Republika Hrvatska
SDŽ	Splitsko – dalmatinska županija
SR	Strategija razvoja
SRP	Strateški razvojni program
TZ	Turistička zajednica
UV	Upravno vijeće
ZOZP	Zakon o zaštiti prirode
ZP	Zaštićeno područje
ŽC	Županijska cesta

**Naručitelj izrade Akcijskog plana upravljanja posjetiteljima:
Javna ustanova Park prirode „Biokovo“**

Osnovni podaci o Naručitelju	
Naziv zaštićenog područja:	Biokovo
Kategorija zaštićenog područja:	Park prirode
Datum proglašenja zaštićenog područja:	24. lipnja 1981.
Akt o proglašenju zaštite:	Zakon o proglašenju planine Biokovo parkom prirode (NN 24/81)
Površina:	19.330 ha
Prostorni plan:	Prostorni plan Parka prirode Biokovo (NN 108/15)
Datum donošenja Plana upravljanja:	2017.
Plansko razdoblje / revizija Plana upravljanja:	10 godina / revizija nakon 5 godina 2017. – 2026.
Informacije o Upravi Parka prirode	
Uprava:	Javna ustanova Park prirode „Biokovo“
Adresa:	Franjevački put 2A 21300 Makarska
Telefon:	Tel./fax: +385(0)21 616 924
Fax:	Tel./fax: +385(0)21 616 924
e-mail:	info@pp-biokovo.hr
Statut Javne ustanove:	Statut Javne ustanove Park prirode „Biokovo“ (u daljnjem tekstu Statut), usvojen 24. listopada 2014.(Ur.broj:941/14), a suglasnost Ministarstva zaštite okoliša i prirode dobivena je 05. siječnja 2015. godine (Ur.broj: 612-07/14-06/33, KLASA: 517-07-2-1-1-15-05)
Pravilnik o unutarnjem redu:	Pravilnik o unutarnjem redu u Parku prirode Biokovo (2015), u dijelu u kojem njegove odredbe nisu u suprotnosti s važećim Zakonom o zaštiti prirode (NN 80/13, NN 15/18, NN 14/19)

UVODNI DIO

1.0. UVOD I METODOLOGIJA

Javna ustanova „Park prirode Biokovo“ (JU PP Biokovo) u okviru provedbe projekta „Novi ADRION - Promicanje održivog korištenja prirodne baštine PP Biokovo“ pristupila je izradi Akcijskog plana upravljanja posjetiteljima (APUP) za razdoblje 2019. – 2026. Uz nositelja projekta (JU PP Biokovo) kao partneri na projektu sudjeluju Javna ustanova Makarska razvojna agencija MARA (JU MARA) i Hrvatska gorska služba spašavanja (HGSS). Ukupan iznos proračuna projekta je 32.041.753,44 HRK pri čemu se iz ESI fondova sufinancira dio kroz OP KK 2014. – 2020., uz intenzitet potpore 85 %. Ostatak sredstava osiguravaju FZOE RH u iznosu 2.846.438,45 HRK odnosno 8,88 % kao i JU PP Biokovo s 1.663.426,55 HRK. Razdoblje provedbe projekta je 2018. – 2021. godine.

Opći cilj projekta „Novi ADRION“ održivo je korištenje odredišta prirodne baštine Parka prirode Biokovo s ciljem doprinosa održivom društveno-gospodarskom razvoju općina i gradova na području makarske rivijere i Splitsko-dalmatinske županije, dok specifične ciljeve projekta čine povećanje privlačnosti i obrazovnog kapaciteta Ustanove te uspostava boljeg upravljanja posjetiteljima u PP Biokovo.

Aktivnosti projekta usmjerene su na izgradnju posjetiteljske infrastrukture unutar zone korištenja, edukaciju i interpretaciju te promociju i vidljivost prirodne i kulturne baštine na području PP Biokovo, uključujući izradu Akcijskog plana upravljanja posjetiteljima (APUP) Parka prirode Biokovo za razdoblje 2019. – 2026. godine.

1.1. ŠTO JE APUP I ČEMU SLUŽI?

Akcijski plan upravljanja posjetiteljima odnosno, posjećivanjem sastavni je dio plana upravljanja (PU)¹ (HAOP, 2018: 5). Smjernice HAOP-a, nadalje propisuju: „Ako je posjećivanje kompleksno i zahtjeva detaljniju razradu, tema upravljanja posjećivanjem raspisuje se kroz Akcijski plan upravljanja posjećivanjem s obzirom na velike zahtjeve koje upravljanje posjećivanjem zaštićenog područja u pojedinim područjima sa sobom nosi.“ JU PP Biokovo ima obvezu izrade APUP-a temeljem rješenja MZOE iz 2016. godine. Kako APUP predstavlja detaljniju razradu dijela Plana upravljanja PP Biokovo usvojenog 2017. godine, njegovi ciljevi i struktura trebaju biti usklađeni s ciljevima i strukturom PU. S obzirom da zaštićena područja (ZP) osim funkcije zaštite prirodne i kulturne baštine, ekosustava i staništa, pridonose unaprijeđenju kvalitete života lokalnog stanovništva, šire zajednice i posjetitelja,

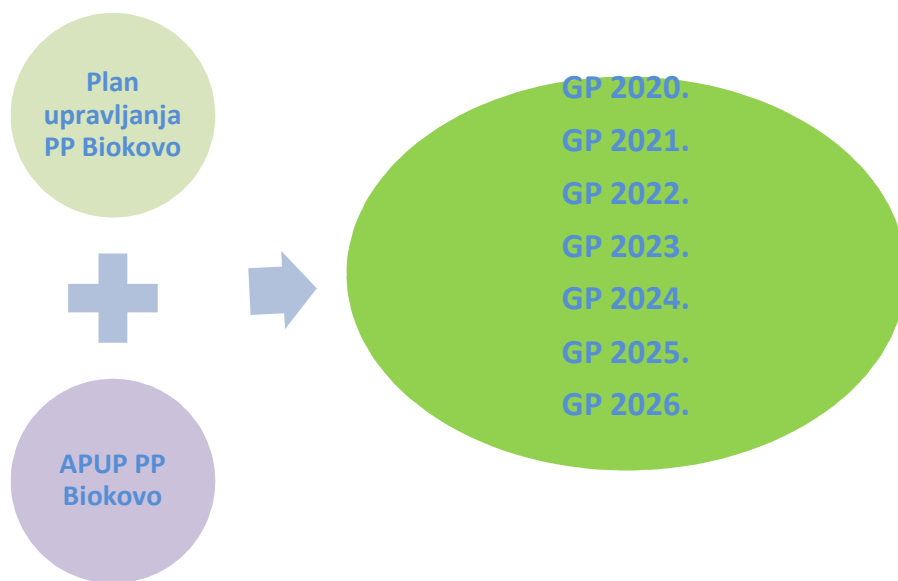
¹ Ovisno o potrebama upravljanja pojedinim područjem, aktivnosti pojedinog segmenta upravljanja (očuvanje, posjećivanje i dr.) izrađuju se kao zasebni akcijski plan ili kao jedna od tema plana upravljanja. (...) Ulaskom u prvi sljedeći ciklus planiranja potrebno je integrirati te dokumente, odnosno akcijski plan potrebno je revidirati prilikom izrade plana upravljanja i ugraditi u sam plan. (HAOP, 2018: 11)

nužno je uskladiti ove koncepte i primijeniti ih na održiv način. Stoga APUP čini značajnu poveznicu između posjetitelja i zaštićenih područja prirode radi postizanja obostrane dobrobiti.

APUP analizira odnose među različitim dionicima i usmjeren je na:

- Podizanje razine svijesti posjetitelja o potrebi očuvanja i zaštite posebno vrijednih područja
- Proširenje Plana upravljanja PP Biokovo
- Informiranje posjetitelja i šire javnosti o zaštiti osjetljivih prirodnih područja
- Zaštite područja od mogućih utjecaja posjetitelja PP Biokovo
- Zaštite posjetitelja od mogućih opasnosti u PP Biokovo
- Znanstveno-istraživačke i edukativne svrhe
- Turizam u zaštićenom području PP Biokovo.

APUP u suradnji s PU PP Biokovo predstavlja sublimat najvažnijih mjera za održivo upravljanje zaštićenim područjem PP Biokovo. Integracija mjera iz oba dokumenta objedinjuju se u GP, odnosno, godišnjim programima JU (vidi Sliku 1).

Slika 1: Odnos APUP-a i PU JU PP Biokovo

Poglavlja koja obuhvaća APUP PP BOKOVO uključuju:

- ✓ Analizu planskih i upravljačkih dokumenata te aktivnosti JU PP Biokovo vezanih za posjećivanje i turizam.
- ✓ Analizu, odnosno, evaluaciju/ocjenu stanja² područja prema temama:

² Evaluacija ili ocjena stanja je proces analize i procjene stanja/situacije u okviru pojedinih tema plana upravljanja i to temeljem analize postojećih podataka, kao i pritisaka, prijetnji ili ugroza. Na temelju evaluacije stanja definiraju se ciljevi upravljanja i aktivnosti (HAOP, 2018: 11).

- Tema 1: Infrastruktura i kapaciteti za upravljanje posjetiteljima
- Tema 2: Ograničenja i/ili preporuke aktivnosti vezanih uz zaštitu i prezentaciju vrijednosti
 - Tema 2a: Monitoring posjećivanja
- Tema 3: Usluge i programi za posjetitelje
- Tema 4: Suradnja s dionicima vezana uz posjećivanje odnosno turizam u ZP
- Tema 5: Komunikacija prema posjetiteljima.

Svaka od tema u narednim se poglavljima detaljno razrađuje u podteme.

1.2. PROCES IZRADE I USVAJANJA APUP-A PARKA PRIRODE BIOKOVO

1.2.1. Proces izrade APUP-a PP Biokovo

APUP Parka prirode Biokovo nastao je tijekom participativnog procesa planiranja u kojem su na temelju provedene analize planske i upravljačke dokumentacije, analize medijske prisutnosti, analize tržišta, statističkih podataka te analize dionika i anketiranja posjetitelja, sudjelovale institucije, organizacije i zainteresirana javnost s područja devet jedinica lokalnih samouprava³ na čijem se području prostire PP Biokovo. Smjernice HAOP-a (2018: 8) obvezuju donositelje planova upravljanja, a isto se odnosi i na akcijske planove upravljanja posjećivanjem, na provedbu participativnog procesa njihove izrade te između ostaloga ističu kako se radi o: „... procesu planiranja upravljanja područjima zaštićenim u nacionalnim kategorijama kao i područjima ekološke mreže. Smjernice se temelje na Zakonu o zaštiti prirode.” Konzultacije s dionicima su provedene putem deliberativnih radionica te putem elektroničke pošte. Za potrebe izrade APUP-a PP Biokovo, između ostalog, otvorena je posebna adresa elektroničke pošte za komunikaciju s dionicima i zainteresiranom javnosti⁴.

Prvi od postupaka uključivanja dionika u proces izrade APUP-a, izuzev **sastanaka s članovima radnog tima i djelatnicima** JU PP Biokovo, odnosio se na provedbu **sastanaka fokusnih skupina**. Planirana je provedba šest sastanaka fokusnih skupina/grupa koje čine predstavnici: turističkih zajednica (TZ), jedinica lokalne samouprave (JLS), turističkih agencija i hotelskih kuća te iznajmljivača smještaja na području JLS, udruge i vlasnici nekretnina u PP Biokovo. Na sastancima trajanja do 90 minuta sudjelovalo je od dva do osam sudionika u svakoj skupini koji su tijekom razgovora iznosili svoje mišljenje i stavove na temelju četiri polustrukturirana pitanja. Rezultati provedenih istraživanja predstavljeni su u poglavljima koja se odnose na ocjenu stanja po temama.

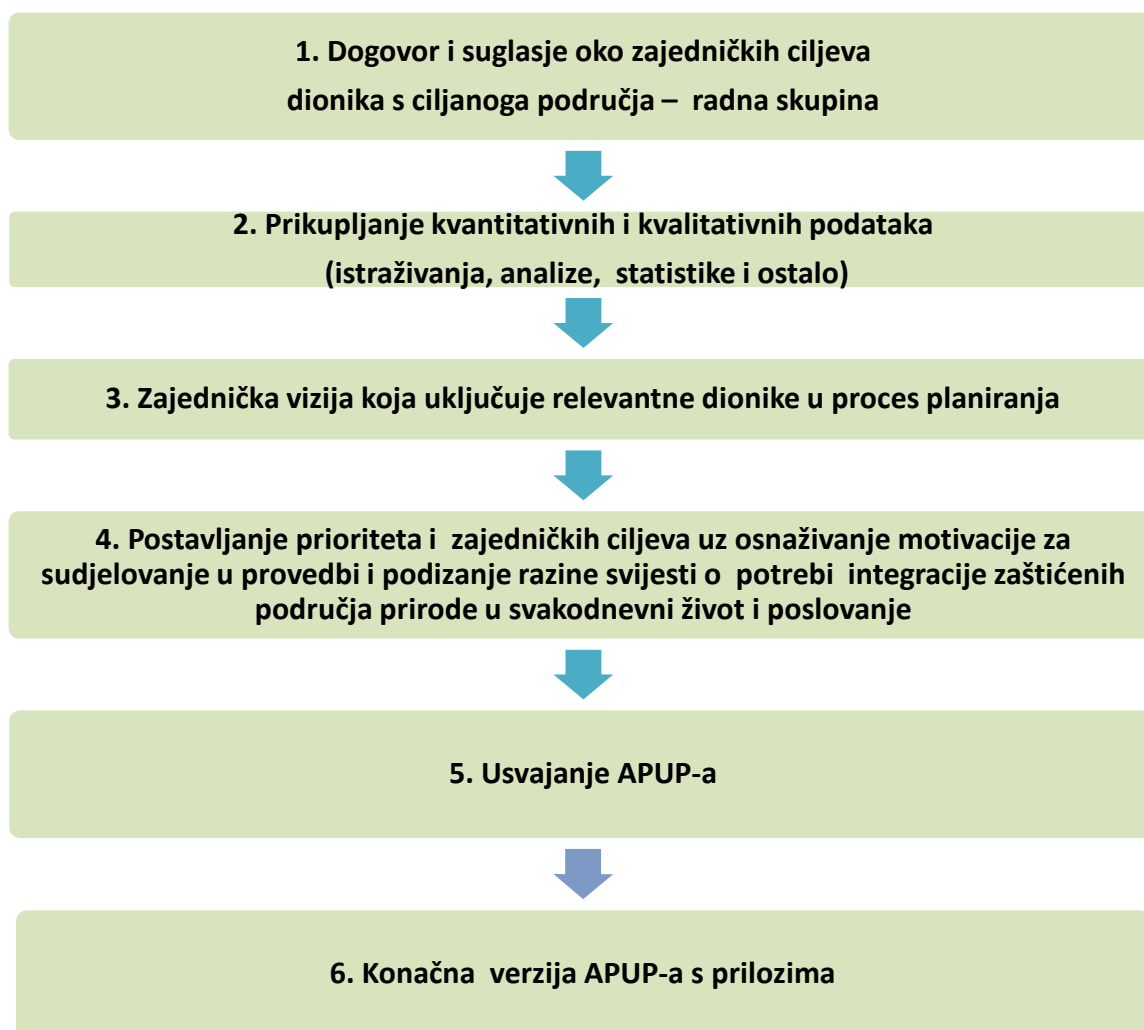
Pojedinačni razgovori/**intervjui** provode se s relevantnim dionicima koji mogu pružiti cjelovit uvid u istraživanu temu. Istaknuti pojedinci su najčešće osobe prepoznate u svojoj lokalnoj i profesionalnoj

³ PP Biokovo se prostire na području Općine Baška Voda, Općine Brela, Grada Makarske, Općine Podgora, Općine Šestanovac, Općine Tučepi, Grada Vrgorca, Općine Zadvarje i Općine Zagvozd.

⁴ apup.biokovo@gmail.com

sredini jer su ostvarile i ostvaruju izrazit doprinos svojim radom, intelektualnim, umjetničkim ili drugim postignućima za dobrobit lokalne zajednice i društva u cjelini. Provedeno je nekoliko razgovora s istaknutim pojedincima koji su znalci problematike o kojoj se raspravljalo.

Slika 2 sadrži prikaz ključnih koraka provedenih u procesu izrade APUP-a PP Biokovo. Svaki korak se kasnije detaljnije prikazuje u narednim poglavljima kao i kroz ocjenu stanja po temama.

Slika 2: Ključni koraci u provedbi procesa izrade APUP-a PP Biokovo

Paralelno s procesom analize planske i upravljačke te ostale dokumentacije, članaka, znanstvenih radova, statističkih podataka i internetskih stranica pristupilo se izradi **upitnika za posjetitelje kao i potencijalne posjetitelje** PP Biokovo. Upitnik predviđen za anketiranje posjetitelja na kraju posjete PP Biokovo sadrži 31 pitanje, a izrađen je na hrvatskom i stranim jezicima (poljski, češki, njemački, slovački i engleski). Odabir jezika je izvršen na temelju frekvencija dolazaka posjetitelja u zadnjih pet godina prema državi podrijetla. Slično tomu, izrađen je upitnik za potencijalne posjetitelje PP Biokovo koji sadrži 21 pitanje. Preveden je na istih pet stranih jezika kao i upitnik za posjetitelje PP Biokovo.

Anketiranje oba upitnika proveli su djelatnici JU PP Biokovo kako na području PP Biokovo, tako i izvan njega. Anketiranje posjetitelja PP Biokovo provedeno je metodom slučajnog uzorka, a potencijalnih posjetitelja metodom prigodnog uzorka. Dodatno, upitnik predviđen za potencijalne posjetitelje objavljen je na web stranicama JU PP Biokovo kao i stranicama nekoliko TZ. Svim turističkim zajednicama s ciljnoga područja dostavljen je upitnik za potencijalne posjetitelje u tiskanom obliku na hrvatskom i pet prethodno spomenutih stranih jezika. Prilikom obrade podataka primijenjeni su alati **deskriptivne statistike** (podaci su obrađeni u SPSS softveru) te je provedena usporedba najznačajnijih rezultata za oba upitnika.

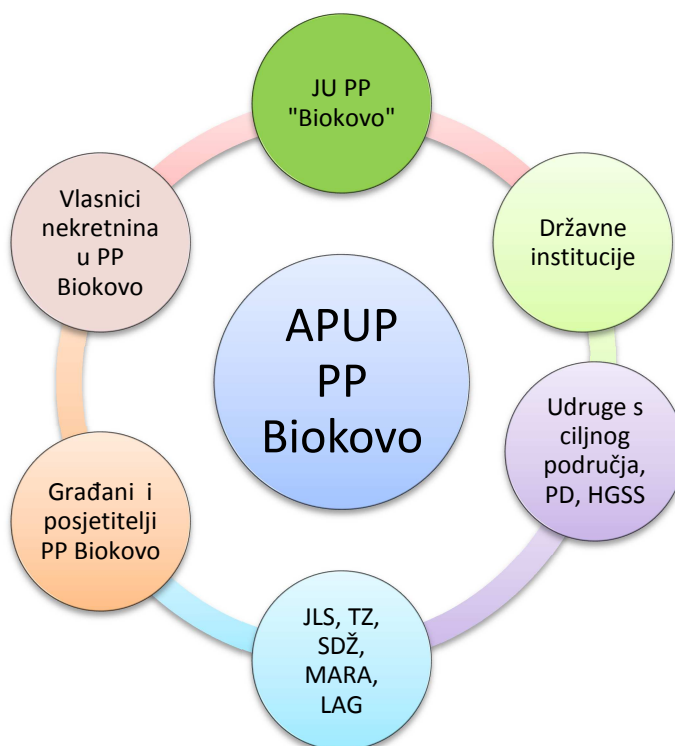
Jedna od novijih metoda u analizi strateške i planske dokumentacije je **analiza korpusa** strateških dokumenata. Pomoću aplikacije ANTConc. softvera pristupilo se analizi strateških planova JLS, Splitsko-dalmatinske županije (SDŽ), Lokalne akcijske grupe (LAG) Adrion, sadržaja web stranica JLS i TZ s područja PP Biokovo te je provedena njihova **usporedba**, a dodatno, **analizirani su i društveni mediji glavnih dionika**. Popis potrebne dokumentacije, osim javno dostupne na internetskoj stranici, osigurala je JU PP Biokovo u najkraćem mogućem vremenu, dok su **statistički podaci** prikupljeni iz primarnih (TZ) i sekundarnih izvora (državni zavod za statistiku RH) te je pristupljeno njihovoj **analizi i sintezi**.

Dobiveni rezultati predstavljeni su na **deliberativnim radionicama** koje je JU PP Biokovo ostvarila u suradnji s TZ Grada Vrgorca i Općine Zagvozd. Tijekom rasprave sudionici radionica definirali su prioritete koji su po njihovom mišljenju od značaja za razvoj sinergije između JU PP Biokovo i lokalne zajednice, uključujući i lokalno gospodarstvo. Osim navedenoga, organizirano je nekoliko **terenskih posjeta** području PP Biokovo u organizaciji JU PP Biokovo, HGSS, te ostalih dionika.

1.2.2. Radna skupina za izradu APUP-a

Proces izrade APUP-a je participativan, stoga uključuje lokalne dionike u postupak donošenja odluka u smislu predlaganja i odabira prioriteta. Na temelju provedene analize dionika⁵ identificirane su brojne institucije, organizacije te pojedinci čiji se interes preklapa ili je suprotan, a zajedničko svojstvo im je područje PP Biokovo. JU PP Biokovo je pozvala ciljane dionike na sudjelovanje u procesu izrade APUP-a PP Biokovo. Slika 3 prikazuje skupine dionika koje su se odazvale pozivu. Popis sudionika nalazi se u Prilogu 7, a detaljan opis ciljnih skupina predstavljen je u Komunikacijskoj strategiji (Prilog 1).

⁵ Dionici su svi pojedinci, institucije, organizacije i/ili interesne skupine na koje će provedba aktivnosti imati utjecaja, bilo pozitivnog ili negativnog. Analizi dionika se pristupa iz razloga kako bi se utvrdilo koje se skupine stanovništva, interesne skupine, organizacije i/ili pojedinci mogu naći povezani s rezultatima aktivnosti i na koji način. APUP ne sadrži analizu dionika premda je dijelom na njoj temeljen, prema naputku HAOP-a (2018: 15).

Slika 3: Sudionici procesa izrade APUP-a PP Biokovo

Deliberativne radionice su provedene na području Makarske, Vrgorca i Zagvozda. Njihovu organizaciju ostvarila je JU PP Biokovo u suradnji s TZ Grada Vrgorca i Općinom Zagvozd.

1.2.3. Metode prikupljanja podataka

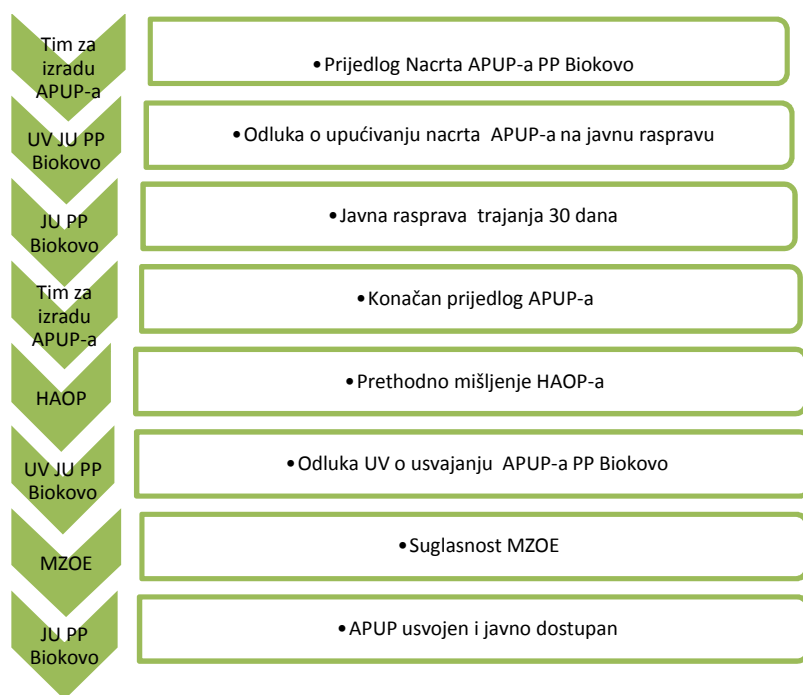
Budući da se PP Biokovo nalazi na području devet JLS pristupilo se prikupljanju podataka kako s područja PP Biokovo tako i područja spomenutih JLS. Prikupljeni podaci odnose se u cijelosti na ciljane JLS bez izdvajanja područja na kojima se prostire PP Biokovo. Primijenjen je mješoviti metodološki pristup (QUAN + qual), odnosno, triangulacija kvantitativnih i kvalitativnih metoda uz istraživanje sekundarnih podataka metodom „desk research“ od kojih su zastupljena interna i eksterna istraživanja podataka. U takvom metodološkom okviru korištene su brojne istraživačke metode koje su rezultirale sljedećim:

- Kvantitativni podaci (prikupljeni su statistički podaci – broj stanovnika, broj posjetitelja, broj dolazaka, broj noćenja, broj smještajnih jedinica, broj vozila, broj prodanih ulaznica, podaci iz anketa, podaci iz analize korpusa (1. dio), broj objavljenih znanstvenih i stručnih članaka te medijskih objava koje se odnose na PP Biokovo, analiza pokazatelja provedbe GP te brojni drugi).
- Kvalitativni podaci (ostvaren je pregled zakonske regulative, postojećih strategija, planova i drugih dokumenata, pregled znanstvene i stručne literature, sadržaj deliberativnih radionica, fokusnih skupina, intervjuja, rezultati analize korpusa (2. dio), rezultati analiza sadržaja

provedbe GP te brojni drugi). Jedna od prednosti kvalitativnih istraživanja odnosi se na činjenicu da „sudionici primjenjuju svima dostupne podatke jer većina kvalitativnih istraživanja koriste svakodnevni jezik kako bi objasnili složene koncepte“ (Dawidowsky, 2004). Osim toga, kvalitativnim metodama intervjua i fokusnih skupina omogućuje se istraživačima dobivanje dubljeg uvida u predmet istraživanja iz pozicije sugovornika odabranih zbog njihovih specifičnih znanja (Creswell, 2014). Na taj način, posebice provedbom polustrukturiranih razgovora, otvara se prostor za dobivanje odgovora i na pitanja koja nisu postavljena i/ili predviđena.

1.2.4. Postupak usvajanja APUP-a PP Biokovo

Tim za planiranje na temelju prikupljenih podataka i ostvarenih povratnih informacija od sudionika procesa izrade APUP-a PP Biokovo, pristupio je izradi radne verzije dokumenta koji je sukladno smjernicama HAOP-a (2018) upućen na javni uvid i javnu raspravu, a potom konačna verzija na usvajanje na UV JU PP Biokovo (vidi Sliku 4) .

Slika 4: Koraci u donošenju APUP-a PP Biokovo (prema HAOP, 2018: 66)

Nakon usvajanja, APUP PP Biokovo je potrebno uvrstiti u GP kako bi se za njega osigurala sredstva i započela provedba. Dio aktivnosti provodit će se kontinuirano kroz redoviti rad JU PP Biokovo, dok će drugi dio biti proveden putem (su)financiranja iz fondova Europske unije, te drugih izvora kako domaćih tako i međunarodnih. Smjernice HAOP-a (2018) sugeriraju kako je potrebno kontinuirano godišnje praćenje provedbe APUP-a, a svakih pet godina izraditi nadopune i izmjene. Istekom razdoblja provedbe Plana upravljanja PP Biokovo i APUP-a, 2026. godine, očekuje se njihova integracija za novo plansko i programsko razdoblje (2027. – 2036.).

ANALIZA PLANSKIH I UPRAVLJAČKIH DOKUMENATA JU PP BIOKOVO

2.0. ANALIZA PLANSKIH I UPRAVLJAČKIH DOKUMENATA JU PP BIOKOVO

Smjernice HAOP-a (2018: 20) sugeriraju javnim ustanovama osnovanima za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode (ZP) kako je potrebno prilikom evaluacije stanja područja u okviru procesa izrade APUP-a analizirati postojeće strateške i druge planove te dokumentaciju kojom se može pratiti i analizirati provedba i ostvareni rezultati rada JU. Stoga se ovo poglavlje osvrće na zaštićena područja u cjelini kao i na Plan upravljanja JU PP Biokovo, Prostorni plan PP Biokovo, Prometnu studiju koju je za JU PP Biokovo izradio Fakultet prometnih znanosti u Zagrebu, zatim pregled METT izvješća, strateške planove JLS te ostalu dokumentaciju. Preporuka MZOE je da JLS u svoje strateške dokumente uvrste mjere i/ili aktivnosti koje su sukladne i u sinergiji s mjerama/aktivnostima Plana upravljanja i APUP-a PP Biokovo.

2.1. ZAŠTIĆENA PODRUČJA U REPUBLICI HRVATSKOJ I ZAKONSKI OKVIR

2.1.1. Zakonski okvir zaštite i očuvanja prirode u RH

Temeljni dokument zaštite prirode, koji određuje dugoročne ciljeve i smjernice očuvanja je Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske (NN 143/08). A propis koji regulira zaštitu prirode u Hrvatskoj je Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, NN 15/18, NN 14/19) prema kojemu je određeno devet kategorija prostorne zaštite vrijednih područja: strogi rezervat, nacionalni park, posebni rezervat, park prirode, regionalni park, spomenik prirode, značajni krajobraz park šuma i spomenik parkovne arhitekture (Tablica 1). Nacionalne kategorije u najvećoj mjeri odgovaraju IUCN⁶ kategoriji zaštićenih područja. S Europskom unijom usklađeni su propisi zakonodavstva, izrađena je karta staništa i nacionalna klasifikacija staništa (NSK), popis ugroženih gljiva, biljnih i životinjskih vrsta (Crvene knjige), Nacionalna ekološka mreža (NEM) i uključanje u mrežu Natura 2000.

Uz ZOZP postoji cijeli niz zakona i podzakonskih akata koji utječu na upravljanje ZP: najznačajniji su Zakon o šumama (NN 140/05, 82/06, 129/08, 80/10, 124/10, 25/12, 68/12, 148/13, 94/14), Zakon o vodama (NN 153/09, 63/11, 130/11, 56/13, 14/14), Zakon o lovstvu (NN 140/05, 75/09, 153/09, 14/14, 21/16, 41/16, 67/16), Zakon o prostornom uređenju (NN 153/13), Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13, 153/13, 78/15), Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15), Zakon o poljoprivredi (NN 30/15), te drugi. Značajni su i Zakon o sustavu državne uprave (NN 150/11, 12/13, 93/16, 104/16), Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15), te Zakon o ustanovama (NN 76/93, 29/97, 47/99, 35/08) koji određuju nadležnosti središnje državne uprave te regionalne i lokalne samouprave u odnosu na planirane razvojne aktivnosti, Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za

⁶ Međunarodni savez za očuvanje prirode i prirodnih bogatstava (eng. *International Union for Conservation of Nature*)

razdoblje do kraja 2020. godine (NN 75/17).

Od ostalih značajni su podzakonski akti: Pravilnik o ciljevima očuvanja i osnovnim mjerama za očuvanje ptica u području ekološke mreže (NN 15/14), Pravilnik o popisu stanišnih tipova, karti staništa te ugroženim i rijetkim stanišnim tipovima (NN 88/14), Pravilnik o strogo zaštićenim vrstama (NN 144/13, 73/16) i Uredba o ekološkoj mreži (NN 124/2013 i 105/2015) i Odluka o izradi Državnog plana prostornog razvoja (NN 39/18).

2.1.2. Zaštićena područja

Na području RH prema Upisniku zaštićenih područja RH (2018) registrirano je 408 zaštićenih područja prema devet kategorija zaštite prikazanih u Tablici 1.

Tablica 1: Kategorije zaštite i njihova površina u RH

Kategorija	broj ZP	površina (km ²)	% površine RH	Upravljačka razina
STROGI REZERVAT	2	24,19	0,03	državna i županijska
NACIONALNI PARK	8	979,63	1,11	državna
POSEBNI REZERVAT	77	400,11	0,45	državna, županijska, općinska, gradska
PARK PRIRODE	11	4320,48	4,90	državna
REGIONALNI PARK	2	1025,56	1,16	županijska
SPOMENIK PRIRODE	80	2,27	0,003	županijska i općinska
ZNAČAJNI KRAJOBRAZ	82	1331,28	1,51	županijska i općinska
PARK - ŠUMA	27	29,54	0,03	županijska, općinska i gradska
SPOMENIK PARKOVNE ARHITEKTURE	119	8,36	0,01	županijska
Površina zaštićenih područja unutar drugih zaštićenih područja		593,39	0,67	
UKUPNO ZP U RH	408	7528,03	8,54	

Izvor: MZOE, 2017.

Republika Hrvatska potpisnica je niza međunarodnih sporazuma i konvencija (Konvencija o biološkoj raznolikosti, Ramsarska konvencija, Bernska konvencija, Bonnska konvencija, Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, programi Čovjek i biosfera), kao i UNESCO programa te su brojni

regionalni sporazumi i akcijski programi koji su pridonijeli zaštiti prirodnih i kulturnih lokaliteta. Osim kategorija zaštite navedenih u Tablici 1, na području EU pa tako i RH provode se aktivnosti zaštite mreže NATURA 2000⁷ koja u cijelosti pokriva područje PP Biokovo.

2.1.3. Pravna osnova JU PP Biokovo

Planina Biokovo predstavlja prirodno bogatstvo i od izuzetne je važnosti za Republiku Hrvatsku i Europu. Zbog svojih iznimnih krških ekoloških sustava, biološke, geološke i krajobrazne raznolikosti ovo područje bogato je rijetkim, ugroženim i endemičnim vrstama te raznolikim staništem, stoga, bilo je nužno posvetiti mu posebnu pozornost uz uključivanje mjera zaštite. Sustav zaštite i cjelovitog očuvanja zaštićenog prirodnog područja uređen je osnovnim pravnim propisom ZOZP. Temeljni dokument zaštite prirode koji određuje dugoročne ciljeve i smjernice očuvanja zaštićenih prirodnih vrijednosti i načina njezina prevođenja u skladu s ukupnim gospodarskim, društvenim i kulturnim razvojem RH je Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske (NN 143/08).

Područje planine Biokovo na površini od 19.330 hektara (ha), Zakonom je proglašeno 24. lipnja 1981. godine Parkom prirode⁸ Biokovo ([NN 24/81](#)), odnosno, Uredbom o osnivanju Javne ustanove „Park prirode Biokovo“ (NN 44/98, NN 85/14). Istim tim Zakonom (NN 24/81) uspostavljene su i njegove

⁷ **NATURA 2000** je ekološka mreža Europske unije koja obuhvaća područja važna za očuvanje ugroženih vrsta i stanišnih tipova. Danas mreža obuhvaća više od 27 000 lokacija s najmanje 18 % europskog kopnenog dijela teritorija pod zaštitom te približno 4 % važnih morskih područja. Mehanizmi zaštite područja NATURA 2000 uključuju donošenje planova upravljanja te provođenje ocjene prihvatljivosti svakoga plana ili zahvata koji sam ili u kombinaciji s drugim planovima/zahvatima može imati bitan utjecaj na ciljeve očuvanja pojedinoga područja NATURA 2000. U područjima NATURA 2000 obvezno je praćenje stanja kvalifikacijskih vrsta i staništa. Ekološka mreža Republike Hrvatske, proglašena Uredbom o ekološkoj mreži (NN 124/2013) predstavlja područja ekološke mreže Europske unije Natura 2000. Ekološku mrežu RH (mrežu Natura 2000) prema članku 6. Uredbe o ekološkoj mreži (NN 124/2013) čine područja očuvanja značajna za ptice - POP (područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja divljih vrsta ptica od interesa za Europsku uniju, kao i njihovih staništa, te područja značajna za očuvanje migratornih vrsta ptica. Ekološka mreža Republike Hrvatske obuhvaća 36,67 % kopnenog teritorija i 16,39 % obalnog mora dok Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti RH (NN 143/08) još navodi i dva koridora kretanja divljih životinja. Mreža se sastoji od 571 poligonskog Područja očuvanja značajnih za vrste i stanišne tipove (POVS), 171 točkastih Područja očuvanja značajnih za vrste i stanišne tipove (najvećim dijelom špiljski objekti) (POVS) te 38 poligonskih Područja očuvanja značajnih za ptice (POP). Prema ZOZP NN 118/2018 čl.4. definira: „ekološka mreža Natura 2000 (u daljnjem tekstu: ekološka mreža) je koherentna europska ekološka mreža sastavljena od područja u kojima se nalaze prirodni stanišni tipovi i staništa divljih vrsta od interesa za Europsku uniju, a omogućuje očuvanje ili, kad je to potrebno, povrat u povoljno stanje očuvanja određenih prirodnih stanišnih tipova i staništa vrsta u njihovu prirodnom području rasprostranjenosti.“

⁸ **Zakon o zaštiti prirode (ZOZP)**(NN 80/13, NN 15/18, NN 14/19) daje definiciju parka prirode koji čini prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike biološke raznolikosti i/ili geološke raznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima, naglašenim krajobraznim i kulturno-povijesnim vrijednostima te ima znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu te rekreativnu namjenu. U parku prirode dopuštene su gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga. Slično spomenutome i Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13) ističe kako je “potrebno prirodna dobra i krajobrazne vrijednosti nastojati očuvati na razini obujma i kakvoće koji ne ugrožavaju zdravlje i život čovjeka i nisu štetni za biljni i životinjski svijet, te ih koristiti na održivi način tako da se ne umanjuje njihova vrijednost za buduće naraštaje.”

granice. Parkom prirode upravlja JU PP Biokovo sa sjedištem u Makarskoj.

Spomenik parkovne arhitekture unutar Parka prirode Biokovo

Zaštićeno područje spomenik parkovne arhitekture „Biokovski botanički vrt Kotišina“ (BBVK), nalazi se jednim dijelom unutar Parka prirode Biokovo i smješten je na primorskim obroncima Biokova iznad sela Kotišina. Osnovan je 1984. godine, prema ideji dr. fra Jure Radića. U botaničkom vrtu nalaze se raznolika staništa, te 300 samoniklih biljnih svojti.

Legislativa

U nastavku se navodi popis legislative koja je konzultirana prilikom izrade APUP-a PP Biokovo:

- Zakon o proglašenju planine Biokovo parkom prirode (NN 24/81)
- Uredba o osnivanju Javne ustanove Park prirode „Biokovo“ (NN 44/98 i 85/14)
- Statut Javne ustanove Park prirode „Biokovo“ (2015)
- Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu Javne ustanove „Park prirode Biokovo“ (2018)
- Pravilnik o radu Javne ustanove Park prirode „Biokovo“ (2015)
- Stručna podloga zaštite prirode za prostornu i plan područja posebnih obilježja Parka prirode "Biokovo", Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2012)
- Prostorni plan Parka prirode „Biokovo“, Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Splitsko-dalmatinske županije (NN 108/15)
- Prometna studija Parka prirode „Biokovo“, Fakultet prometnih znanosti, zavod za prometno planiranje (2017)
- Plan upravljanja Parkom prirode "Biokovo" 2017. - 2026. JU Park prirode „Biokovo“ (2017)
- Pravilnik o unutarnjem redu u Parku prirode „Biokovo“ (2018)
- Odluka o prometnom redu u Parku prirode "Biokovo", Upravno vijeće JU Park prirode „Biokovo“ (2005)
- Elaborat o utjecaju automobila na okoliš Parka prirode „Biokovo“, EKOENERG d.o.o. (2003)
- Provođenje nadzora u Parku prirode "Biokovo"
- Odluka o obavljanju rekreativnih aktivnosti u Parku prirode "Biokovo"
- Pravilnik zaštite od požara (2015)
- Pravilnik o plaćama i naknadama (2015)
- Pravilnik o zaštiti na radu (2013)
- Odluka o udruživanju u Zajednicu ustanova nacionalnih parkova i parkova prirode Hrvatske, Odluka o usvajanju prijedloga Ugovora o osnivanju Zajednice ustanova nacionalnih parkova i parkova prirode Hrvatske
- Poslovnik o radu Upravnog vijeća Javne ustanove "Park prirode Biokovo"

- Pravilnik o zaštiti i obradi arhivskog i registraturnog gradiva (2015)
- Pravilnik o provođenju postupka jednostavne nabave robe, radova i usluga
- Godišnji program zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja Parka prirode Biokovo za 2018. godinu
- Izvješće o provedbi Godišnjeg programa zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja Parka prirode Biokovo za 2017. godinu.
- Financijski izvještaj za razdoblje 01.01.2017. do 31.12. 2017.
- Izvještaji proračuna, proračunskih i izvanproračunskih korisnika za razdoblje 01.01.– 31.12. 2018.
- Godišnji program zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja Parka prirode Biokovo za 2019. godinu.
- Financijski plan za 2019. godinu za redovitu i programsku djelatnost.

2.2. PLAN UPRAVLJANJA JAVNE USTANOVE PARK PRIRODE BOKOVO

Smjernice HAOP-a (2018) definiraju kako „upravljanje zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže podrazumijeva provođenje niza mjera i aktivnosti potrebnih za dugoročno očuvanje prirodnih i drugih vrijednosti područja, a u okviru odgovornosti dodijeljenih pojedinim institucijama sustava Zakonom o zaštiti prirode (NN 80/2013, 15/2018, NN 14/19) i povezanim podzakonskim aktima.“ Sukladno tomu, plan upravljanja (PU) temeljni je strateški dokument javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima prirode. On, između ostalog, razrađuje detaljnije djelokrug rada javne ustanove koja upravlja ZP i područjima ekološke mreže te obuhvaća najmanje mjere za: **očuvanje prirodnih vrijednosti, očuvanje kulturne baštine i tradicijskih vrijednosti, upravljanje posjećivanjem te suradnju s lokalnom zajednicom.**

JU Park prirode „Biokovo“ usvaja Plan upravljanja 2017. godine, a osnovni mu je cilj:

„Očuvanje krških ekoloških sustava, zaštita biološke, geološke i krajobrazne raznolikosti te omogućavanje održivog razvoja lokalne zajednice na temelju raspoloživih prirodnih bogatstava Parka prirode Biokovo, s jedne strane i potreba lokalnog stanovništva, s druge strane. Ovaj cilj uključuje jačanje institucionalnih i stručnih kapaciteta u očuvanju biološke, geološke i krajobrazne raznolikosti, poboljšanje upravljanja zaštićenim područjem te promicanje i poticanje djelatnosti koje podupiru održivo korištenje i očuvanje prirodnih bogatstava.“

Unutar granica Parka nalazi se područje ekološke mreže Republike Hrvatske (Natura 2000) značajno za vrste i stanišne tipove Biokovo HR5000030, te dio područja očuvanja značajnog za ptice Biokovo i

Rilić HR1000030 koje obuhvaća i susjedni Rilić. Uz jugoistočnu granicu Parka nalazi se i područje očuvanja značajno za vrste i stanišne tipove Podbiokovlje HR2001350.

PU obuhvaća svu važeću zakonsku regulativu i podzakonske akte koja se odnosi na sve segmente rada JU te nastoji doprinijeti izvršavanju obveza preuzetih prihvaćanjem niza međunarodnih sporazuma i konvencija.

Plan se donosi na deset godina (razdoblje provedbe 2017. – 2026. godine).

PU JU PP BIOKOVO sadrži sedam glavnih tema s pripadajućim podtemama:

- A - Zaštita i očuvanje prirodne baštine
- B - Zaštita i očuvanje kulturno-povijesne baštine
- C - Suradnja s lokalnom zajednicom
- D - Edukacija i interpretacija
- E - Posjećivanje i promocija
- F - Razvoj upravljanja JU
- G - Očuvanje krajobraza i održivo korištenje prirodnih dobara

Svaka tema definirana je općim i specifičnim ciljevima čija se provedba prati pomoću seta odabranih pokazatelja/indikatora. Aktivnosti predstavljaju sredstvo za postizanje postavljenih ciljeva, stoga PU navodi nizove aktivnosti unutar svake od tema i podtema čija provedba bi trebala rezultirati mjerljivim ishodom odnosno krajnjim učinkom. Međutim, aktivnosti su podijeljene prema prioritetima na sljedeći način:

- 1** – Aktivnosti koje se **MORAJU** poduzeti za vrijeme trajanja Plana. Smatra se kako su to ključne aktivnosti, neispunjavanje kojih narušava cijeli Plan.
- 2** – Aktivnosti koje **TREBA** dovršiti. Postoji određena fleksibilnost, no za neprovođenje ovih aktivnosti mora postojati opravdani razlog.
- 3** – Aktivnosti koje se **MOGU** poduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupni nakon dovršenja aktivnosti 1. i 2. razine prioriteta.

PU opisuje područje PP Biokovo prikazom niza socio-ekonomskih podataka, ustroja JU te vrijednosti područja iz perspektive prirodne i kulturno-povijesne baštine. Pri tomu, u okviru prirodnih vrijednosti navedene su sljedeće podjele: **geološka raznolikost, klima, biološka raznolikost i krajobrazna raznolikost.**

Kulturno-povijesna baština opisuje vrijedne nalaze u kategorijama **arheološke baštine, povijesne graditeljske cjeline, povijesnog sklopa i građevina, memorijalne baštine, etnološke baštine i nematerijalne kulturne baštine.**

Jedna od aktivnosti koju JU PP Biokovo snažno podupire su istraživačke aktivnosti na području PP. Stoga PU donosi popis provedenih i objavljenih znanstvenih i stručnih radova provedenih na području PP Biokovo. Od ukupno 34 rada brojem se izdvajaju skupine radova koje se odnose na speleološka istraživanja (7), geološka i geomorfološka istraživanja (5) te radovi koji se bave istraživanjem leptira (4), dok su ostali radovi zastupljeni u znatno manjoj mjeri. S obzirom na podjelu na prirodnu i kulturno-povijesnu baštinu, samo jedan rad se odnosi na potonje, odnosno sadrži inventarizaciju sakralnih objekata na području PP Biokovo.

Plan ističe poteškoće u svezi depopulacije područja te između ostalih donosi i mjere kojima bi se stanje moglo donekle ublažiti.

2.3. PROSTORNI PLAN PARKA PRIRODE BIOKOVO

Odluka o donošenju Prostornog plana PP Biokovo objavljena je u NN 185/15.

Članak 4. Propisuje normativni karakter Prostornog plana koji čine: **uvjeti provedbe zahvata u Parku, način uređenja i namjena prostora, režimi zaštite, prihvatljivi zahvati, izgradnje i uređenja na području obuhvata Parka te razmještaj funkcija od važnosti za upravljanje Parkom.** Osnovni ciljevi dokumenta navedeni su u Članku 5. stavak (1) te glase:

„Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti Parka (posebno staništa ugroženih biljnih i životinjskih vrsta), zaštita i očuvanje rijetkih, ugroženih, autohtonih populacija, vrsta i podvrsta flore i faune, zaštita i obnova (revitalizacija) nematerijalne kulturne baštine (običaja, folklorne tradicije, obrta), očuvanje kulturnih vrijednosti prostora (posebno tradicionalne arhitekture u kamenu), zaštita i očuvanje tla, zaštita i očuvanje šuma, zaštita i očuvanje te poboljšanje kvalitete voda, zaštita i očuvanje kvalitete zraka, razvoj turizma (seoskog), rekreativnih aktivnosti te obrazovnih i znanstvenih aktivnosti na prostoru Parka, očuvanje tradicionalnog načina poljoprivrede (ratarstva i stočarstva) i poticaj obnovi i revitalizaciji tradicionalnih obrta, zaustavljanje depopulacijskog trenda, uz uvjete poboljšanja uvjeta života i standarda stanovništva naselja Parka, sanacija ugroženih dijelova okoliša, gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju bitna obilježja i uloga Parka“.

Stavak (2) definira odgovornost za postizanje ciljeva i rezultata kao dio redovitih aktivnosti poslovanja JU PP Biokovo te kroz razvojna istraživanja, studije i programe.

Prostorni plan dijeli područje PP Biokovo na građevinsko područje naselja kao i na površine za razvoj i uređenje prostora izvan područja naselja. Potonje se može, pak, podijeliti na: zone posjetiteljske infrastrukture, turističko naselje, zatim, navode se površine i građevine posebne namjene poput površina zatečene izgradnje koje se zadržavaju u prostoru (Vojna zona »Kuk–0«) uz mogućnost rekonstrukcije i dogradnje sukladno posebnim propisima i uvjetima zaštite prirode, šumske površine,

ostalo poljoprivredno tlo, šume i šumsko zemljište, poljoprivredne površine te površine infrastrukturnih sustava.

Sukladno zonama u PP Biokovo moguće je razvijati i poticati razvoj onih gospodarskih aktivnosti koje su u službi razvoja tradicionalne poljoprivredne proizvodnje, seoskog i kulturnog turizma, proizvodnje tradicionalnih prehrambenih proizvoda, obrta i rukotvorstva (Čl. 10). A Čl. 12. dopušta izgradnju novih građevina čija je namjena samo u funkciji posjećivanja, lova i gospodarenja šumama u sustavima određenim posebnim propisima (planinarska i lovačka društva, Hrvatske šume d.o.o.).

Na prostoru Parka predviđene su zone organiziranog posjeta turista, koje su namijenjene razgledavanju prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka te rekreaciji.

Kod ostalih dijelova Prostornog plana ističe se detaljan popis prometne infrastrukture, opskrbe vodom i električnom energijom, plinovod te sustavi telekomunikacija koji se nalaze na području PP Biokovo. Prostorni plan sadrži prikaz biljnih i životinjskih zaštićenih vrsta te staništa kao i speleoloških objekata (191 potpuno istraženih i 34 neistraženih objekata te onih u postupku istraživanja). Prostorni plan se poziva na procjenu HPD Biokovo o postojanju još najmanje 400 speleoloških objekata koji nisu istraženi ni ucrtani.

Članak 55. sadrži popis kulturno-povijesne baštine, a sukladno zonaciji Parka (Čl. 56) definiraju se: **zona I - zona stroge zaštite, zona II - zona usmjerene zaštite, zona III - zona korištenja**. Sukladno tomu, Prostorni plan definira mjere zaštite prirodne i kulturne baštine, zaštite krajobraznih vrijednosti te mjere zaštite mreže NATURA 2000.

Zanimljivost koju sadrži Prostorni plan sadržana je u Čl. 107. gdje se navode uvjeti i kapaciteti objekata na području PP Biokovo čineći prethodnicu procjeni nosivog kapaciteta područja (eng. „*carrying capacity*“).

Prostorni plan definira uvjete gradnje te obvezu njihove primjene na području svih devet JLS s ciljnoga područja, odnosno, obvezu njihove integracije s prostorno-planskom i drugom strateškom dokumentacijom svake od JLS koje imaju udjela u teritoriju na području PP Biokovo.

2.4. PROMETNA STUDIJA PARKA PRIRODE BIOKOVO

Za potrebe pripreme i provedbe projekta „Novi ADRION“ izrađena je Prometna studija PP Biokovo (2017) s namjerom „uspostave zelenog prometnog sustava“ u Parku. Glavni cilj Studije procjena je intenziteta prometne potražnje, odnosno, gustoće prometa na području PP Biokovo u budućnosti. Studija sadrži pakete mjera za unaprjeđenje prometnog sustava unutar Parka s pogledom na kratkoročno, srednjoročno i dugoročno razdoblje.

Studija definira užu i širu zonu koje čine najznačajnije „generatore prometne potražnje“ kako ih nazivaju autori. Uža zona obuhvaća područje PP Biokovo, dok se šira zona odnosi na vanjska područja odakle dolaze posjetitelji PP Biokovo.

Autori su proveli analizu prostorno-planske dokumentacije JU PP Biokovo, kao i JLS kojima su strateški dokumenti bili dostupni u trenutku izrade Prometne studije, zatim SDŽ, nacrt PU JU PP Biokovo te dokumenata koje se odnose na promet (Pravilnik o unutarnjem redu PP Biokovo, Odluka o prometnom redu PP Biokovo i Elaborat o utjecaju automobila na okoliš). Nakon toga, pristupilo se analizi dionika, prometne infrastrukture te analizi prometne potražnje u sklopu koje je provedeno istraživanje, odnosno, razgovori s dionicima i sudionicima u prometu PP Biokovo. Na osnovu provedenih analiza Studija je definirala pakete mjera za unaprjeđenje postojećeg stanja – **modele posjećivanja**. Tom prilikom primijenjena su načela održivog prometnog planiranja prometnih sustava.

Važno je istaknuti kako je PP Biokovo jedinstven u RH svojom 23 km dugom, uskom i strmom cestom koja predstavlja izvor moguće ugroze sigurnosti svih sudionika u prometu, posebice osobnih vozila posjetitelja. Imajući to u vidu, Prometna studija naglašava potrebu ograničenja broja vozila koja prometuju područjem Parka sukladno Pravilniku o unutarnjem redu PP Biokovo (2015). Ključni limitirajući čimbenik je nedostatak parkirnih mjesta, stoga, u Park je moguće dopustiti ulaz tolikom broju vozila koliko je slobodnih parkirnih mjesta. Nastavno, Odluka o prometnom redu dopušta istodobno prometovanje najviše 80 osobnih vozila posjetitelja.

Analizom je utvrđeno kako je dominantan način dolazaka posjetitelja u Park osobnim vozilom (79 %) i evidentan je značajan godišnji porast njihovog broja. Broj posjetitelja koji posjećuju PP Biokovo biciklom u blagom je usponu. Mjerenjem vršnog opterećenja prometa zaključeno je kako kolovoz predstavlja razdoblje godine u kojem se ostvari više od 30 % od ukupnog broja posjetitelja. Sukladno tomu, najveći broj posjetitelja izmjeren u jednom danu iznosio je 702 osobe i 192 osobna vozila.

Prometna studija osvrće se i na planiranu izgradnju žičare na relaciji Makarska – Vošac kojom će doći do dramatičnog povećanja broja posjetitelja u PP Biokovo. S time na umu, autori su ponudili nekoliko **modela razvoja prometa** na području PP Biokovo za kratkoročno, srednjoročno i dugoročno razdoblje. Ponuđene mjere moguće je podijeliti na: **unaprjeđenje infrastrukture i poboljšanje organizacije prometa** na području PP Biokovo. Temeljno rješenje koje Studija nudi **smanjenje je broja osobnih vozila koja prometuju unutar PP Biokovo uz istodobno povećanje udjela javnog ili grupnog prijevoza unutar prve faze, dok se u drugoj sugerira potpuna zabrana prometovanja posjetiteljima osobnim vozilima**. Infrastrukturno poboljšanje je svakako neophodno, ističe se u Studiji, u smislu poboljšanja cestovne infrastrukture i broja parkirališnih mjesta radi povećanja sigurnosti posjetitelja kao i vlasnika nekretnina na području PP Biokovo te službenih vozila nekoliko institucija koje manje ili više učestalo prometuju Biokovskom cestom.

S obzirom na načine kretanja unutar područja PP Biokovo, definirane su mjere za lakše prometovanje motornih vozila, bicikala te pješačkog prometa. **Jedno od zanimljivih i nadasve korisnih mjera koje Studija nudi je povećanje dostupnosti broja običnih i električnih bicikala unutar uže zone (PP Biokovo) kao i izvan nje na javno dostupnim terminalima (šira zona – JLS).** Na taj način bi se posjetitelje ohrabrilo na korištenje održivog načina prijevoza do PP Biokovo kao i za kretanje po njemu.

2.5. POSTOJEĆA PROCJENA UČINKOVITOSTI UPRAVLJANJA U PARKU PRIRODE BOKOVO PREMA METT 2012., 2014. I 2016.

Procjena učinkovitosti upravljanja ZP temelji se, prvenstveno, na ocjeni upravljanja usmjerenog na očuvanje vrijednosti te na ocjeni postizanja ciljeva očuvanja područja. Na svjetskoj razini praćenje učinkovitosti upravljanja u zaštićenim područjima, obavlja se pomoću METT upitnika⁹ koji se sastoji od dijelova: **osnovni podaci o zaštićenom području, pitanja o prijetnjama u zaštićenom području** (maksimalan broj bodova je 162) i **pitanja vezana za procjenu učinkovitosti upravljanja** (maksimalan broj bodova je 108)¹⁰. HAOP (2018) redovito objavljuje Izvješća o provedbi i analiza upitnika za procjenu učinkovitosti upravljanja Parkom prirode Biokovo-METT (2012. – 2016. godine).

Vrijedno je istaknuti ključne dijelove METT (2016) izvješća za JU PP Biokovo: „Jedinstvena geomorfologija, ljepota krajobrazne raznolikosti i iznimna bioraznolikost osnovne su vrijednosti zbog kojih je Biokovo 1981. godine proglašeno Parkom prirode.“

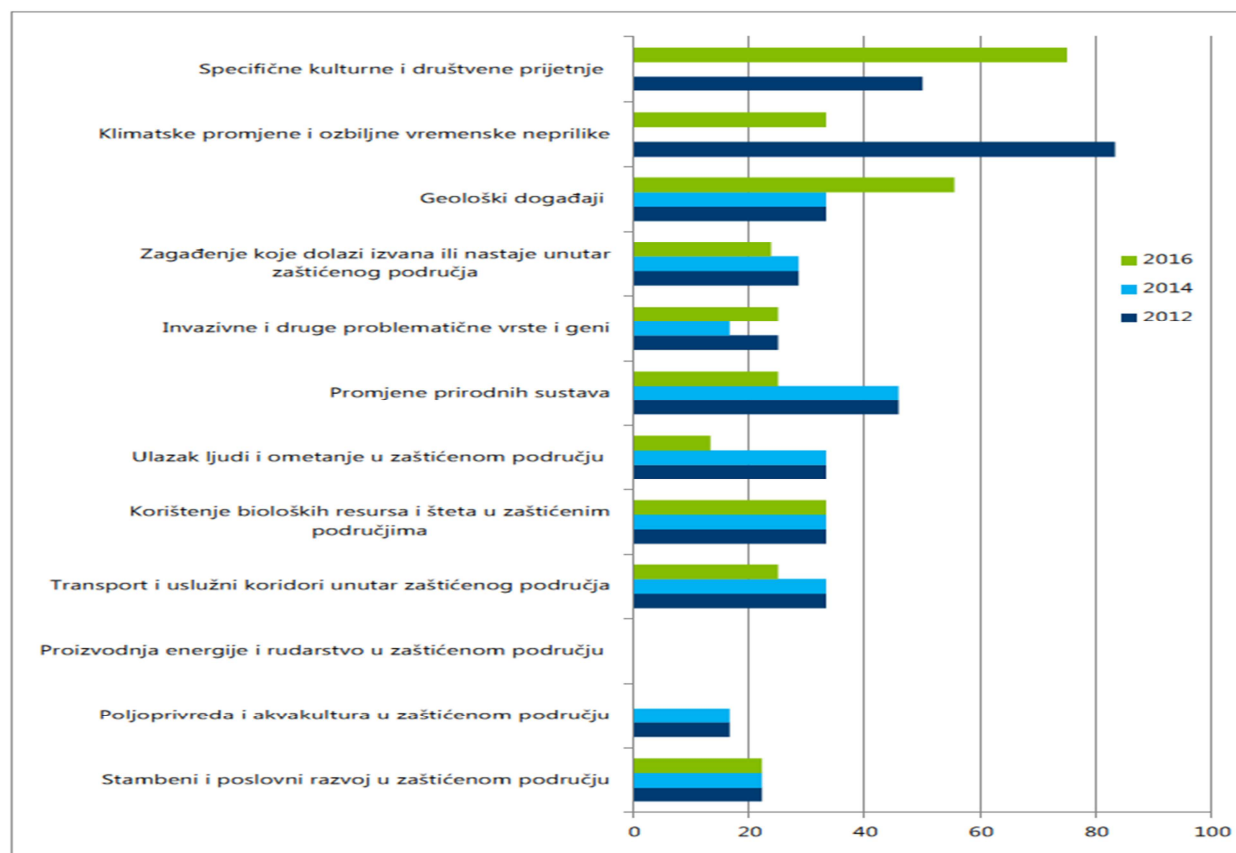
U 2012. godini upitnik je popunilo osam djelatnika Ustanove, a u 2014. i u 2016. šest djelatnika. Može se reći kako je tijekom godina opažen opadajući trend utjecaja prijetnji na vrijednosti Parka, odnosno smanjio se za 16 bodova (2012. = 56 bodova, 2014. = 39 bodova, 2016. = 40 bodova).

Analiza prijetnji i učinkovitosti upravljanja JU PP Biokovo prema HAOP (2018) pokazala je kako su u 2016. godini dvije prijetnje ocijenjene visoko značajnim: **(1) gubitak kulturnih veza, tradicionalnog znanja i načina gospodarenja te (2) depopulacija područja**. Sedam je prijetnji označeno srednje značajnim s određenim negativnim utjecajem na vrijednosti Parka (postojeći zračni koridori preko Biokova, lov, ubijanje i sakupljanje kopnenih životinja, vatra, odnosno požari, sukcesija vegetacije zbog zarastanja travnjaka, invazivne biljke kao što je sađeni pajasen u Kotišini, toplinsko, svjetlosno,

⁹ METT (eng. *Management Effectiveness Tracking Tool*) razvijen je u okviru „*World Bank Forest Alliance*“ programa WWF-a (Svjetski fond za prirodu). METT upitnik je jednostavan, brz i fleksibilan alat koji upravljači ZP popunjavaju na temelju dostupnih podataka, a rezultati uvelike ovise o njihovoj procjeni.

¹⁰ U originalnom upitniku (WWF, 2007) maksimalni zbroj bodova je 99, ali ovdje je bodovanje prilagođeno hrvatskim prilikama, stoga najveći mogući zbroj bodova iznosi 108.

zvučno onečišćenja zbog reflektora i buke iz Makarske te prirodno propadanje važnih kulturnih lokacija). Prijetnje su detaljnije predstavljene na Slici 5.

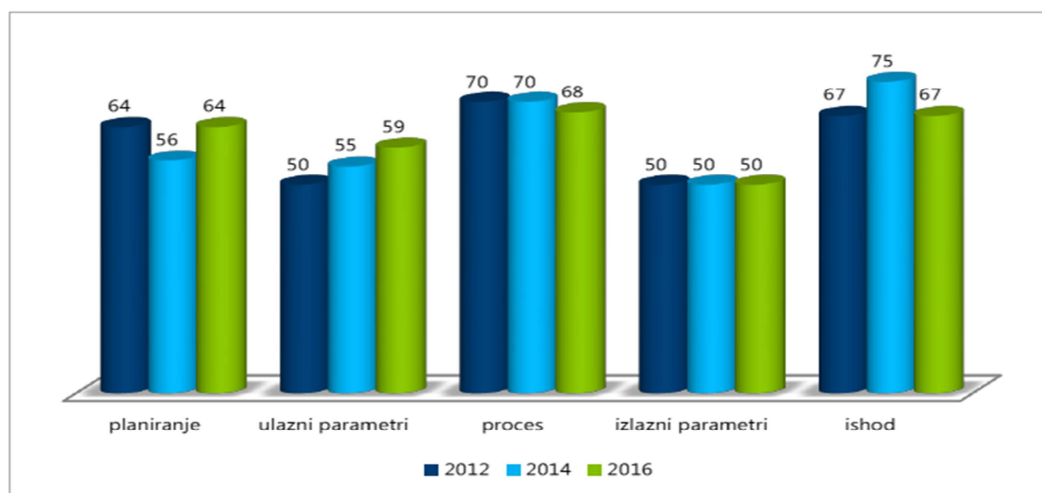

Slika 5: Utjecaj skupina prijetnji na PP Biokovo u % za godine 2012., 2014. i 2016. (Izvor: HAOP, 2018)

Najveći pad moguće ugroze tijekom razdoblja 2012. – 2016. godine odnosi se na smanjenje štetnog utjecaja klimatskih promjena i vremenskih neprilika, premda su zabilježene pojave sve češćih suša i temperaturnih ekstrema s negativnim utjecajem na sastojine bukve i jele koje rastu na području PP Biokovo. S druge, pak, strane, skupine specifičnih kulturnih i društvenih prijetnji su se povećale, kako je navedeno, zbog depopulacije i gubitka tradicijskih obrta i načina gospodarenja.

Daljnja analiza upitnika pokazuje kako JU PP Biokovo procjenjuje u 2016. godini bolje raspolaganje resursima za provedbu upravljanja, odnosno ima više informacija o ugroženim staništima, vrstama, ekološkim procesima i kulturnim vrijednostima Parka kao i dostupna financijska sredstva. Suradnja s lokalnom zajednicom je dobra, a provode se i zajednički projekti.

Prema Hockings i dr. (2016.) te Stolton i Dudley (2016.), okvir za procjenu učinkovitosti upravljanja zaštićenim područjem prolazi kroz šest faza (kontekst, planiranje, input/ulazni parametri, procesi, outputi/izlazni parametri i ishod). Sukladno tomu, Slika 6 sadrži pregled ostvarenih ocjena upravljanja PP Biokovo u razdoblju 2012. – 2016.

Slika 6: Ocjena upravljanja PP Biokovo po određenim elementima i godinama izraženo u %
(Izvor: HAOP, 2018)

Većina pitanja jednako je ocijenjena u 2012. i u 2016. što ukazuje kako u JU PP Biokovo postoji određeni kontinuitet u većini elemenata upravljanja. Evidentno je odstupanje u ostvarenom broju bodova između procesa i izlaznih parametara, odnosno, ishoda. Čini se da postoje poteškoće u radu JU koje ometaju postizanje boljih rezultata. JU PP Biokovo navodi kako je velika prepreka za ostvarivanje svih prioritetnih aktivnosti upravljanja, nedovoljan broj djelatnika, posebice čuvara prirode.

Metoda procjene stanja upravljanja ZP pomoću METT upitnika nije potpuno objektivan alat jer ovisi o ispitaniku i ispitivaču, kao i o situaciji na terenu koja se mijenja. Usprkos tomu, tako dobiveni podaci o napretku JU u procesima upravljanja ZP ipak značajno doprinose razumijevanju spomenutih procesa te ukazuju na pojedina područja koja je potrebno poboljšati. Stoga je svakako potrebno nastaviti na razvoju i poboljšanju instrumenta za provedbu i analizu METT upitnika u narednim razdobljima s posebnim naglaskom na sinergijsko djelovanje javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode i službi u MZOE.

2.6. STRATEŠKI PLANOVI JLS

PP Biokovo prostire se na području devet JLS: Općina Baška Voda, Općina Brela, Grad Makarske, Općina Podgora, Općina Šestanovac, Općina Tučepi, Grad Vrgorica, Općina Zadvarje i Općina Zagvozd. Sve JLS se nalaze u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Tablica 2. prikazuje njihove udjele u ukupnoj površini PP Biokovo. JLS su navedene prema veličini udjela u ukupnoj površini od Općine Zagvozd koja obuhvaća 30,7 % područja PP Biokovo do Općine Zadvarje s 0,03 %.

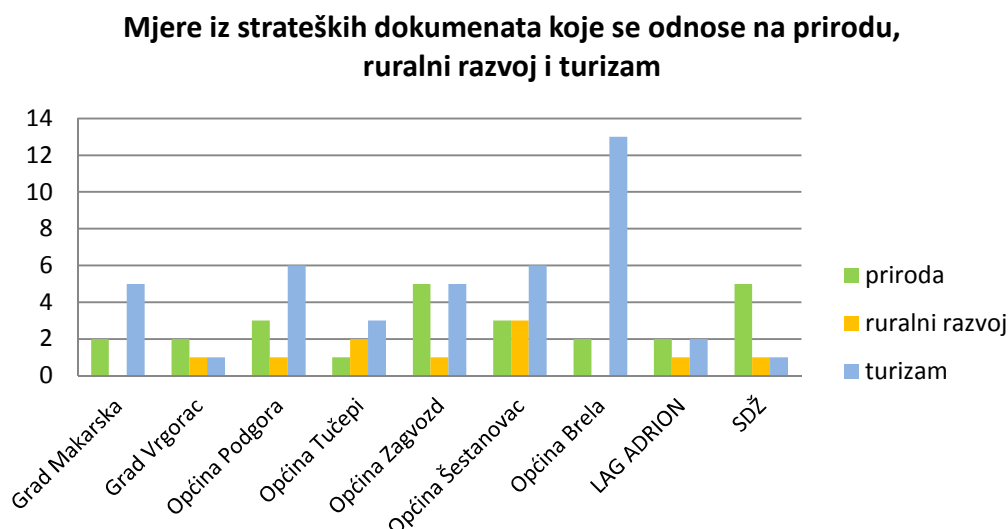
Tablica 2: Udio jedinica lokalne samouprave na području Parka

Županija	Splitsko – dalmatinska županija								
Gradovi i općine	Zagvozd	Podgora	Makarska	Vrgorac	Brela	Tučepi	Baška Voda	Šestanovac	Zadvarje
Udio u površini PP Biokovo (%)	30,70	13,80	13,40	12,55	11,30	7,68	6,69	3,85	0,03

Izvor: Plan upravljanja PP Biokovo, 2017.

Posebnost područja PP Biokovo ne očituje se samo u dramatičnoj ljepoti krajobraza, bogatstvu flore i faune te geomorfološkim fenomenima, već i u preklapanju ovlasti brojnih institucija, organizacija i pojedinaca koji djeluju ili obitavaju na području Parka. Stoga je, s jedne strane, neophodno u procese planiranja APUP-a i druge strateške dokumentacije uključiti sve relevantne dionike kako bi i njihovi interesi imali priliku biti zastupljeni u Planu. Sukladno tomu, prilikom izrade strateških planova za regionalni, lokalni, ruralni, održivi razvoj ili razvoj turizma lokalnih samouprava koje su dionici prostora PP Biokovo, važno je sudjelovanje JU PP Biokovo u tim procesima. Naime, smjernice HAOP (2018: 12) ističu: „ako je javna ustanova sudjelovala kao partner u izradi takvih strategija i pri tom se obavezala na provedbu određenih aktivnosti, te konkretne aktivnosti potrebno je ugraditi u plan upravljanja i u uvodnom dijelu objasniti značaj i uloge tih strategija u upravljanju područjem“. Slično se treba primijeniti na ključne JLS i njihove strateške dokumente, nužna je integracija interesa, a time i mjera u strateške dokumente JLS i PP Biokovo.

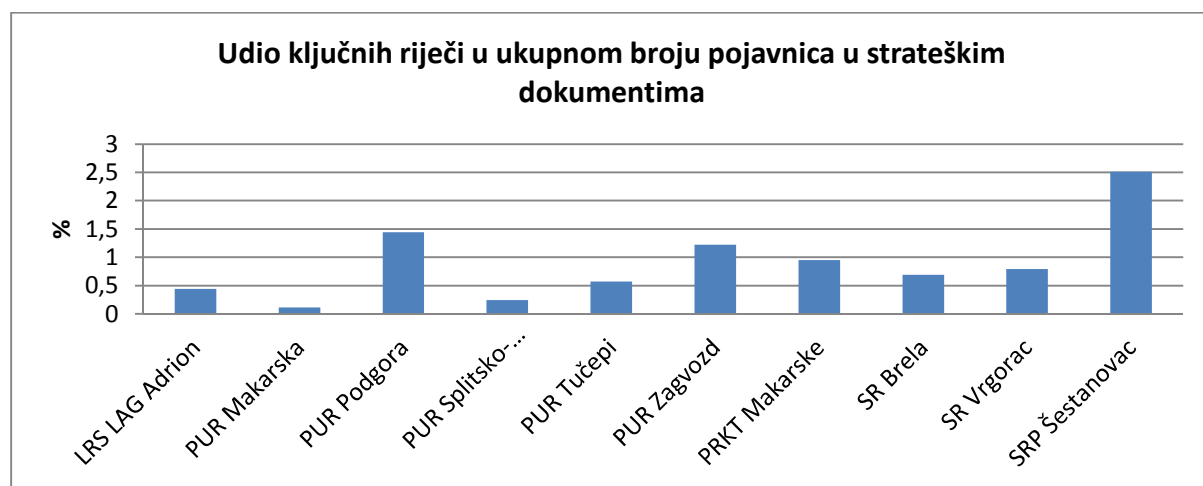
S namjerom utvrđivanja sukladnosti lokalnih razvojnih strategija i razvoja održivog turizma u PP Biokovo provedena je komparativna analiza ciljeva i mjera svake JLS s ciljnog područja. Usporedbom dostupnih strateških dokumenata JLS s ciljnoga područja, LAG-a Adrion te SDŽ, utvrđeno je prije svega, nepostojanje zajedničkog metodološkog okvira za izradu strateških planova, čime je analiza ovakvog tipa teško provediva. Ipak, odabrana su tri područja koja se uspoređuju, a koje mogu doprinijeti razvoju održivog turizma: **usmjerenost na prirodu i prirodne vrijednosti, ruralni razvoj i turizam**. Mjere zaštite prirode najviše su zastupljene u strategiji Općine Zagvozd, a najmanje kod Općine Tučepi. Važno je istaknuti kako su okolišne mjere i mjere zaštite prirode uključene u sve analizirane strateške planove. Ruralni razvoj obuhvaća šire teme od same poljoprivrede, no za potrebe analize ravnopravno su korištena oba pojma. Općine Šestanovac i Tučepi ovu temu uvrstili su u svoje mjere češće od ostalih JLS, dok je Grad Makarska u Općina Brela ne sadrže u analiziranim mjerama. Turizam (na Slici 7) se najviše ističe u Općini Brela (za razliku od ostalih JLS Općina Brela ima usvojenu i javno dostupnu strategiju razvoja turizma koja je analizirana). S druge, pak, strane, Strategija razvoja SDŽ jedva spominje turizam, uz opasku kako je posebno obrađen u strategiji razvoja turizma. Tek usvajanjem zajedničkog metodološkog okvira analize ove vrste mogu dati značajnije rezultate.

Slika 7: Usporedba broja mjera koje se odnose na prirodu, ruralni razvoj i turizam u strateškim dokumentima ciljanoga područja, 2019.

Na Slici 7 vidljivo je kako svaki od analiziranih dokumenata sadrži mjere razvoja turizma na svom području. Stoga, kako bi se utvrdilo radi li se samo o razvoju „morskog“ turizma ili se predviđa i razvoj utemeljen na prirodnim resursima Biokova, strategije su podvrgnute dodatnom istraživanju primjenom analize korpusa/sadržaja.

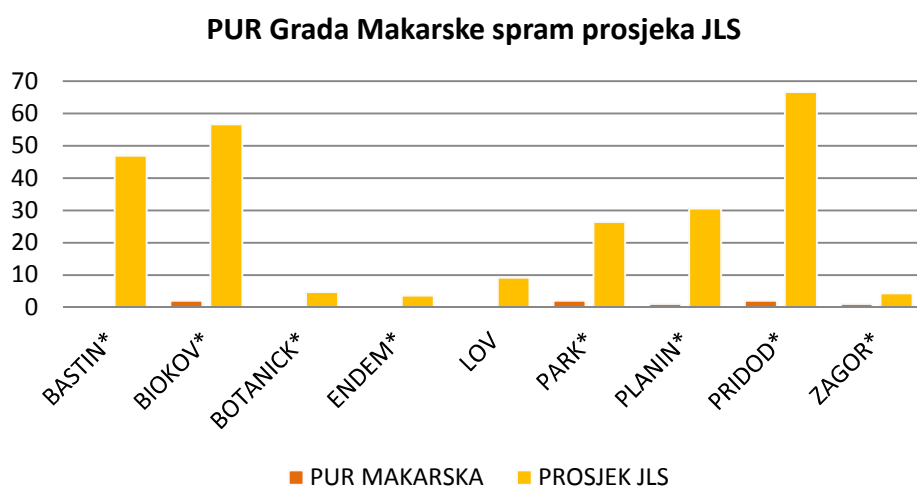
Budući da PP Biokovo predstavlja snažan turistički potencijal potrebno je utvrditi koliko je taj potencijal prepoznat i uvršten u strateške dokumente ciljnih JLS. Na temelju frekvencija najčešće korištenih riječi izrađen je popis ključnih riječi koje su pretraživane u tekstu strateških dokumenata (*BAŠTINA, BIOKOVO, BOTANIČKI, ENDEM, LOV, PARK, PLANINA, PRIRODA, ZAGORA*). Korišten je softver AntConc corpus analysis toolkit 3.8.8.0. za obradu teksta. Slika 8 predstavlja rezultat pretraživanja devet ključnih riječi, odnosno, njihovu pojavnost u tekstu strateškog plana iskazan u obliku postotka u ukupnom broju pojava/riječ prema administrativnim područjima.

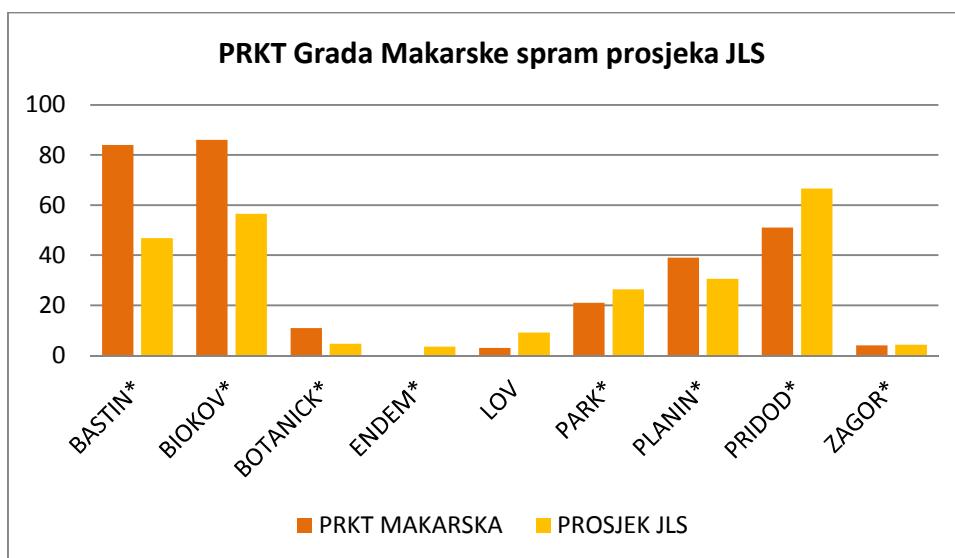
Slika 8: Udio ključnih riječi u zbroju pojava

Slika 8 predstavlja udio ključnih riječi u ukupnom zbroju pojava/riječ u strateškim dokumentima, iskazano u postotku. Rezultati pokazuju kako je najveća pojavnost u Strategiji razvoja Općine Šestanovac, a najmanje u PUR-u Grada Makarske. S time da su za Grad Makarska uvrštena dva dokumenta, u ovom slučaju, odvojeno prikazana (Program ukupnog razvoja - PUR i Program razvoja kulturnog turizma – PRKT).

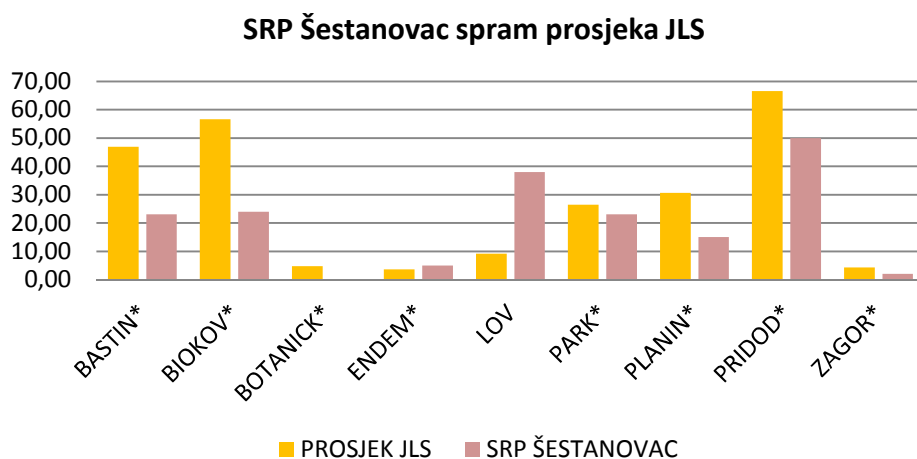
Na temelju prikazanih rezultata može se bez dvojbe zaključiti kako odabrane ključne riječi nisu često zastupljene u strateškim dokumentima ciljnih JLS. Mjere razvoja turizma promatranih JLS očito su usmjerene na klasičan koncept razvoja „morskog“ turizma. Nije utvrđena značajnija usmjerenost na resurse i vrijednosti PP Biokovo u analiziranim planovima.

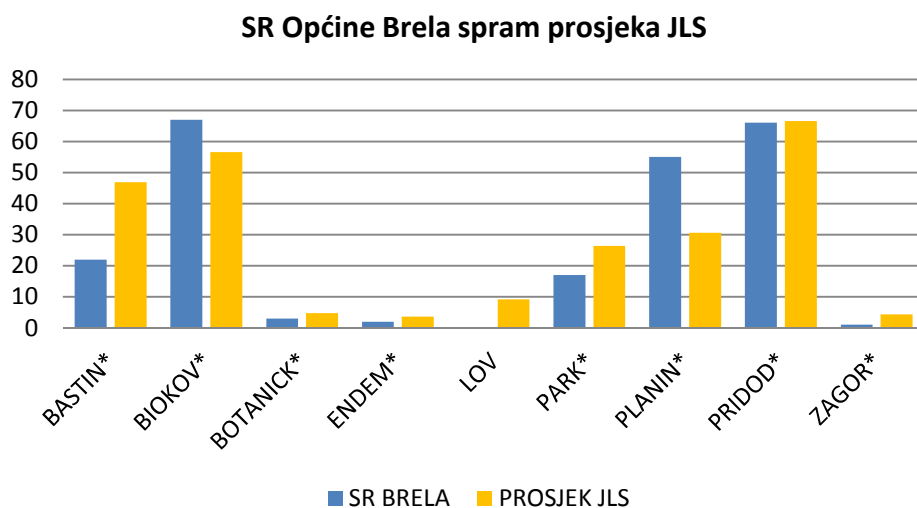
Slika 9: Ključne riječi zastupljene u PUR-u Grada Makarske spram prosjeka JLS

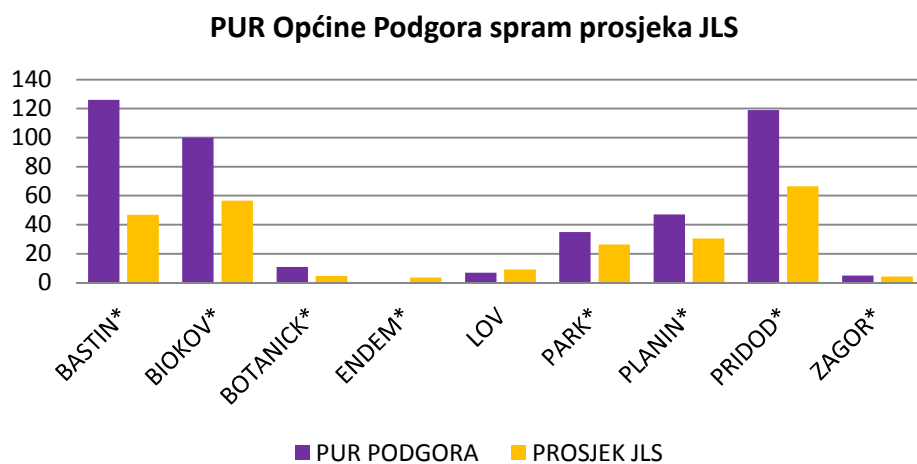
Slika 10: Ključne riječi zastupljene u PRKT-u Grada Makarske spram prosjeka JLS

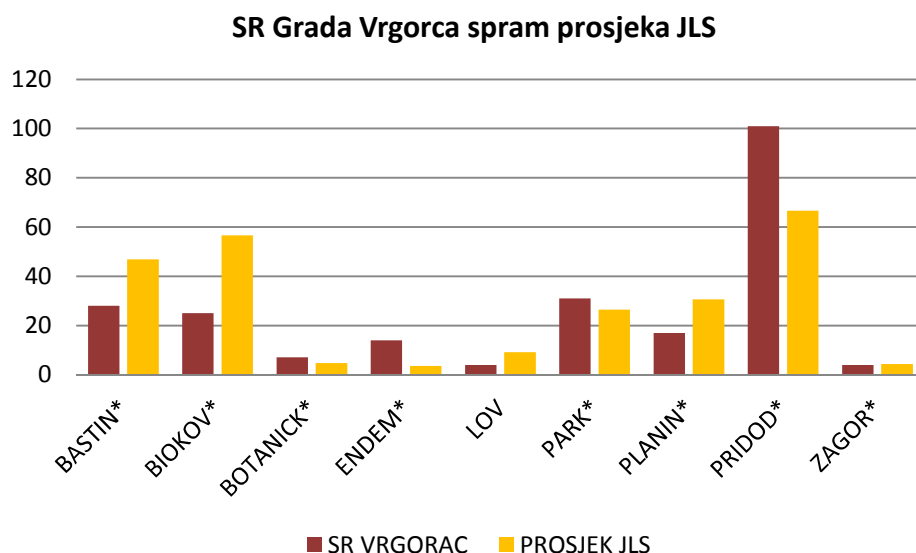
Slika 11: Ključne riječi zastupljene u SRP Općine Šestanovac spram prosjeka JLS

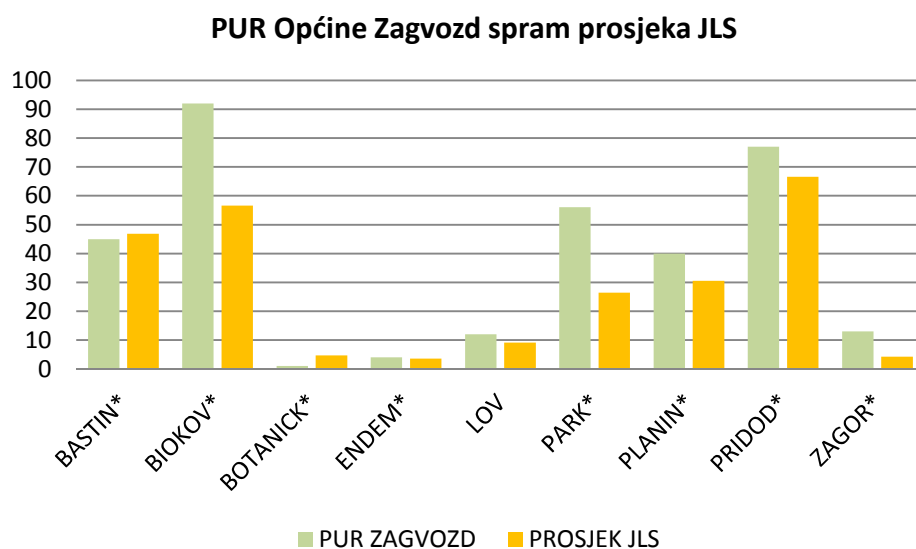
Slika 12: Ključne riječi zastupljene u SR Općine Brela spram prosjeka JLS

Slika 13: Ključne riječi zastupljene u PUR-u Općine Podgora spram prosjeka JLS

Slika 14: Ključne riječi zastupljene u SR Grada Vrgorca spram prosjeka JLS

Slika 15: Ključne riječi zastupljene u PUR-u Općine Zagvozd spram prosjeka JLS

Na slikama 9 – 15 prikazan je odnos broja ključnih riječi u svakome od strateških dokumenata u usporedbi s prosječnom vrijednošću svih JLS s ciljnog područja. Žutom bojom prikazan je prosjek, a drugom bojom dobivene vrijednosti uspoređivane JLS¹¹. Iz priloženih prikaza svaka JLS može identificirati prostor za poboljšanje svojih strateških dokumenata usmjeravanjem više pozornosti na vrijedan resurs u neposrednoj blizini - PP Biokovo. Ističe se PRKT Grada Makarske koji sadrži broj ključnih riječi iznad prosjeka.

¹¹ JLS čiji strateški dokumenti nisu grafički prikazani bili su nedostupni ili u postupku izrade u trenutku provedbe analize korpusa.

Zaključno, na temelju provedene analize vidljiva je niska zastupljenost ključnih riječi u strategijama JLS koja se kreće na razini od 0,11 % do 2,51 % u ukupnom broju pojava. S obzirom na kontekst u koji su uklopljene ključne riječi, najčešće se radi tek o navođenju geografske pozicije područja koje se opisuje. U analiziranim dokumentima JLS ciljnog područja, nije istaknuta, dakle, ni prepoznata vrijednost PP Biokovo kao značajnog turističkog resursa koji može unaprijediti kvalitetu života stanovništva i lokalno gospodarstvo.

OPĆI PODACI

- PREGLED PO TEMAMA -

3.0. OPĆI PODACI O PODRUČJU PP BOKOVO PO TEMAMA

JU PP Biokovo, sukladno smjernicama HAOP-a (2018.) odlučila je u svoj APUP uvrstiti sljedeće teme kojima se definira odnosno ocjenjuje stanje područja:

- Tema 1: Infrastruktura i kapaciteti za upravljanje posjetiteljima
- Tema 2: Ograničenja i/ili preporuke aktivnosti vezanih uz zaštitu i prezentaciju vrijednosti
 - Tema 2a: Monitoring posjećivanja
- Tema 3: Usluge i programi za posjetitelje
- Tema 4: Suradnja s dionicima vezana uz posjećivanje odnosno turizam u ZP
- Tema 5: Komunikacija prema posjetiteljima.

3.1. TEMA 1 – INFRASTRUKTURA I KAPACITETI ZA UPRAVLJANJE POSJETITELJIMA PP BOKOVO

3.1.1. Infrastruktura i posjetiteljska infrastruktura PP Biokovo

Prostorni plan PP Biokovo (2015: 6) prostor Parka dijeli na: (1) površine naselja – čine ga građevinsko područje naselja i (2) površine za razvoj i uređenje prostora izvan područja naselja. Člankom 7. određene su i razgraničene površine naselja unutar PP Biokovo – građevinsko područje naselja (izgrađeni i neizgrađeni dio). A Članak 8. navodi popis površina za razvoj i uređenje prostora izvan područja naselja s obzirom na njihovu funkciju: zone posjetiteljske infrastrukture, turističko naselje, zatim, navode se površine i građevine posebne namjene poput površina zatečene izgradnje koje se zadržavaju u prostoru (Vojna zona »Kuk–0«) uz mogućnost rekonstrukcije i dogradnje sukladno posebnim propisima i uvjetima zaštite prirode. Dodatno, navode se šume i šumsko zemljište i površine, ostalo poljoprivredno tlo i poljoprivredne površine te površine infrastrukturnih sustava među koje pripadaju i prometnice.

Cestovnu mrežu na području Parka čine državne, županijske, lokalne i nerazvrstane ceste. Zbog raznovrsne vlasničke strukture prometnice i objekte je moguće podijeliti na:

1. prometne građevine (cestovne građevine, DC A1, DC D8, DC D39, DC D62, DC D76 i DC D512), građevine za potrebe obrane (»Kuk 0«), telekomunikacijske (TV i radijski odašiljač Biokovo) i vodne građevine (vodoopskrbni sustav Makarskog primorja, a dio lokalnog stanovništva koristi vodu iz vlastitih cisterni) od interesa za RH
2. prometne građevine (županijska i lokalna cesta (ŽC 6199, LC 67143), energetske građevine županijskog značaja (visokonaponski vod 110 kV D167 (Kraljevac - Zagvozd)
3. Lokalna cesta LC 67143, Grabovac (D62) do tunela Sv. Ilija se proteže dijelom sjeverne granice Parka.

4. Nerazvrstane ceste na području Parka su Biokovska cesta (D512 – vrh Sv. Jure), cesta Podglogovik - Saranač, cesta od D39 do vojnog kompleksa Kuk „0“ i spojne ceste od razvrstanih cesta do postojećih naselja. Najznačajnija je Biokovska cesta koja predstavlja asfaltiranu cestu s mogućnošću rekonstrukcije u svrhu tehničkih poboljšanja. Proteže se od spoja na državnu cestu D512 do vrha Sv. Jure. Izgrađena je za potrebe odašiljača Biokovo, ali je vremenom preuzela i funkciju turističke ceste. (Šošarić i dr., 2017: 19).

Osim spomenutih, potrebno je istaknuti postojeće povijesne putove, posebno one koji su spajali primarna naselja pod Biokovom sa sekundarnim naseljem na Biokovu, te povijesne putove koji su vodili preko Biokova i spajali morsku, južnu stranu sa sjevernom stranom planine te ih sačuvati u izvornom obliku kroz turističku ponudu, a u skladu s uvjetima nadležnog Konzervatorskog odjela.

Od ostalih objekata posjetiteljske infrastrukture ističu se ulazi: prijamno-receptivni centar većine posjetitelja je postojeći Glavni ulaz na Biokovskoj cesti, dok su sekundarni ulazi Saranač, Gornja Brela, Zagvozd (Milići) i prijevoj Štrbina (gornja postaja žičare kada bude izgrađena i puštena u rad) te ostala infrastruktura (vidi Tablicu 3). Trenutačno PP Biokovo ima jedan cestovni ulaz koji je pod nadzorom djelatnika Parka te „go-pro“ kamera. Prilikom izdavanja ulaznica posjetiteljima djelatnik Parka popunjava statističke podatke u računalu (RAO sustav).

Tablica 3: Objekti na području PP Biokovo unutar zone III – posjetiteljska infrastruktura

Lokacija	Izgrađeno/postojeće stanje
Donja Gora	Sanirani deponij smeća
Glavni ulaz na Biokovskoj cesti	Recepcija, CLIVUS biološki WC, rampa
Podglogovik	Ugostiteljska građevina »Vrata Biokova«, građevina »Šunde«, zadržni dom, ruševine pastirskog naselja Podglogovik, poučna staza Topnički put
Ravna Vlačka	Građevina infocentra, CLIVUS biološki WC, interpretacijski sadržaji, štala
Vošac – Štrbina	Planinarski dom pod Vošcem, neobnovljeni pastirski stanovi (ruševine), planinarska kuća na vrhu Vošca
Sv. Jure	Kružna staza oko vrha Sv. Jure, TV odašiljač, crkvice Sv. Jure, parkiralište, informacijsko-edukacijske ploče, kućica službe čuvara prirode
Helidrom Žamnjak (unutar zone posjetiteljske infrastrukture Gornja Brela)	Bivši helidrom
Ulaz Zagvozd – Milići (ulaz za zonu posjetiteljske infrastrukture Kaoci)	Šumska cesta
Kaoci – planinarski dom /šumarska kuća	Planinarski dom (zvan šumarska kuća jer je u vlasništvu HŠ-a) sagrađen je početkom dvadesetog stoljeća (danas je ruševan i devastiran)

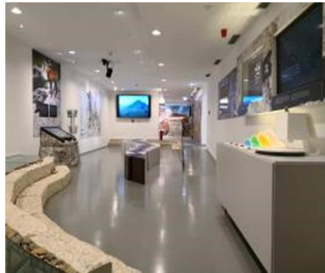
Izvor: Prostorni plan PP Biokovo (2015: 11)

Prema stručnoj podlozi (HAOP, 2012) unutar podzone (3b) na lokalitetima Kuk „0“, lokalitetu saniranog odlagališta otpada Visoke te kod rampe moguće je planirati i izgraditi infrastrukturu za

prijem posjetitelja (parkiralište, sanitarni čvorovi, info punktovi, manji ugostiteljski objekti). Također unutar 3b podzone poželjno je omogućiti rekonstrukciju postojećih objekata (planinarski, infrastrukturni objekti i drugi).

Osim navedenoga, na području PP Biokovo nalaze se posjetiteljsko-informacijski centri unutar zona posjetiteljske infrastrukture i predstavljaju građevine u funkciji posjećivanja i upravljanja Parkom (prezentacijski centri). Manji posjetiteljsko-informacijski centri nalaze se uz sekundarne ulaze u Park (Saranač, Gornja Brela, Zagvozd – Milići) i u zoni posjetiteljske infrastrukture Podglogovik – Staza i Štrbina – Vošac (Prostorni plan PP Biokovo, 2015: 13).

Tablica 4: Info točke PP Biokovo

INFO TOČKE		
LOKACIJA	RADNO VRIJEME	FOTOGRAFIJA
Informativni centar Ravna Vlaška - Nalazi se uz Biokovsku cestu na 13 km od ulazne recepcije ispred istoimenog vidikovca.	Radno vrijeme(sezonski): ponedjeljak – nedjelja 8,30 do 20,30 sati.	
Prezentacijski centar Adrion - srce planine nalazi se u novouređenoj upravnoj zgradi Javne ustanove „Park prirode Biokovo“ na Gradskom sportskom centru u Makarskoj, a obuhvaća dvojezično tematski podijeljene cjeline koje su interpretirane grafičkim i multimedijским prikazima, zvučnim kulisama, opipom i iskustvenim doživljajem, a na 120 kvadrata površine nalazi se Biokovo u malom.	Radno vrijeme: svibanj - rujan: utorak - petak 08 - 20 sati vikendom, praznicima i blagdanima: 08 - 12 i 16 - 20 sati ponedjeljkom zatvoreno listopad - travanj: prema dogovoru i najavi	
Prezentacijski centar Brela Gornja nalazi se u zgradi zavičajne zbirke Breljana i tijekom ljetnih mjeseci otvoren je za posjetitelje svakim danom. U prezentacijskom centru posjetitelji mogu putem izložbe "Biokovo" u cijelosti vidjeti prirodne osobitosti i ljepote Parka, te dobiti promidžbene materijale i informacije o Parku. Prezentacijski centar ujedno predstavlja polaznu točku Poučne staze "Putovima drevne Berulije".	Radno vrijeme: ponedjeljak – subota 7 – 13 sati srijeda po najavi NAPOMENA: radno vrijeme odnosi se na srpanj i kolovoz, a u ostalom periodu je podložno promjenama.	
Prezentacijski centar Kotišina se nalazi u sklopu Spomen doma "Marin Kovačević" u Kotišini, a u njemu posjetitelji mogu dobiti promidžbeni materijal i potrebne informacije o Biokovskom botaničkom vrtu Kotišina.	Radno vrijeme: ponedjeljak – subota 7 - 14 sati nedjelja 8 - 13 sati NAPOMENA: radno vrijeme odnosi se na srpanj i kolovoz, a u ostalom periodu je podložno promjenama.	

Izvor: JU PP Biokovo, 2019.

Informacijski centri su info točke, odnosno, građevine i sadržaji u funkciji posjećivanja (Infocentar sa sanitarnim čvorom, odmorištem i informacijskim pločama). Nalaze se u zonama posjetiteljske infrastrukture Ravna Vlačka i Sv. Jure. Tablica 4 sadrži prikaz info točaka s istaknutim radnim vremenom i kratkim opisom.

Područje PP Biokovo otvoreno je za posjetitelje tijekom godine od 01. travnja do 31. listopada. U tom razdoblju moguće je kupiti ulaznicu za posjetu PP Biokovo ili posjetiteljskih centara, prema nekoj od kategorija navedenih u Tablici 5.

Tablica 5. Kategorija cijena za ulaznice u PP Biokovo

Vrsta ulaznice	Cijena	Napomena
Dnevna ulaznica	50,00 kn/osoba	
Dnevna ulaznica s popustom	25,00 kn/osoba	Planinari uz predodjenje planinarske iskaznice tekuće godine Hrvatski branitelji uz predodjenje iskaznice Osobe s invaliditetom uz predodjenje iskaznice Biciklisti Školske, odgojne i obrazovne ustanove (uz prethodnu najavu)
Trodnevna ulaznica	100,00 kn/osoba	
Sedmodnevna ulaznica	250,00 kn/osoba	
Mjesečna ulaznica	1.000,00 kn/osoba	
Godišnja propusnica za ulaz u Park	50,00 kn/osoba	Vlasnici ili posjednici nekretnina u Parku, radnici koji temeljem dopuštenja Ustanove obavljaju gospodarsku djelatnost u Parku
Pripadnici HV, MUP-a na zadatku ili vježbi, članovima HGSS-a koji uredno prijave svoj boravak u Parku, te novinarima koji informiraju o Parku odobravaju se propusnice za ulazak u Park bez naknade (uz prethodnu najavu).		
Djeca do 7 godina oslobođena su plaćanje ulaznica.		

Izvor: JU PP Biokovo, 2019.

Osim ulaznica u PP Biokovo, JU PP Biokovo prodaje posjetiteljima prezentacijskog centra ulaznice prema cjeniku u Tablici 6.

Tablica 6: Cjenik ulaznica za prezentacijski centar Adrion - srce planine

Vrsta ulaznice	Cijena	Napomena
Dnevna ulaznica za razdoblje od 01.04. do 30.10	30,00 kn/osoba	
Dnevna ulaznica za ostalo razdoblje godine	10,00 kn/osoba	
Fotografiranje	10,00 kn/ fotografija	
Djeca do 7 godina oslobođena su plaćanje ulaznica Školske, odgojne i obrazovne ustanove oslobođene su plaćanja ulaznice		

Izvor: JU PP Biokovo, 2019.

Tijekom razdoblja rada s posjetiteljima JU PP Biokovo organizira i održava stručno vođenje za pojedince i grupe prema cjeniku u Tablici 7.

Tablica 7: Cjenik usluga stručnog vođenja posjetitelja

Vrsta ulaznice	Cijena	Napomena
Posjet prezentacijskim centrima		
Stručno vođenje	500 kn	Za grupe do 30 osoba
Stručno vođenje + multimedijalna prezentacija:	600 kn	Za grupe do 30 osoba
Poludnevno stručno vođenje (3 sata):	50 kn	
Stručno vođenje	600 kn	Za grupe do 30 osoba
Stručno vođenje + multimedijalna prezentacija	700 kn	Za grupe do 30 osoba
Cjelodnevno stručno vođenje (6 sati):		Za grupe do 30 osoba
Stručno vođenje + multimedijalna prezentacija	1000 kn	Za grupe do 30 osoba
Ulaznica	50 kn	
Multimedijalna prezentacija:	500 kn	Za grupe do 30 osoba

Izvor: JU PP Biokovo, 2019.

JU PP Biokovo naplaćuje usluge snimanja kojima je komercijalna namjena prema cjeniku u Tablici 8.

Tablica 8: Cjenik snimanja

	Vrsta snimanja	Cijena
1.	Snimanje u komercijalne svrhe (do 6 sati)	1.000,00 kn
2.	Snimanje u komercijalne svrhe (preko 6 sati)	2.000,00 kn
3.	Snimanje Parka iz zraka (1 dan)	1.000,00 kn
4.	Fotografiranje u komercijalne svrhe (1 dan)	1.000,00 kn

Izvor: JU PP Biokovo, 2019.

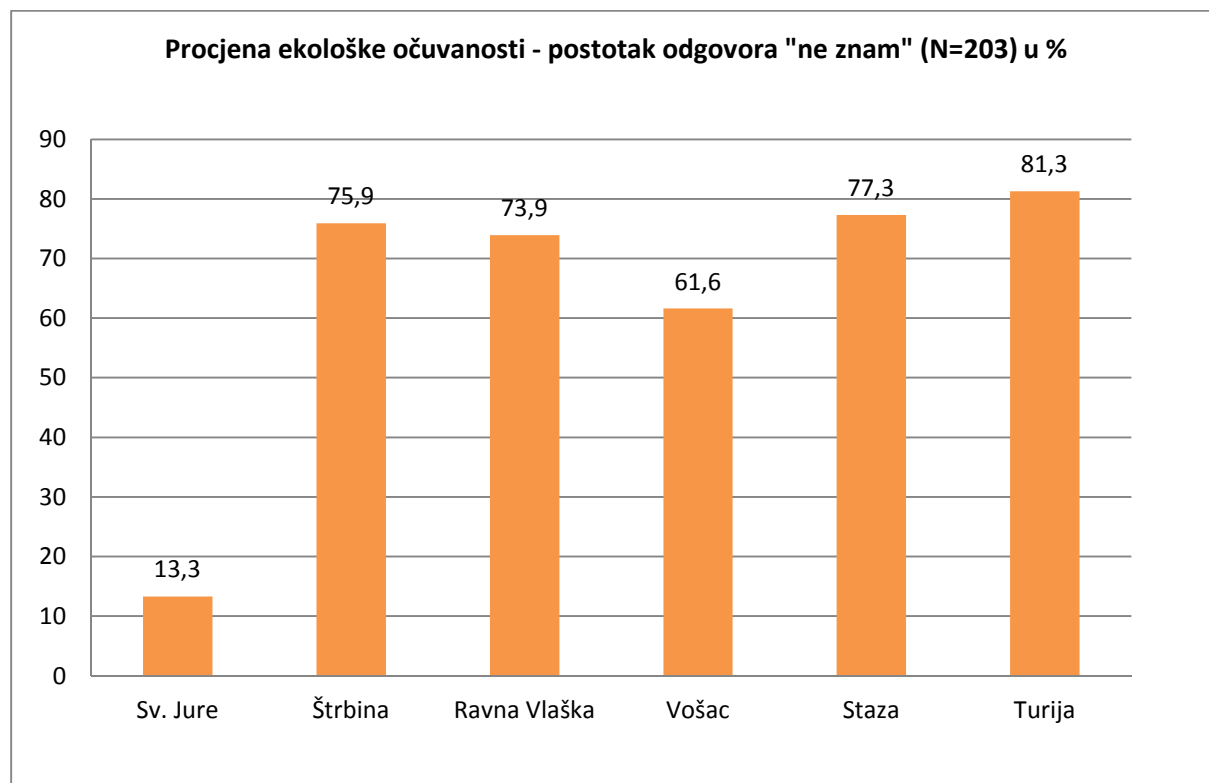
Posjetiteljima su daleko najzanimljiviji vidikovci koji se nalaze na lokacijama: Turija 700 m n/m, Staza 898 m n/m, Ravna Vlačka 1228 m n/m, Sinjal 1335 m n/m, Pržinovac 1300 n/m, Štrbina 1340 m n/m, Vošac 1442 m n/m i Sv. Jure 1762 m n/m do kojih se može doći obilježenim pješačkim i planinarskim stazama te Biokovskom cestom. Održavanje prohodnosti pješačkih i planinarskih staza obavljaju članovi planinarskih društava s ciljnog područja, dok natpise upozorenja za opasna mjesta ističe HGSS Stanica Makarska.

Premda je PP Biokovo zbog zimskih uvjeta koji vladaju na Biokovskoj cesti zatvoren za posjetitelje u razdoblju od 1. 11. – 31. 3. radi sigurnosti, posjete su ipak moguće jer ralica čisti cestu koja vodi do odašiljača¹² na Sv. Juri. Stoga su moguće najavljene posjete grupa i tijekom zimskog razdoblja, uz ograničenja s obzirom na vremenske prilike i stanje na Biokovskoj cesti.

Nakon zatvaranja PP Biokovo za posjetitelje, individualni posjetitelji koji žele posjetiti Park, samostalno snose odgovornost za kretanje Parkom, o čemu su upozoreni vidljivo istaknutim

¹² Odašiljač „Biokovo“ je u sastavu javnog poduzeća Odašiljači i veze d.o.o. te imaju kontinuirano prisutne djelatnike tijekom cijele godine.

natpisom. Ozbiljnost stanja Biokovske ceste u zimskim uvjetima zorno predstavlja činjenica da se djelatnici Odašiljača i veze d.o.o. tijekom dolaska i povratka u/iz smjene ne kreću samostalno njome, već uz pratnju djelatnika i/ili volontera HGSS-a u uvjetima otežanih vremenskih prilika (kiša, snijeg, led i drugo).

Slika 16: Percepcija ekološke očuvanosti lokaliteta - % odgovora „ne znam“

Premda su posjetitelji oduševljeni pogledom s Biokova, o čemu svjedoče brojne fotografije na Instagramu kao i dodijeljeni hashtagovi (26.024 #biokovo), anketom je utvrđena visoka razina ne prepoznavanja najatraktivnijih lokaliteta PP Biokovo, izuzev Sv. Jure. Slika 16. sadrži postotak odgovora „ne znam“ o očuvanosti najzanimljivijih lokaliteta. Može se pretpostaviti kako su posjetitelji najvjerojatnije posjetili barem neke od njih, ipak, nisu ih u stanju kao takve upamtiti ili razlikovati, što sugerira kako su ove iznimno atraktivne lokacije nedostavno obilježene i/ili prezentirane posjetiteljima, iako postoje ploče s natpisima u neposrednoj blizini lokaliteta.

Čl. 12. Prostornog plana PP Biokovo (2015: 9) navodi popis smještajnih objekata „Unutar Parka pojedini postojeći lokaliteti kao što su planinarski domovi, planinarske kuće, planinska skloništa, lovačke i šumarske kuće i lugarnice zadržavaju se u prostoru i u funkciji su posjećivanja, lova i gospodarenja šumama“. Svaki od smještajnih objekata može ponuditi uslugu smještaja manjem broju posjetitelja, kako je prikazano u Tablici 9.

Tablica 9: Smještajni kapaciteti objekata u PP Biokovo

R.br.	Naziv objekta	Smještajni kapacitet (broj osoba)
1	Planinarska kuća Bukovac	10
2	Planinarski dom Toni Roso	14
3	Planinarska kuća Slobodan Ravlić	18
4	Planinarska kuća pod Jurom	18
5	Planinarska kuća Akademik Josip Roglić	10
6	Kuća za odmor Vrata Biokova	8

Izvor: Prostorni plan PP Biokovo (2015.)

Čl. 9. Prostornog plana PP Biokovo navodi kako na području Parka nema cjelovitih naselja, već samo njihovih dijelova na rubovima granica Parka.

Parkirališna mjesta su limitirajući čimbenik za broj vozila koje smiju pristupiti u Park. Na Glavnom ulazu u PP Biokovo nalazi se prostor za parkiranje 20 vozila (Šoštarić i dr., 2017: 20).

„Biokovska cesta je izrazito uska te se mimoilaženje vozila obavljaju na malobrojnim ugibalištima. Cesta se prvih sedam kilometara od ulaza do prijevoja Staza vodi serpentinama. Na prijevoju se nalazi parkirališna površina u sklopu ugostiteljskog objekta „Vrata Biokova“. Na osmom kilometru Biokovske ceste odvaja se makadamski put prema Saranču dužine osam kilometara koji je označen i kao biciklistička staza. Nakon prijevoja Staza, cesta je vođena trasom bez serpentina sve do područja neposredno ispod vrha Sv. Jure gdje serpentine predstavljaju posljednjih 1,5 kilometara ceste. Na samom vrhu Sv. Jure nalazi se parkirališna površina za 12 automobila te prostor za okretanje vozila koji je pod vlasništvom Odašiljača i veza d.o.o. Na 18. kilometru ceste nalazi se odvojak za Vošac, a 800 m od odvojka se nalazi parkiralište i okretište gdje je ujedno i planirana gornja postaja žičare Makarska – Biokovo.“ (Šoštarić i dr., 2017: 20 - 21).

Budući da je Biokovska cesta u kategoriji nerazvrstanih cesta potpada pod nadležnost JLS koje su je dužne održavati, no zbog dugotrajnih pravnih postupaka koji se za nju vode, osim JU PP Biokovo nitko drugi ju ne održava. Uz rastući broj vozila koji je godišnje koriste, prometne gužve koje pri tomu nastaju dovode do potencijalne ugroze života posjetitelja u osobnim automobilima. Stoga, djelatnici JU PP Biokovo organiziraju i usmjeravaju promet vozila posjetitelja od ulazne rampe do kritičnih točaka na Biokovskoj cesti.

Osim motornih vozila (osobni automobili, kombi i minibus vozila), Park je moguće posjetiti na dva kotača motociklom ili biciklom. Biciklističke rute, za vožnju biciklom i sličnim prometnim sredstvima predviđene su Biokovskom cestom, makadamskom cestom Staza-Saranač kao i svim protupožarnim putovima PP Biokovo.

Prometna studija (2017: 22 - 27) navodi popis pješačkih i planinarskih staza u PP Biokovo (Tablica 10), a najveći dio njih je moguće vidjeti ucrtane na Karti 1.

Tablica 10: Pješačke i planinarske staze u PP Biokovo

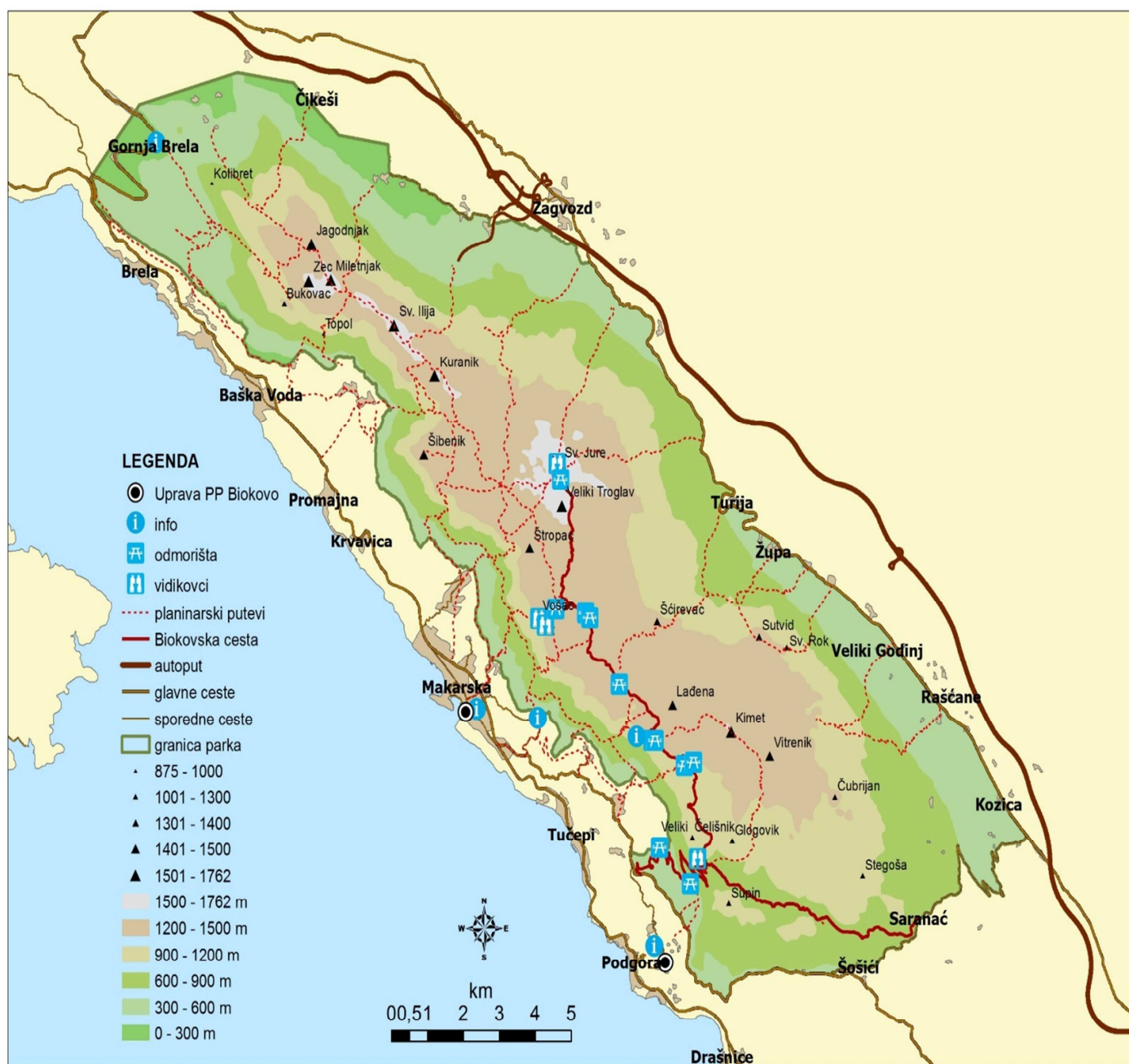
R.br.	Planinarska ruta	Duljina staze	Visinska razlika
Sjeverozapadnom dijelu Biokova može se pristupiti s morske strane koristeći sljedeće planinarske rute:			
1.	Gornja Brela, Subotiče – Sv. Nikola – Bukovačka draga, pl. kuća – Ovčja pola Bukovac (1262 m) – Zec (1578 m) – a odatle su moguća dva pravca: Zec - Pozjata, pećina i Zec – Šćirovac.	7 km	1150 m
2.	Donja Brela, G. Kričak – Sv. Kaja – Sv. Nikola – Remnice, cesta, Gornja Brela.	4,5 km	560 m
	Donja Brela – Mediči – Sv. Kaja – Sv. Nikola – Vodice – Zmajeveča – Bartulovići.	9,7 km	700/600 m
4	Baška Voda – Mediči – Sv. Kaja – Sv. Nikola	6 km	560 m
5..	Turistička staza: Baška Voda – Topići – Bartulovići – Sv. Kaja – D. Brela	7 km	450 m
6.	Bast (300 m) – Stražac – Mijač(bunar) – Ledenica (1589 m) – Sv. Ilija (1642 m)	5 km	1350 m
7.	Bast (300 m) – Korito – Osičine – Jezero – Sv Ilija (1642 m)	5,5 km	1350 m
8.	Bast – Smokovina (izvor) – Umac – Osičina	3,5 km	1050 m
9.	Bast (300m) – Korito – Motika - V. Šibenik (1457 m) ili Lokva, pl. kuća (1450 m)	5,5 km,	1150 m
Pristup središnjem dijelu Biokova moguć je korištenjem sljedećih ruta:			
1.	Veliko Brdo(300 m) – Baškovići – Miletin bor – Prasina dolac – V. Šibenik (1457 m) – M. Šibenik (1388 m).	6 km	1150 m
2.	Veliko Brdo (300 m) – Baškovići – (Miletin bor) – Prasina dolac – Baškovića staja – Lokva, pl. kuća (1450 m)	5,5 km	1150 m
3.	Veliko Brdo (300 m) – Križice - Radov dolac – Lokva, pl. kuća (1450 m)	5,5 km	1150 m
4.	Veliko Brdo (300 m) – Križice – Štropac (1444 m) – Duboki dolac – Babina vrklja (1450 m)	5 km	1140 m
5.	Veliko Brdo (300 m) – Krjava (peć)	2,2 km	1000 m
6.	Makarska – Makar (250 m) – Vrba – Štrbina – Vošac, pl. kuća (1300 m)	5 km	1420 m
7.	Makarska – Kotišina (Botanički vrt) - Štrbina – Vošac, pl. dom (1300 m).	8 km	1300 m
8.	Poučni ekološki put „dr. fra Jure Radić“ počinje od rodne kuće dr. fra Jure Radića u Baškoj vodi, nastavlja uz obalu preko poluotoka Sv. Petar i Osejava i slijedi do Biokovskog botaničkog vrta Kotišina, a to je dionica izvan Parka. U Parku put se nastavlja od Biokovskog botaničkog vrta Kotišina K. t. 7) – Vošac (K. t. 8) – Planinarska kuća pod Sv. Jurom (K. t. –Vrh Sv. Jure (K. t. 10) – Motika (K. t. 11) – Šibenik (K. t. 12) – Mali Borovac (K. t. 13) - Miletin bor (K. t. 14). Dalje se put nastavlja izvan Parka sve do „Instituta Planina i more“ u Makarskoj. Ukupno 15 kontrolnih točaka.	33 km	1700 m

Pristup jugoistočnom dijelu Biokova moguć je korištenjem sljedećih ruta:			
1.	Tučepi, Kraj (Paklina) – Podpeč – Grubišići – Crvene stine – Gospa – Lađena (1250 m).	6,5 km	1250 m
2.	Tučepi, Kraj (Podstup) – Srida Sela – Sv. Kate – Mali Vrv – Badališće – Ravna vlaška (1250 m)	6 km	1250 m
3.	Gornja kružna staza: Tučepi (Ratac) – Srida Sela – Grubišići – Čovići – Tučepi, Paklina.	6 km	1250 m
4.	Srednja kružna staza: Tučepi (Kraj) – Podstup – Čovići – Tučepi (Paklina). Duljina staze je 3 km, a visinska razlika iznosi 150 m. Tučepi, groblje – Srida Sela (Kapela).	2 km	280 m
5.	Visinska kružna staza: Tučepi (groblje) – Šimići – Sutvid – Kozorovice – Orašje (izvor) – Sv. Kate – Srida Sela – Šimići – Tučepi (groblje)	7,5 km	540 m
6.	Tučepi, groblje – Šimići – Sutvid – Staza – Podglogovik, pl. kuća	5 km	900 m
7.	Podgora – Srida Sela – G. Mala – Staza (Sv. Ilija) – Podglogovik, pl. kuća (900 m)	5,5 km	950 m
8.	Podgora – G. Mala – Stupica – Gučva, 702 m – Supin, 1033 m – Podglogovik, pl. kuća.	6 km	1033 m
9.	Podglogovik – Plužine – Gologlav, Vitrenik (1471 m).	3,7 km	520 m
10.	Ravna Vlača – Kimet (1536 m) – Gologlav, Vitrenik (1471 m), pl. sklonište.	3,5 km	300 m
Pristup području Biokova sa zagorske strane moguć je korištenjem sljedećih planinarskih ruta:			
1.	Rastovac, Šute (250 m) – Šutina kamenica (590 m) – Šutine stajale (970 m) – Vraca – Ledenica, 1589 m – Sv. Ilija, 1642 m	5 km	1350 m
2.	Rastovac, Dedići (350 m) – Staro selo – Bunari prizmerac (555 m) – Dobri dol (1160 m) (varijanta Jezero) – Sv. Ilija, 1642 m	5 km	1300 m
3.	Zagvozd, Brzice (420 m) – Unišća – Kaoci (1000 m) – Podrašac (1340 m) – Studenci – Lokva, pl. kuća „Slobodan Ravlić“ (1476 m).	6,0 km	1020 m
4.	Zagvozd, Milići (480 m) – bunari Očeski (1130 m) – Sv. Jure, 1762 m.	5,7 km	1300 m
5.	Župa, cestovni prijevoj Turija (715 m) – pastirski stanovi Lozovci – bunar Ljubović (1310m) – Sv. Jure, 1762 m.	5 km	750 m
6.	Župa, Luetići (400 m) – Jagline - vrh Sv. Roko, (1228 m)	2 km	830 m
7.	Župa, Turići (620 m) – predjel Blogove - predjel Čulija - plan. kuća „Akademik Josip Roglić“ (900 m) - Trepetljikovac (1015 m) - šuma Jelići - Sutvid (1332 m) - vrh Sv. Roko (1228 m).	4,5 km	600 m
8.	Župa, Takalo, crkva sv. Ivana Krstitelja (430 m) – Gradska špilja doci - planinarska kuća „Akademik Josip Roglić“, Čulija (900 m).	2 km	570 m
9.	„Staza akademika Josipa Roglića“, Župa, zaselak Roglići rodna kuća akademika Josipa Roglića (420 m) - Stonjska peč (600 m) - Robovi doci - planinarska kuća „Akademik Josip Roglić“, Čulija (900 m) - Žlibina - dolac Jalovik - Šćirevac (1364m) - šumarska kuća Lađana.	8 km	800 m
10.	Raščane, V. Godinje (350 m) - Goli brig - pastirsko naselje Stružine - planinsko sklonište Stružine (1130 m) voda - špilja Manastirina (1200 m).	4 km	850 m
11.	Raščane, V. Godinje – Zakučje – Krajna Mačka, (1378 m) – Vitrenik, sedlo (1400 m) – Plužine – Podglogovik, pl. kuća. – Staza (Sv. Ilija).	9 km	1050 m
12.	Raščane, Gomila (350 m), Družijanići - pastirsko naselje Zakučje voda - pastirsko naselje Stružine (1100 m)	4 km	850 m
13.	Kozica, Okmažići (750 m) - Kačina – Zakučje – Stružine – špilja Manastirina (1200 m)	5 km	450 m
14.	Šestanovac, Čikeši (230) - planinarska kuća Krajska kuća - voda Grljak	3,2 km	600 m
Osim prethodno navedenih planinarskih ruta, područje Biokova se može upoznati i korištenjem panoramske staze koja ide biokovskim stijinama i ima tri dionice:			
1.	Zelena dionica: ulazna recepcija – peti zavoje ceste – Orašje – Gradina	je 7,5	1.100/680

	– Crvene stine – Kuka – Kotiška vlaka (silaz Kotišina)	km	
2.	Plava dionica - Kotiška vlaka (prilaz iz Kotišine) – Stup – Stubica – Koritine – Krst – „ex.Miletin Bor“ (silaz Veliko Brdo).	6,4 km,	800/500 m
3.	Crvena dionica .- Ex. Miletin bor (prilaz iz Velikog Brda) – Zavod – Umac – Korita – Bast.	6,8 km	400/400 m.
Podbiokovske panoramske staze koja ide od Glavnog ulaza – Makar – Veliko Brdo, a može se podijeliti u tri etape:			
Etapa 1.	ulazna recepcija – Peti zavoj ceste . Sv. Kate – Grubišići – Kotišina.	7 km	250 m
Etapa 2	Kotišina – Sv. Martin – Makar – Veliko Brdo	4 km	250 m
Etapa 3.	Veliko Brdo – Baškovići – Jablan – Smokvina – Bast	6 km	100 m

Izvor: Prometna studija (2017.)

Karta 1: Geografski položaj Parka s prometnom infrastrukturom (PU, 2017.)

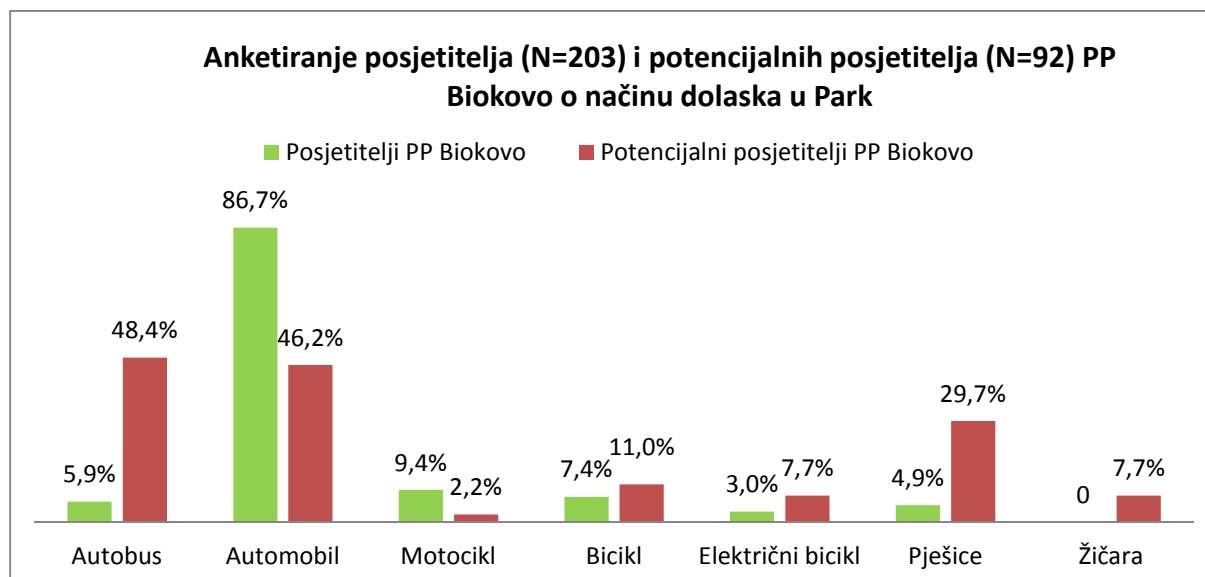
Najveću zabrinutost djelatnika Parka izaziva budući projekt žičare čija je izgradnja planirana na relaciji Makarska – Vošac i koja će dovesti veliki broj posjetitelja na dnevnoj bazi u ljetnim mjesecima (projekcija je 3 milijuna tijekom 15 godina, ukupno, odnosno, prosječno 200.000 posjetitelja godišnje). Prostorni plan PP Biokovo (2015) navodi kako je na području PP Biokovo planirana izgradnja jedne žičare. Donja postaja žičare nalaziti će se izvan područja Parka, unutar građevinskog područja Grada Makarske. Gornja postaja žičare predviđena je na predjelu lokaliteta Štrbina (Prijevoj Štrbina ispod vrha Vošac) unutar zone korištenja (zona III.), podzone posjetiteljske infrastrukture (3b). (Čl. 44. Prostorni plan, 2015). Radi se o iznimno velikom broju posjetitelja koji će vršiti ekološki pritisak na mali dio prostora, stoga je potrebno osmisliti i realizirati vremensku i prostornu distribuciju posjetitelja po Parku, s posebnim naglaskom na sjeverna i sjeveroistočna područja (Općina Zadvarje, Općina Šestanovac, Općina Zagvozd i Grad Vrgorac). Planirana je nabava više „shuttle“ autobusa koji će prevoziti posjetitelje od ulaza s Biokovske ceste preko Vošca do vrha sv. Jure.

Međutim, strateški plan Općine Zagvozd sadrži mjeru koja se odnosi na izgradnju žičare sa sjeverne strane Biokova, na vrh Sv. Jure. Za razliku od planirane žičare s morske strane koja ima izrađenu svu potrebnu dokumentaciju, ekonomska i financijska opravdanost te mogućnost tehničke izvedbe izgradnje i održavanja žičare sa sjeverne strane Biokova tek je potrebno utvrditi odgovarajućim studijama i analizama.

Tijekom postupka izrade APUP-a djelatnici PP Biokovo proveli su anketiranje posjetitelja (N = 203) kao i potencijalnih posjetitelja (N = 92). Na pitanje o načinu dolaska u Park 86,7 % posjetitelja izjavilo je kako su koristili osobni automobil. Rezultat je sukladan istraživanju Prometne studije u kojoj se 79 % ispitanika koristilo vozilom 2017. godine prilikom dolaska u PP Biokovo. U izvješću istraživanja TOMAS 2006 za NP i PP, na isto pitanje o načinu dolaska u park 70 % ispitanika je istaknulo osobni automobil.

Međutim, može se zamijetiti veliki nesrazmjer u odgovorima ispitanika o načinu dolaska u Park autobusom. Ostvarenih dolazaka u PP Biokovo **autobusom je tek 5,9 % ispitanika spram 48,4 %** odgovora ispitanika - potencijalnih posjetitelja PP Biokovo koji bi željeli u Park doći organiziranim prijevozom. Slika 17 prikazuje odnos između realiziranog i preferiranog načina dolaska u PP Biokovo prema rezultatima ankete koju je provela JU PP Biokovo 2019. godine.

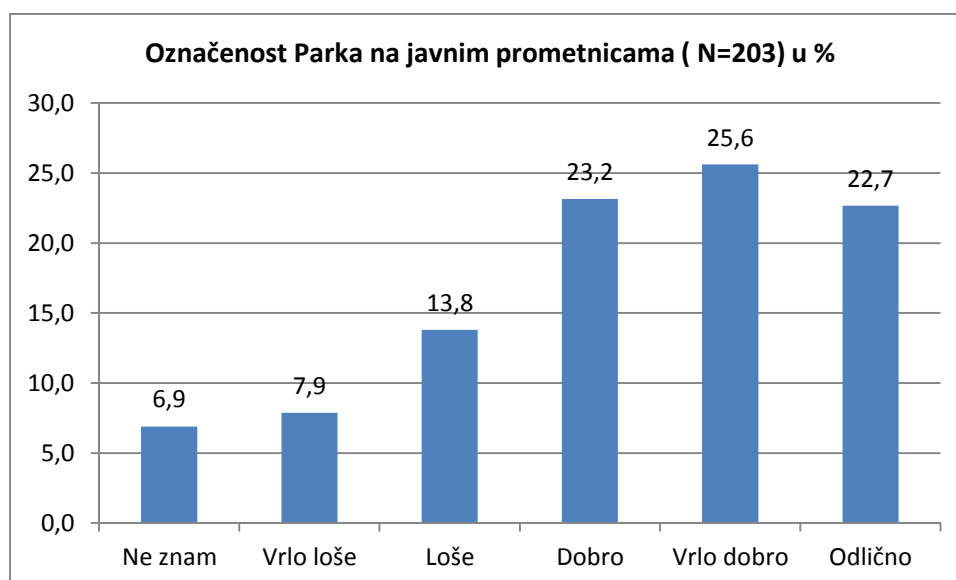
Zanimljivost se može uočiti između korištenja bicikla kao i dolaska u Park pješice, pri čemu su potencijalni posjetitelji izrazili spremnost za hodanje do Parka (29,7 % spram 4,9 % ostvarenih dolazaka pješice).

Slika 17: Realizirani spram željenog načina dolaska u PP Biokovo (Izvor: anketa JU PP Biokovo, 2019.)

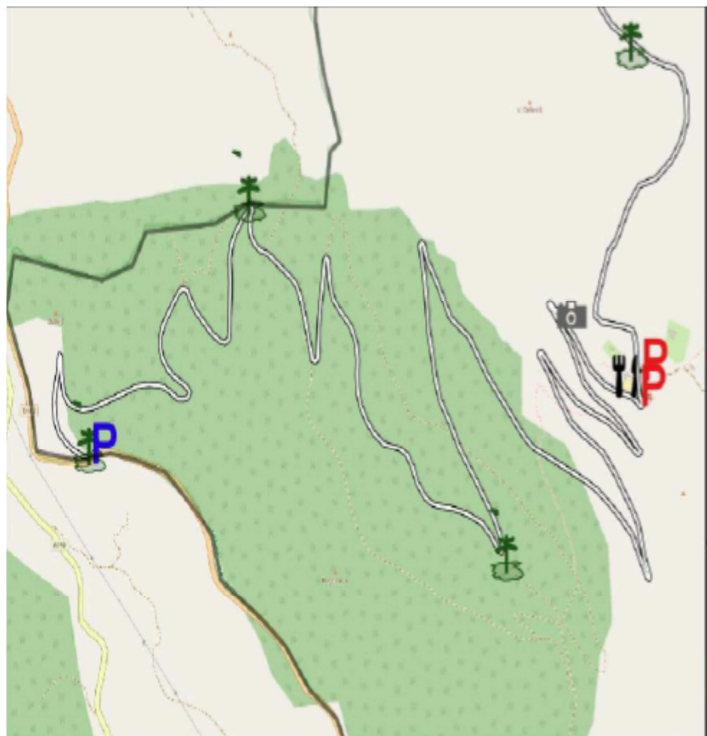
Iz navedenog se može zaključiti kako postoji interes potencijalnih posjetitelja za organiziranim dolaskom i obilaskom Parka. Očito je kako postoje prepreke tomu, stoga se tek manji dio posjetitelja koristio grupnim/organiziranim prijevozom za posjetu Parku. Ovdje može značajnu ulogu igrati nedostatak autobusnih linija javnog prijevoza koje voze iz turističkih središta poput Makarske i/ili drugih mjesta, poput Baške Vode i ostalih, do Parka. Sasvim sigurno jedan od izazova može predstavljati i visoka cijena agencijskih usluga za dolazak i obilazak Parka po osobi, a tu je i raspored posjećivanja putem agencija koji gostima nije uvijek dostupan. Platežna moć ispitanika sugerira kako se Parkom ipak, najviše kreću članovi kućanstava s ukupnim primanjima iznad 2.500 eura mjesečno, njih 34,7 %. Uzevši sve navedeno u obzir, **čini se kako je korištenje osobnog vozila za dolazak i kretanje po Parku posjetiteljima znatno jednostavnije od organiziranog posjećivanja.**

Rezultati TOMAS 2006 istraživanja NP i PP ukazuju kako je 73 % ispitanika prvi put u posjeti Parku u kojem su anketirani. Prema rezultatima ankete za izradu APUP-a, 47,8 % posjetitelja po prvi put posjećuje PP Biokovo uopće, stoga je prometna signalizacija izuzetno važna radi sigurnosti i jednostavnosti iskustva vožnje do Parka. Na skali od „0 = ne znam“ preko „1 = vrlo loše“ do „5 = odlično“, ispitanici su iskazali svoje mišljenje o kvaliteti oznaka PP Biokovo na javnim prometnicama, pri čemu su dodijelili srednju vrijednost 3,7. Na Slici 18 prikazan je postotni udio odnosa percepcije ispitanika o oznakama PP Biokovo na javnim prometnicama. **U gornjem dijelu skale (odgovori „dobro“, „vrlo dobro“ i „odlično“) nalazi se 71,6 % odgovora ispitanika o označenosti Parka na javnim prometnicama.**

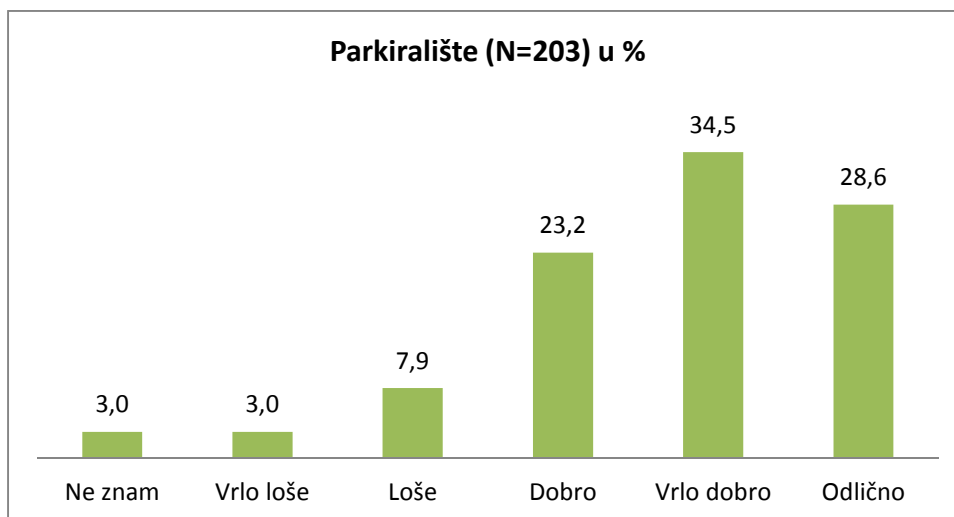
Slika 18: Označenost PP Biokovo na javnim prometnicama

Sudeći po rezultatima ankete, **veći dio ispitanika (52,2 %) su posjetitelji koji se vraćaju u PP Biokovo.** Anketirani posjetitelji, njih 52,5 % su izjavili da su smješteni u privatnom smještaju u okolini Parka, dok je 14,2 % smješteno u hotelskom smještaju, također izvan Parka. Prema mjestu ljetnog boravka, među ispitanicima se ističe područje Grada Makarske s 26,4 % i područje Općine Baška Voda s 11,8 % dok ostala bliža i dalja područja sudjeluju sa zanemarivo malim udjelima.

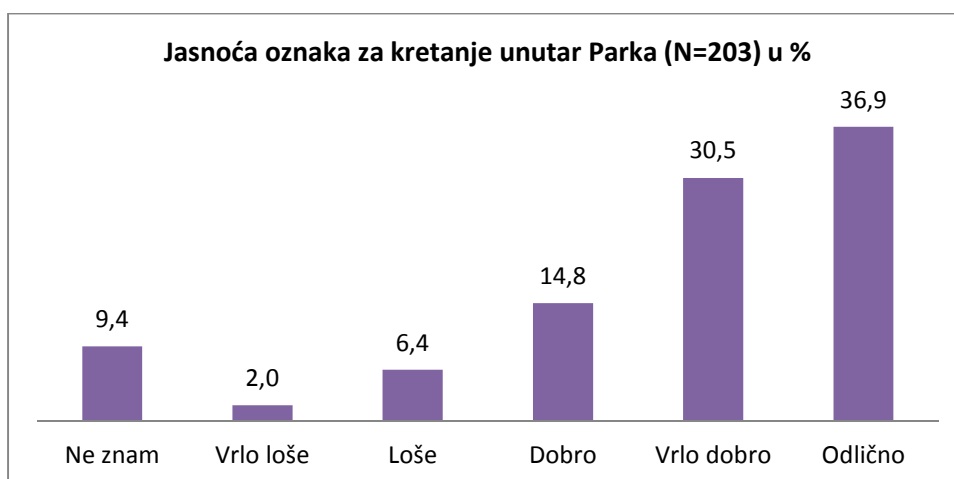
Slika 19: Biokovska cesta s varijantama parkirališta (izvor: Prometna studija, 2017: 65)

Osim doživljaja vožnje strmom, uskom i zavojitom Biokovskom cestom (Slika 19), posjetitelji PP Biokovo koji imaju namjeru boljeg upoznavanja s ljepotama i vrijednostima Parka, trebaju ostaviti vozilo na parkiralištu i krenuti u šetnju za razgledavanje i stjecanje doživljaja. Percepcija ispitanika o dostupnosti i kvaliteti parkirališta pozitivno je iskazana s čak 86,3 % u gornjem dijelu skale (odgovori „dobro“, „vrlo dobro“ i „odlično“).

Slika 20: Percepcija ispitanika o kvaliteti parkirališta u Parku

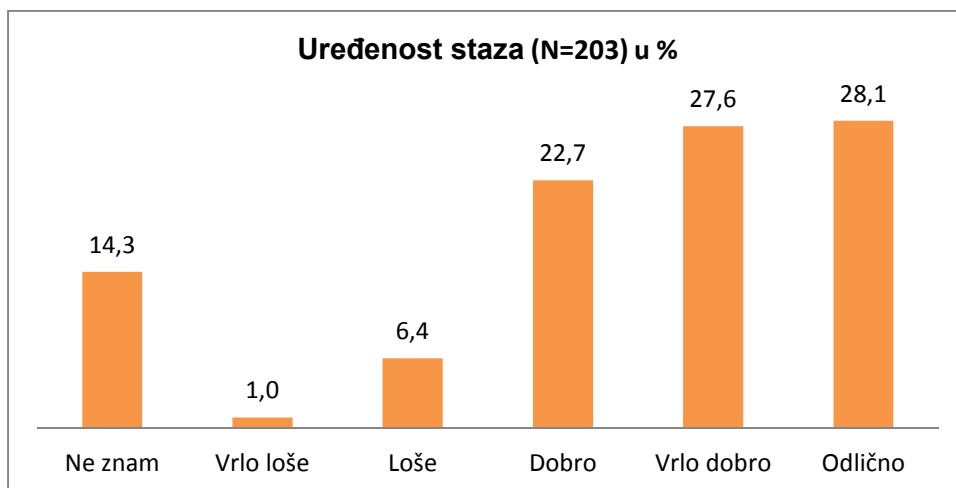
S obzirom da su parkirališna mjesta ograničavajući čimbenik, rezultati anketiranja to ne potvrđuju jer tek 10,9 % ispitanika ocjenjuje je parking „loše“ i vrlo loše“ (Slika 20). Zacijelo su ispitanici posjetili Park u dane kada nije bila zabilježena najveća gužva, stoga ni problemi s ostavljanjem vozila nisu zamjetni.

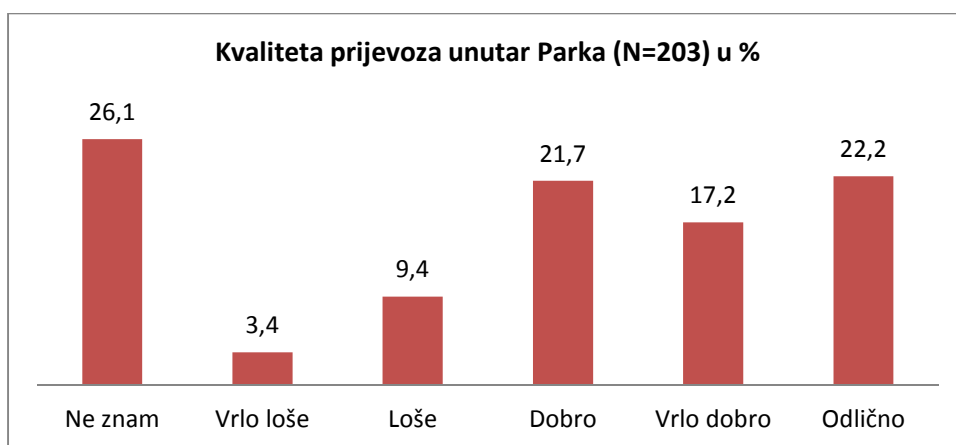
Slika 21: Percepcija jasnoće oznaka unutar PP Biokovo

Slično prethodnomu, 82,2 % ima pozitivno iskustvo s jasnoćom oznaka za kretanje unutar Parka (kumulativni prikaz za odgovore „dobro“, „vrlo dobro“ i „odlično“) (Slika 21).

Visokih 89,4 % ispitanika uređenost staza ocjenjuje pozitivno, a 8,4 % ih smatra „loše“ i vrlo loše“ uređenima, tek 9,4 % se ne može odlučiti i daje odgovor „ne znam“ (Slika 22).

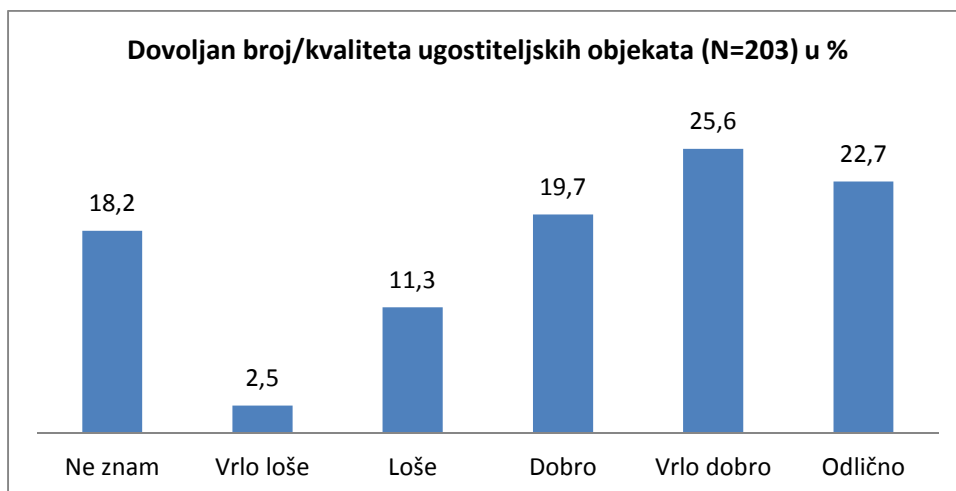

Slika 22: Percepcija ispitanika o uređenosti staza na području PP Biokovo

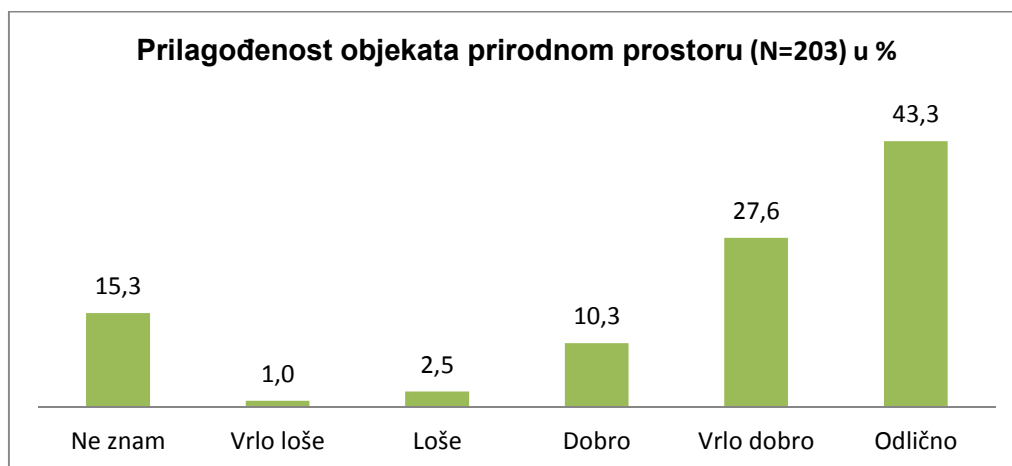
Slika 23: Percepcija dostupnosti i kvaliteta odmorišta

Zbog položaja i tehničkih karakteristika Biokovske ceste koja je uska, duga i strma, u pitanjima otvorenog tipa unutar ankete ispitanici su često navodili kao značajan problem, stoga, odmorišta su izrazito važna jer se na njima vozila mogu mimoići ili zaustaviti, a posjetitelji odmoriti, fotografirati pejzaž ili predahnuti. Percepcija ispitanika o odmorištima duž Biokovske ceste vrlo je pozitivna jer je njih 83,3 % ocijenilo „dobrim“, „vrlo dobrim“ i „odličnim“, kao što je prikazano na Slici 23.

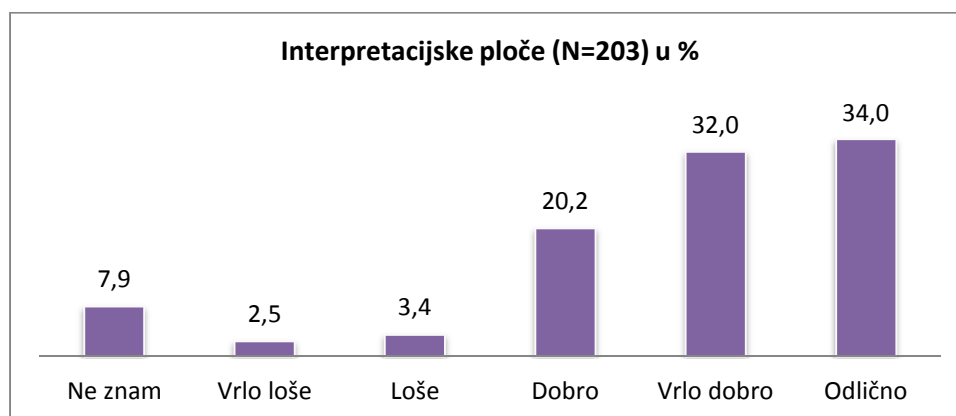
Slika 24: Percepcija o broju i kakvoći ugostiteljskih objekata na području PP Biokovo

Percepcija posjetitelja Parka o ugostiteljskim objektima u Parku iskazana je pozitivno s visokih 68 % (skupina odgovora „dobro“, „vrlo dobro“ i „odlično“). Zamjetno je kako čak 18,2 % je odabralo odgovor „ne znam“, što se može povezati i s napomenama posjetitelja u anketama o malom/nedovoljnom broju ugostiteljskih objekata unutar Parka.

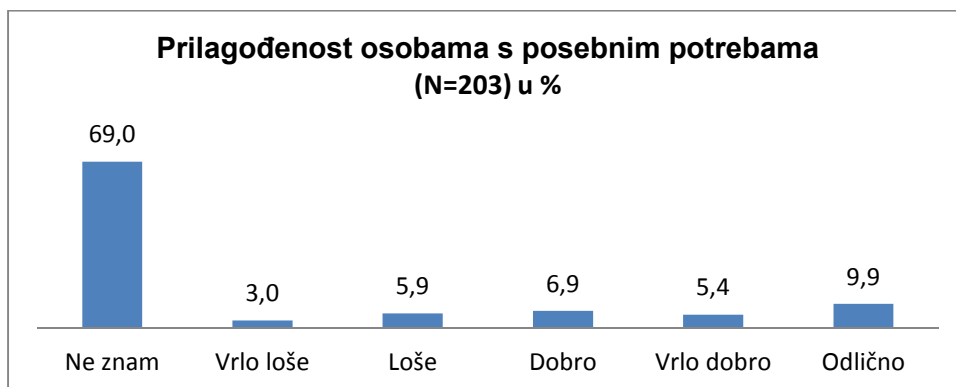
Slika 25: Percepcija prilagodbe objekata prirodnom okolišu

Posjetitelji su s visokih 81,2 % ocijenili uklopljenost objekata u prirodni prostor (Slika 25), pri čemu se ističe čak 43,3 % posjetitelja koji su dodijelili ocjenu „odličan“. Značajan je udio među ispitanicima (15,3 %) koji su odgovorili s „ne znam“ što sugerira kako ili nisu vidjeli objekte ili im je nepoznat izgled tradicionalnih planinskih objekata ovoga kraja. Međutim, tijekom razgovora u fokusnim skupinama sudionici (FG vlasnici nekretnina) su se složili kako bi objekti u privatnom vlasništvu na području Parka trebali dobiti i prilikom rekonstrukcije ili obnove objekata trebali slijediti standard biokovske planinske kuće. Naime, kako takav standard ne postoji, stoga prilikom obnove svojih objekata vlasnici slijede vlastite ideje ne uzimajući u obzir uklopljenost objekta u prostor zaštićenog područja. Osim toga, sudionici ističu kako bi njihovi objekti dobili na vrijednosti i atraktivnosti ako bi bili obnovljeni prema zajedničkom standardu.

Slika 26: Percepcija ispitanika o kvaliteti interpretacijskih ploča

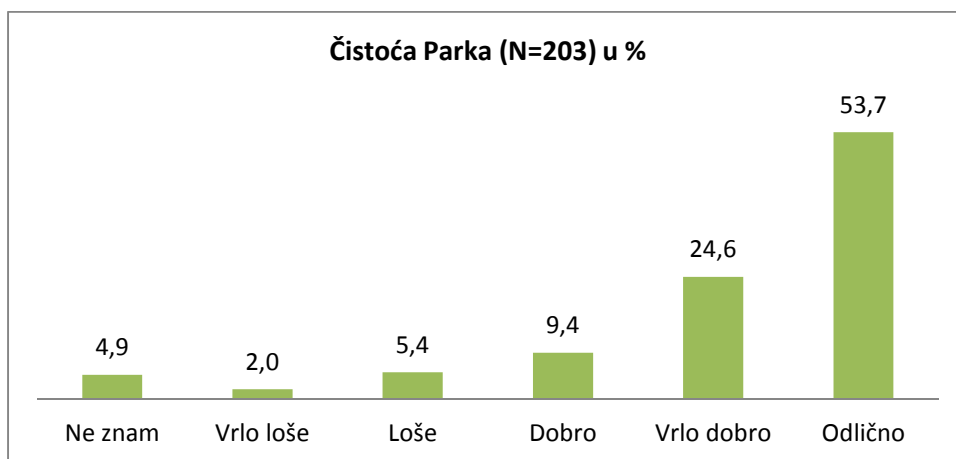
Važan dio opremljenosti Parka čine putokazi i interpretacijske ploče. Posjetitelji PP Biokovo su s visokih 86,2 % (ukupno ocjene za odgovore „dobro“, „vrlo dobro“ i „odlično“) ocijenili interpretacijske ploče postavljene na području Parka (Slika 26).

Slika 27: Percepcija prilagodbe prostora osobama s posebnim potrebama

Na pitanje o dostupnosti Parka osobama s posebnim potrebama u kretanju, 69 % ispitanika je odabralo odgovor „ne znam“ (Slika 27).

Odgovori ispitanika na pitanja o čistoći Parka (87,7 % je dodijelilo ocjene „dobro“, „vrlo dobro“ i „odlično“) sukladni su s odgovorima istraživanja TOMAS 2006 u kojem se navodi kako su posjetitelji općenito zadovoljni čistoćom u ZP. (Vidi Sliku 28).

Slika 28: Percepcija čistoće PP Biokovo

Slično prethodnome, ispitanici su visoko ocijenili čistoću sanitarnih prostora na području PP Biokovo, premda su u kvalitativnom dijelu istaknuli kako se radi o nedovoljnom broju raspoloživih toaleta.

Kontinuirani porast broja posjetitelja se odražava i na povećanu količinu stvorenog otpada koji je potrebno primjereno ukloniti iz PP Biokovo. Posjetitelji i lokalno stanovništvo te djelatnici službi, otpad mogu odložiti u dostupne kante i kontejnere za miješani komunalni otpad koji redovito odvoze

lokalna komunalna poduzeća. Neke JLS imaju izrađene planove gospodarenja otpadom, dok je kod drugih izrada u postupku. Izrađeni planovi ne navode posebna mjere za uklanjanje otpada iz PP Biokovo, već ga tretiraju ravnopravno s ostalim područjima JLS kao dio cjeline (primjerice, Plan gospodarenja otpadom Općine Zadvarje 2017. – 2022.). Čl. 60. St. 4. Prostornog plana PP Biokovo zabranjuje odlaganje otpada na području Parka.

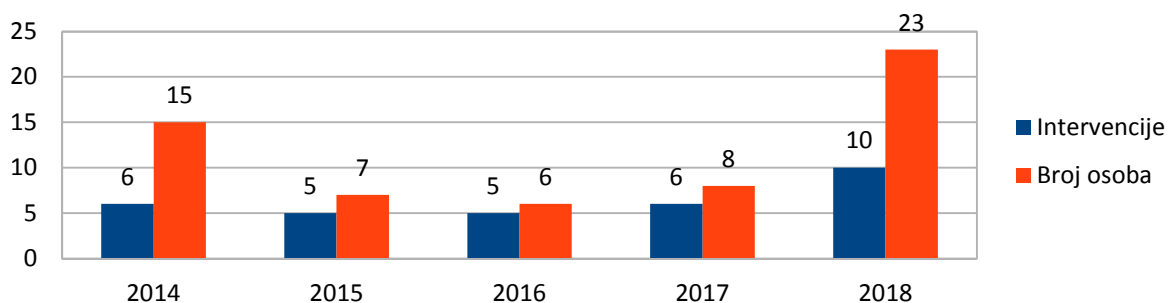
3.1.2. Sigurnost posjetitelja u PP Biokovo

Sigurnosni uvjeti za posjetitelje na području PP Biokovo definirani su smjernicama pravilnika JU PP Biokovo, opisom posla HGSS Stanice Makarska, JVP Grada Makarske, DVD-a JLS s cilnog područje te HŠ d.o.o. JU PP Biokovo primjenjuje mjere zaštite od požara u svom radu prema Pravilniku (2015) i Prostornom planu (NN 108/15) čl. 153. st. 4 koji ističe da JU u suradnji s HŠ i drugim fizičkim i pravnim osobama u Parku, uspostavi i organizira: **(1) stalnu čuvarsko-promatračku, motrilačko-dojavnu i ophodarsku službu, (2) stalnu prohodnost staza i prometnica, (3) stalnu ispravnost i opremljenost uređajima i opremom za gašenje požara, (4) provedbu stalnog tehničkog usavršavanja.**

HGSS Stanica Makarska obilježava posebno opasna mjesta, odnosno, lokacije, a planinarska društva se brinu za održavanje prohodnosti pješačkih i planinarskih staza u sinergiji s JU PP Biokovo. Tijekom prethodnih godina HGSS Stanica Makarska intervenirala je višekratno radi zaštite i spašavanja života i imovine posjetitelja PP Biokovo.

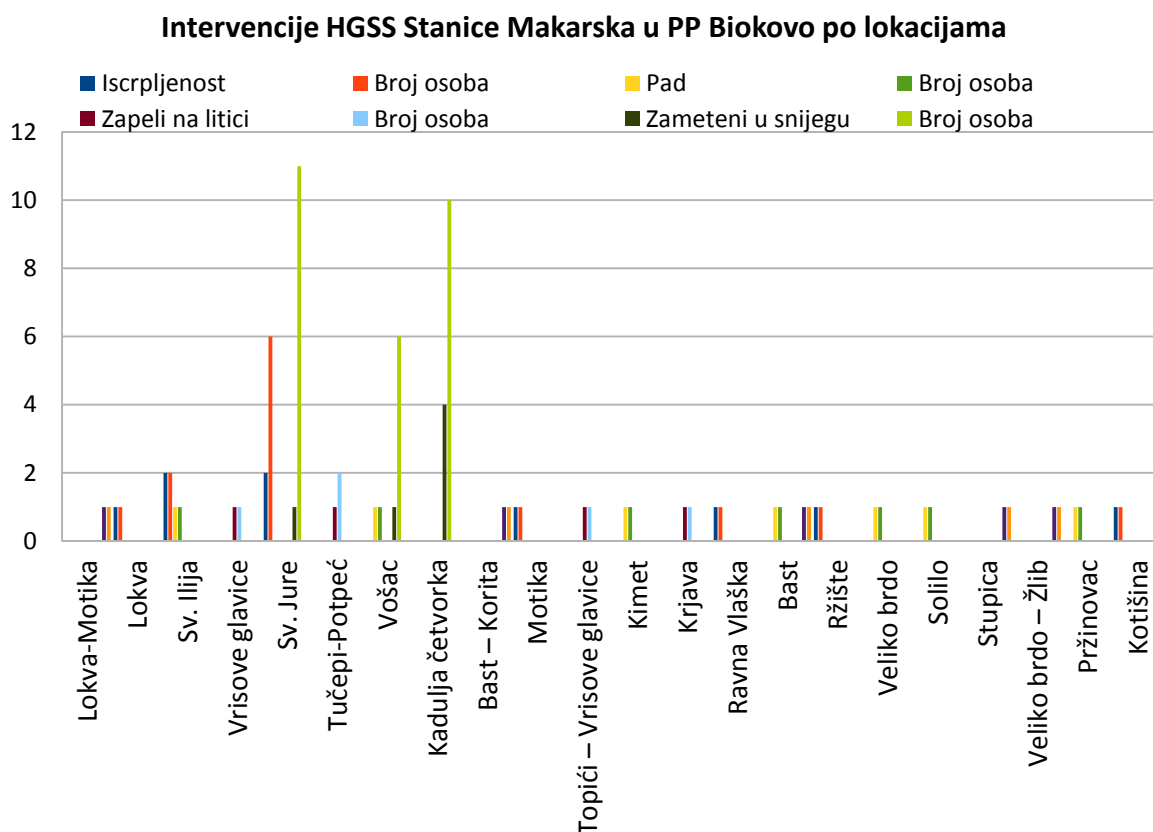
Posjetitelji često nisu svjesni kako su, uz sve napore koje ulaže JU PP Biokovo i ostale službe poradi njihove sigurnosti, strogo pridržavanje pravila kretanja i ponašanja u Parku prvenstveno osmišljeni radi njihove osobne zaštite. Precjenjivanje vlastitih mogućnosti te podcjenjivanje opasnosti planine Biokovo, ponekad, nažalost rezultiraju povredom ili smrtnim ishodom. Na Slici 29 dan je prikaz broja osoba kojima je pružena pomoć u razdoblju 2014. – 2018. godine u odnosu na lokacije na kojima se ugroza dogodila.

Broj unesrećenih osoba i intervencija HGSS-a na području Biokova

Slika 29: Broj osoba u intervencije HGSS Stanice Makarska na području PP Biokovo 2014. – 2018.,
izvor: HGSS, 2019.

Ovdje je iznimno važno napomenuti kako se dio akcija spašavanja provodi i tijekom zimskih mjeseci jer pojedinci samovoljno ulaze u Park koji nije otvoren za posjećivanje, neodgovarajuće opremljeni, pri čemu ugrožavaju vlastitu sigurnosti kao i materijalnu imovinu te nerijetko oštete i infrastrukturu Parka. Slika 30 ističe kako je na području Sv. Jure, Vošca, Kadulje i Vrisove pružena intervencija najvećem broju osoba u posljednjih pet godina (2014. – 2018). Zbog povećanog broja posjetitelja najveći broj akcija spašavanja događa se u ljetnim mjesecima.

Slika 30: Intervencije HGSS Stanice Makarska odnos lokacije i vrste intervencije, izvor: HGSS, 2019.

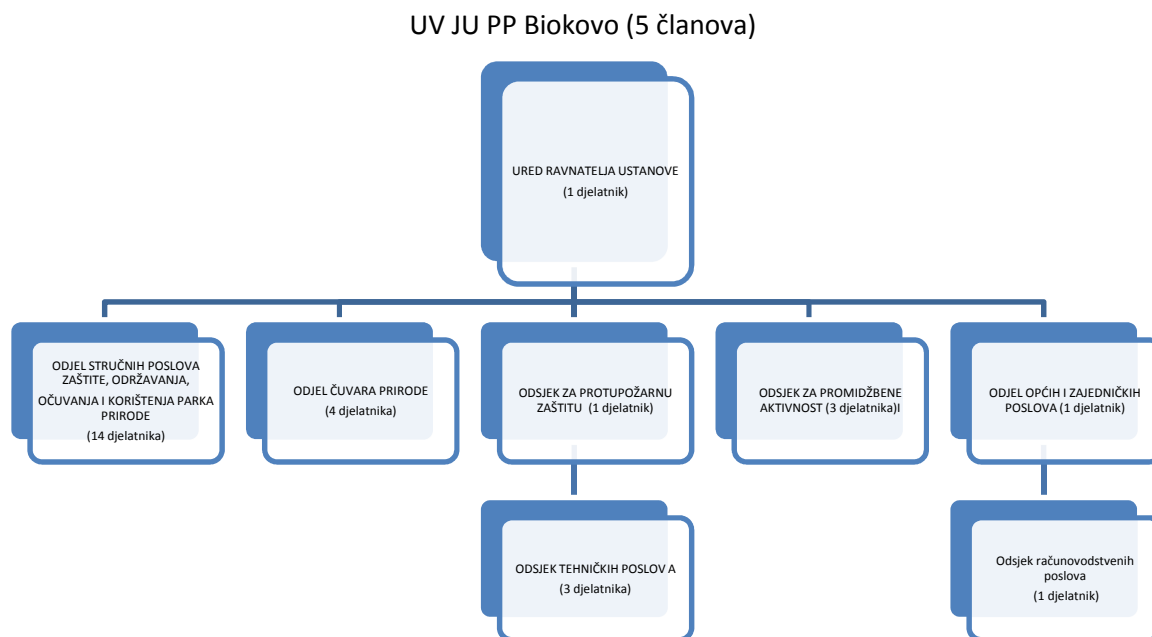
Slika 30 navodi kako su pad i iscrpljenost najčešći uzroci ugroze posjetitelja jer odlutaju s obilježenih staza, koriste improvizirane prečice, a nerijetko se spuštaju niz sipare što se pokazalo pogibelnim. Pojam iscrpljenost se u najvećem broju slučajeva odnosi na nedostatak vode i pokrivala za glavu te neodgovarajuću obuću koja usporava kretanje i umara na planinskom krškom terenu bez hladovine.

Sigurnost posjetitelja koji Park obilaze osobnim vozilom, prema Prometnoj studiji (2017: 66), potencijalno je ugrožena:

„U postojećem stanju vrh Sveti Jure kao glavna interesna točka Parka povezan je jednom prometnicom (Biokovska cesta) s ostatkom cestovnog prometnog sustava šire zone obuhvata. Zbog nepogodne terenske konfiguracije kao i značajnih uzdužnih nagiba trase Biokovske ceste je izrazito složena što prometovanje čini znatno otežanim, a samim time sa

stajališta prometne sigurnosti i značajno nesigurnim. Prema postojećem stanju širina Biokovske ceste na većini dionica ne zadovoljava sigurno mimoilaženje dva vozila, tj. nije moguće odvijanje dvosmjernog prometa. Problem mimoilaženja posebno je izražen u oštrim zavojima gdje ne postoje adekvatna proširenja budući vozila u zavoju zahtijevaju veću manevarsku površinu.“

3.1.3. Kapaciteti JU za upravljanje posjetiteljima

Slika 31: Ustrojstvo JU PP Biokovo, 2018.

Pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu Javne ustanove Park prirode Biokovo (2018) utvrđen je ustroj Ustanove kako je prikazano na organigramu (Slika 31) kojim se obrazlaže kako je za učinkovit i kvalitetan rad Ustanove nužno najmanje 29 zaposlenika prema planiranim radnim mjestima.

Prema Čl. 5. Statuta JU Park prirode Biokovo (2014) upravljačka tijela su UV i Ravnatelj, pri čemu članovi UV nisu zaposlenici Ustanove, no za svoj rad imaju pravo na naknadu. Članove Upravnog vijeća imenuje Ministar resornog Ministarstva. JU PP Biokovo je usvajanjem novog ustrojstva pokrenula postupke zapošljavanje novih djelatnika, međutim u trenutku izrade APUP-a JU PP Biokovo, u Ustanovi je zaposleno 13 djelatnika.

Kapaciteti za upravljanje posjećivanjem odnose se na organizacijske i kadrovske sposobnosti sinergijskog djelovanja svih djelatnika JU za postizanje postavljenih ciljeva u okviru predviđenog vremena. Upravljanje posjećivanjem obuhvaća organizaciju aktivnosti, infrastrukture kao i komunikaciju s posjetiteljima: (1) **prije** dolaska na područje PP Biokovo, (2) **za vrijeme** posjete PP Biokovo, (3) **nakon** posjete PP Biokovo.

JU PP Biokovo nedostatak djelatnika kompenzira entuzijazmom, angažmanom i posvećenošću postojećih visokomotiviranih i obrazovanih zaposlenika koji uspijevaju učinkovito provesti gotovo sve planirane zadatke i ostvariti ciljeve.

Ured ravnatelja (ravnatelj – ekonomist) obavlja administrativne i stručne poslove ravnatelja, protokolarne poslove, poslove u svezi odnosa sa sredstvima javnog priopćavanja, poslove u svezi kontakata i komunikacija s tijelima državne uprave i lokalne samouprave, te drugim pravnim i fizičkim osobama, poslove evidencije i pohrane povjerljive pošte, kao i druge stručne i administrativne poslove u svezi s radom ravnatelja.

Služba stručnih poslova zaštite, očuvanja, promicanja i korištenja Parka prirode (profesor geografije i povijesti, profesor geologije i geografije, inženjer geologije, dva inženjera biologije) obavlja stručne poslove koji se odnose na zaštitu, očuvanje, promicanje i korištenje Parka prirode, posebno poslove u svezi izrade plana upravljanja, programa zaštite, očuvanja, korištenja i promicanja Parka prirode, njegove provedbe, praćenja stanja krajobraza te živog i neživog svijeta u Parku prirode, brigu o kapitalnim ulaganjima u parku prirode u svezi zaštite, očuvanja, promicanja i korištenja parka prirode kao i druge stručne poslove.

Služba nadzora - čuvari prirode (inženjer agronomije, inženjer kemijske tehnologije) obavlja poslove nadzora u Parku prirode u svezi primjene Zakona o zaštiti prirode i Pravilnika o unutarnjem redu u Parku prirode Biokovo. Radi provođenja poslova nadzora služba provodi odgovarajući upravni postupak te poduzima zakonom propisane mjere protiv osoba koje su povrijedile zakon ili Pravilnik o unutarnjem redu. U okviru nadzorne službe obavljaju se i poslovi zaštite od požara.

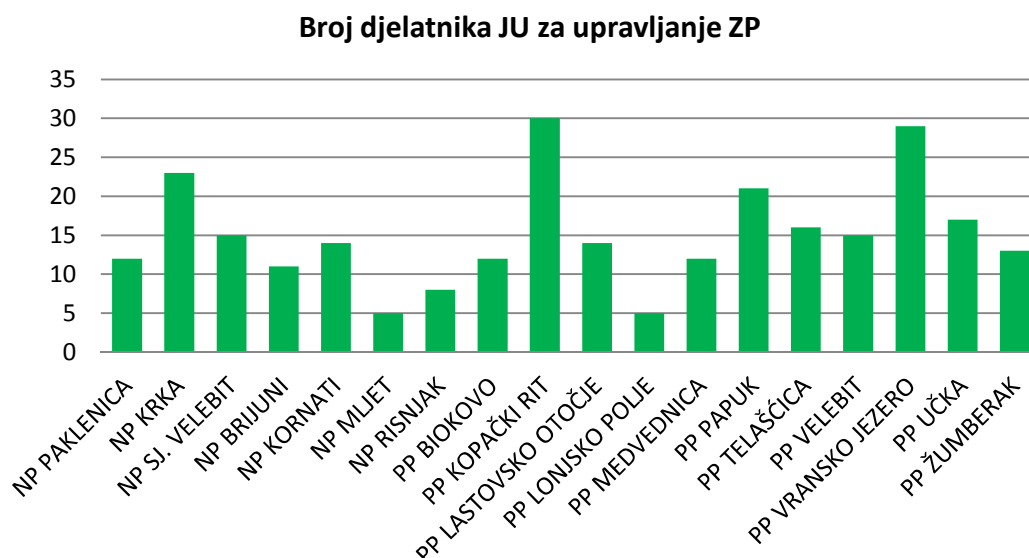
Služba općih i zajedničkih poslova (ekonomist, inženjer prehrambene tehnologije) obavlja administrativne, kadrovske, pravne, financijske, knjigovodstvene i računovodstvene poslove, brine se o organizaciji sjednica upravnog vijeća, poslove oko nabave materijala i sitnog inventara, te poslove oko održavanja i čišćenja poslovnih prostorija Ustanove.

Služba za promidžbene aktivnosti nije ustrojena.

Tehnička služba i služba održavanja (dva djelatnika) obavlja stručne i tehničke poslove u svezi održavanja objekata i opreme, održavanja vozila i opreme, održavanja prometnica i putova u Parku prirode koji su u nadležnosti Ustanove, poslove uklanjanja i odvoza smeća kao i druge tehničke poslove.

Brojne JU za upravljanje ZP uz velike napore obavljaju svoje aktivnosti zaštite područja, s jedne strane i promocije, edukacije, interpretacije te komunikacije s posjetiteljima, s druge strane. Pri tom su, nerijetko, preopterećene rastućim potrebama i nedostatnim kadrom.

Slika 32 daje pregled broja zaposlenika nekih JU za upravljanje ZP (NP Plitvička jezera je hotimice izostavljen iz analize zbog velikog broja zaposlenika koji odskaču od većine ostalih JU za upravljanje ZP). Također, iz analize su isključeni djelatnici zaposleni u ugostiteljstvu JU.

Slika 32: Broj djelatnika JU za upravljanje ZP u RH (Izvor: JU, 2019.)

JU PP Biokovo po broju zaposlenika (13) nalazi se ispod prosjeka ostalih JU za upravljanje ZP.

Tablica 11 sadrži jednostavan prikaz posjetiteljske infrastrukture kojom JU PP Biokovo upravlja.

Tablica 11: Pregled infrastrukture kojom upravlja JU PP Biokovo

Naziv	Vlasništvo	Opis i svrha
Ured JU u Makarskoj	Grad Makarska	Glavni ured JU PP Biokovo
Multimedijalni prezentacijski centar „Adrion-srce planine“	Grad Makarska	Prezentacija i interpretacija prirodnih i kulturnih vrijednosti PP Biokovo
Posjetiteljski centar u Župi	Općina Zagvozd	Prezentacija i interpretacija prirodnih i kulturnih vrijednosti PP Biokovo
Ured JU u Podgora selo	Općina Podgora	Ured Stručne, Služba čuvara prirode i Tehničke službe
Info-centar Ravna vlaška	JU	Info punkt i suvenirnica za posjetitelje Parka, štala (projekt BBio)
Info-centar Kotišina	Grad Makarska	Info punkt i suvenirnica za posjetitelje Parka
Info-centar Brela Gornja	Općina Brela	Info punkt i suvenirnica za posjetitelje Parka
Biokovska cesta	Lokalna samouprava i OiV	Pristupna cesta za posjetitelje Parka
Javne sanitarije M/Ž/osobe s invaliditetom na predjelu Ravna vlaška	JU	Javne sanitarije za posjetitelje Parka
Javne sanitarije M/Ž/osobe s invaliditetom na ulaznoj rampi Parka	JU	Javne sanitarije za posjetitelje Parka
Nadzorna postaja čuvara prirode Sv. Jure, montažni objekt	JU	Nadzor prometovanja Biokovskom cestom

Izvor: Plan upravljanja (2017), JU PP Biokovo (2019)

Projektom Novi Adrion sufinancira se izgradnja i proširenje postojeće infrastrukture (Skywalk, stajališta uz cestu, interpretacijski centar, posjetiteljski centar u Župi, biciklističko-pješačke staze te još jedan ulaz u Park). S obzirom da je provedbom projekta nabavljena nova oprema ili su postupci u tijeku (vidi Tablicu 12), a započela je provedba javne nabave za izgradnju *Skywalk* jedinstvenog

vidikovca na području PP Biokovo, JU je dokazala kapacitete za provedbu zahtjevnog i složenog projekta kojim će se ponuda Parka obogatiti na zadovoljstvo posjetitelja.

Tablica 12: Posjetiteljska infrastruktura u okviru projekta Novi Adrion

Vrsta posjetiteljske infrastrukture iz projekta Novi Adrion	Faza nabave
Skywalk otvoren za posjetitelje	U postupku
Postavljeno 7 tipskih objekata na lokacijama glavnog ulaza u park, Staza (Podglogovik), Vošac (Štrbina), Sv. Jure i Saranač (Miočevići)	U postupku
Postavljeno 5 panoramskih teleskopa na lokacijama Staza, Vošac, sv. Jure i Ravna Vlača	U postupku
Postavljena igrala na lokaciji Staza (Podglogovik)	U postupku
Postavljene 3 sjenici na lokaciji Staza (Podglogovik)	U postupku
Postavljen set za školu u prirodi na lokaciji Vošac	U postupku
Postavljena piknik zona na lokaciji Vošac	U postupku
Postavljen set pametnih spremnika za otpad (4+1 dupla jedinica) na lokacijama glavnog ulaza u park, Staza (Podglogovik), Ravna Vlača	U postupku
Izrada i postavljanje 32 signalizacijsko interpretacijske table unutar PP Biokovo	U postupku
Izrada 9 signalizacijsko-interpretacijskih tabli za slijepe unutar PP Biokovo	U postupku
Uređena Rodićeva cesta u duljini od 6 km	U postupku
Rodićeva cesta dostupna posjetiteljima	U postupku
PRIJEVOZ:	
Nabavljena 2 shuttle busa za prijevoz posjetitelja	U postupku
Nabavljeno 30 bicikli - nabavljeno 30 GPS lokatora	U postupku
Nabavljen 1 punjač za električne automobile	U postupku
Posjetiteljima osigurani različiti tipovi prijevoza po parku (autobusom, biciklima, napajanje električnih automobila)	U postupku
POSJETITELJSKI CENTRI:	
Otvoren posjetiteljski centar JU PP Biokovo u Župi (Općina Zagvozd)	U funkciji
Uspostavljen sustav praćenja posjetitelja (putem brojača posjetitelja)	U postupku

U okviru projekta **"Revitalizacija kulturno-povijesne baštine zaseoka Kotišina"** osigurava se preusmjeravanje žarišta turističke potražnje van obalnog pojasa u aktivnosti i sadržaje zasnovane na

kulturnoj i prirodnoj baštini, te sinergiji turizma i lokalnih sistema proizvodnje. Posjetiteljska infrastruktura provedbom ovog projekta bit će obogaćena kako je prikazano u Tablici 13.

Tablica 13: Aktivnosti nabave posjetiteljske infrastrukture u okviru projekta Revitalizacija kulturno-povijesne baštine zaseoka Kotišina

Aktivnost	Faza nabave
Uspostava Interpretacijskog centra Veliki Kaštel	U postupku
Uređenje poučnih staza i obnova Crkve Sv. Martina	U postupku
Uređenje pozornice na otvorenom Sv. Ante	U postupku
Uređenje pješačko-biciklističke staze Makarska centar – Kotišina, koja povezuje javni gradski i međugradski prijevoz s Kotišinom	U postupku

Prema Prostornom planu PP Biokovo (2015):

„JU planira unaprjeđenje i promjenu modela posjećivanja Parka s unapređenjem interpretacijskih sadržaja. Ona uključuje dodatno uređenje ulazne recepcije Parka, uređenje lokaliteta Staza, uređenje prostora oko info-centra Ravna Vlačka, uređenje prostora oko planinarskog doma „Vošac“, prostora oko najvišeg biokovskog vrha Sv. Jure, sekundarnih ulaza Saranač-Miočevići, Milići i Kaoci, te bijelog puta Saranač-Staza i novih odmorišta uz Biokovsku cestu. Na navedenim lokacijama planirano je uređenje parkirališta, dječjeg igrališta i ostalih pratećih sadržaja, škole u prirodi, zatim izgradnja kućice za čuvare prirode, geološkog stupa i vidikovca i izgradnja info punktova, a predviđena je i nabava autobusa za organiziran prijevoz posjetitelja. U svrhu rasterećenja Biokovske ceste i disperzije posjetitelja, te bolje posjećenosti sjeverne strane parka, u suradnji s lokalnom zajednicom otvoren je i uređen suvremeni centar za posjetitelje u Župi. S obzirom da su potrebna sredstva za provedbu planiranih aktivnosti izrazito visoka, ista su osigurana iz fondova Europske unije.“

3.2. TEMA 2 – POSTOJEĆA OGRANIČENJA I/ILI PREPORUKE AKTIVNOSTI VEZANE UZ ZAŠTITU I PREZENTACIJU VRIJEDNOSTI PODRUČJA PP BOKOVO

3.2.1. Uvodno o zaštiti prirode i turizmu

Nacionalni parkovi i parkovi prirode osobito su zanimljivi za razvoj turizma te predstavljaju specifičnu turističku atrakciju i destinaciju. Oni predstavljaju u svijesti posjetitelja netaknutu, ali dostupnu prirodu. S jedne strane, zaštićena područja su javna dobra koja trebaju biti dostupna svima, a s druge strane zbog svojih jedinstvenih prirodnih ekosustava nužno je više nego drugdje štititi ih i upravljati tim resursima na principu održivog razvoja. Nije lako pomiriti ta dva zahtjeva jer prvi zahtjev traži otvorenost zaštićenih područja prema svim korisnicima, a drugi zahtjev traži zatvorenost i minimalne

utjecaje čovjeka na prostor (Rientjes, 2009). Primjereno upravljanje tim resursima i njihovo očuvanje može se temeljiti jedino na točnim i pravovremenim informacijama, kako o stanju prirodnih resursa u parku tako i o broju, stavovima i karakteristikama njihovih posjetitelja (Marušić i dr., 2007). Zaštićena područja idu u red najatraktivnijih turističkih odredišta i s velikim potencijalom za razvoj kompleksne turističke ponude (Martinić, 2010).

3.2.2. Opis zaštićenog područja prema PU JU PP Biokovo (2017)

3.2.2.1. Zemljopisni položaj

Zbog svoje jedinstvene geomorfologije, osobite ljepote krajobraza i bioraznolikosti, najveći dio planine Biokovo, površine 19.330 hektara, proglašen je 1981. godine Parkom prirode. Biokovo je krška planina litoralnih Dinarida koja se svojim okomitim hridinama izdiže gotovo iz mora i dijeli primorski pojas od Dalmatinske Zagore. Pruža se u smjeru sjeverozapad-jugoistok i ukupne duljine je oko 36 kilometara površine 19.330 ha. Park je smješten u Splitsko-dalmatinskoj županiji, unutar administrativnih granica gradova Makarska i Vrgorac te općina Brela, Baška voda, Tučepi, Podgora, Zagvozd, Zadvarje i Šestanovac (Plan upravljanja, 2017).

3.2.2.2. Spomenik parkovne arhitekture unutar Parka

Zaštićeno područje spomenik parkovne arhitekture „Biokovski botanički vrt Kotišina“, nalazi se jednim dijelom unutar Parka i smješten je na primorskim obroncima Biokova iznad sela Kotišina. Osnovan je 1984. godine, prema ideji dr. fra Jure Radića. U botaničkom vrtu nalaze se raznolika staništa, te 300 samoniklih biljnih svojta.

3.2.2.3. Područja Ekološke mreže u Parku

Uredbom o ekološkoj mreži (NN 124/13, 105/15) proglašena je ekološka mreža Republike Hrvatske koja predstavlja područja ekološke mreže Europske unije Natura 2000. Ona ima za cilj doprinijeti očuvanju ugroženih vrsta i stanišnih tipova Europske unije.

Kako navodi i Plan upravljanja (2017), unutar granica Parka nalaze se dva područja ekološke mreže RH (Natura 2000):

- značajno za vrste i stanišne tipove Biokovo HR5000030,
- dio područja očuvanja značajnog za ptice Biokovo i Rilić HR1000030.

Uz jugoistočnu granicu izvan područja Parka nalazi se i područje očuvanja značajno za vrste i stanišne tipove Podbiokovlje HR2001350.

Sastavnim dijelovima ekološke mreže smatraju se i svi bio speleološki važni objekti kao izrazito važna i ugrožena ekološki značajna područja.

3.2.3. Prirodne vrijednosti Biokova

3.2.3.1. Geološke i geomorfološke značajke

Geologija Biokova ne može se gledati samo u okviru granica Parka prirode, već sveobuhvatno i kompleksno. Biokovo je geološki mlada planina, pripada planinskom lancu Dinarida koji je nastao tijekom geološke evolucije Jadranske karbonatne platforme, a izgrađena je od karbonatnih naslaga mezozoika i starijeg paleogena te klasičnih naslaga eocena (Plan upravljanja, 2017).

Pretežito eocenske fliške naslage izgrađuju niže dijelove prema moru i na suprotnoj zagorskoj strani, dok su viši dijelovi oblikovani u mezozoijskim karbonatnim sedimentnim stijenama. Fliške naslage većinom oblikuju blago nagnutu zaravan koja se u podnožju središnjeg dijela Biokova izdiže do 300 metara nadmorske visine. Zaravan je plodna i zelena i na nju se nastavljaju impresivne stijene koje se izdižu u visinu oko 1000 metara te ograđuju Zagoru od Primorja. Plan upravlja iz 2017. godine nadalje opisuje kako se povrh stijena se prostiru valovite visoravni širine 3 do 4 kilometra s bogato razvijenim krškim reljefom. Visoravni se blago i postupno spuštaju prema zaleđu.

Upravo zbog svoje geološke građe, međusobnog odnosa karbonatnih i nekarbonatnih naslaga i karakterističnih strukturno-tektonskih odnosa, Biokovo je geomorfološki jedinstvena planina unutar vanjskih Dinarida (Benček, 2002).

S obzirom na stratigrafsko-strukturne osobitosti stijena razlikuju se tri osnovne jedinice: (1) priobalni pojas, (2) centralni gorski hrbat Biokova, (3) biokovska Zagora.

Fliš je rasprostranjen uz obalno područje i izgrađuju ga pješčenjaci i vapnenci u izmjeni s laporom. U centralnom gorskom hrbatu zastupljeni su vapnenci, u biokovskoj Zagori diluvijalne i proluvijalne naslage (breče), pješčenjaci, lapori i laporoviti vapnenci, objašnjavaju autori Plana upravljanja (2017).

Geomorfološki promatrajući reljef mogu se izdvojiti dva tipa krških oblika: egzogeni i endogeni. Egzogeni krški oblici nastaju na površini i na Biokovu, to su ponikve ili vrtače, uvale, kamenice i škrape. Endogeni krški oblici predstavljaju oblike nastale u podzemlju i na gorskom hrptu Biokova, to su jame, špilje i kaverne. Na području Parka evidentirano je 225 speleoloških objekata. U špiljama i jamama Biokova otkriveni su brojni fosilni ostaci iz mlađih geoloških razdoblja.

Posebno vrijedna geomorfološka područja: (i) Nevistina stina-Ovčje pole, (ii) Sv. Ilija-Kuranik-Šibenik-Štropac-Vošac, (iii) Vršni plato Sv. Jure-Troglav.

3.2.3.2. Hidrologija

Biokovski hrbat oblikovan je u mezozoijskim vodopropusnim vapnencima. Voda jednim dijelom ponire, drugim otječe, a trećim isparava. Duž Makarskog primorja, na kontaktu krednih vapnenaca i eocenskog fliša, postoji veći broj izvora od kojih se neki potocima slijevaju prema moru (Plan upravljanja, 2017).

3.2.3.3. Klimatske značajke

Eumeditranska klima očituje se u podgorskim stepenicama te postupno prelazi u oštru planinsku

klimu koja je karakteristična za biokovsku zaravan. Na vršnom dijelu Biokova sudaraju se zračne mase s mora i kopna i stvaraju kišne i snježne padaline koje traju do proljeća.

Srednja godišnja temperatura na Svetom Juri (najviši vrh) je 3,9 °C, a na obalnom pojasu 15,5°C. Od vjetrova bura je izrazitija od juga i ima velik utjecaj na vegetaciju. Godišnja količina oborina raste s nadmorskom visinom, opisuje se u Planu upravljanja (2017.). U primorskom dijelu padne 1100 do 1200 milimetara vodenog stupca oborine, na središnjem dijelu Biokova 1800 - 2218 milimetara, dok na Svetom Juri i do 2500 milimetara godišnje.

3.2.3.4. Bioraznolikost

Istraživanjem flore, vegetacije i faune na Biokovu bavili su se i bave se mnogi autori, međutim to je i dalje nedostavno s obzirom na razinu bogatstva i raznolikosti koju Park nudi zbog čega ga i dalje nedovoljno poznato.

3.2.3.4.1. Flora

Istraživanja flore Biokova objavljena su u dva značajnija rada Kušan (1969) i Radić (1976), ali detaljnije su istraživali i mnogi drugi autori (Domac, Alegro, Hršak, Lukač, Nikolić, Pavletić, Šolić, ...) te se istraživanja i dalje sustavno provode. Prema Šolić (2003.), ukupna flora Biokova i Biokovskog područja, obuhvaća više od 1.500 svojta.

Od flornih elemenata tu je čitav niz grupa, od arktoalpskog i borealnog, preko srednjoeuropskog, južноеuropskog, pontskog i ilirskog do mediteranskog. Takav sastav floru Biokova čini iznimno osebujnom i jedinstvenom. Slično miješanje različitih elemenata nalazimo još jedino na Velebitu (Alegro, 2010).

Velik je broj rijetkih, ugroženih, strogo zaštićenih i endemičnih biljnih svojta, a među njima možemo izdvojiti neke. Neki od brojnih endema koji na Biokovu imaju tipsko nalazište (*locus classicus*) su: Burina žukica (*Chamaecytisus spinescens ssp. ala-venti*), nenazubljeni karanfil (*Dianthus integer*), biokovska visika (*Cerintho tristis*), biokovsko zvonce (*Edraianthus pumilio*), puzavo zvonce (*Edraianthus serpyllifolius*), pregranata koromačika (portenšlagija) (*Portenschlagiella ramosissima*) i razne svojte biokovskih zečina.

3.2.3.4.2. Vegetacija

Na području Parka proteže se nekoliko vegetacijskih zona od mediteranske do planinske, a na manjim površinama prema unutrašnjosti razvijene su šume jele i bukve te na sjeverozapadnim padinama autohtone šume dalmatinskog crnog bora.

Visinski se razlikuju:

Podgorski pojas je pod najvećim utjecajem čovjeka, pa je i najizmijenjeniji dio Biokova, s brojnim naseljima i poljoprivrednim kulturama, ističe se u Planu upravljanja (2017.). Unutar podgorja razlikuju

se pojas vazdazelenih šuma i šikara s crnikom (*Fraxino orni-Quercetum ilicis*) u nižim dijelovima (0 - 300 m) i pojas listopadnih šuma, šikara bijelog graba i hrasta medunca (*Quercus-Carpinetum orientalis*) u višim dijelovima. Listopadni pojas prostire se do strmog i kamenog odsjeka do najviše 500 m (Plan upravljanja, 2017).

Prigorski pojas definiraju šume i šike crnog graba i hrasta medunca (*Seslerio-Ostryetum*, *Ostryo-Quercetum pubescentis*). Pod tim pojasom podrazumijeva se značajno veće područje Biokova (450 m – 1200 m).

Na nadmorskoj visini od oko 800 m do 1500 m sjeverozapadnih primorskih padina dolazi endemična zajednica *Junipero-Pinetum dalmaticae* Domac (1962, 1965). Karakteristična vrsta je dalmatinski crni bor *Pinus nigra* Arnold ssp. *dalmaticae* (Vis.) Franco. Dolazi na predjelima Borovac, Bukovac, Borovik i Nevistina Stina. Ta područja izdvojena su u kategoriju rezervata šumske vegetacije.

Vegetacija sjevernog, sjeveroistočno i sjeverozapadnog dijela parka izdvojena je prema Trinajstić (1987, 2000).

Zona bukove šume (1200 m – 1600 m) karakterizira **gorski pojas**, što je najšira zona na Biokovu pod koju spada cijela biokovska visoravan. U visinskom smjeru razlikuju se dvije osnovne zajednice bukovih šuma: primorska bukova šuma (*Seslerio-Fagetum*) i šuma bukve s jelom (*Abieti-Fagetum* ili *Omphalodo-Fagetum*). Prema Kušanu (1969) jelove šume na Biokovu su poseban oblik reliktnih mediteransko montanih šuma.

Pretplaninski pojas, navodi Plan upravljanja (2017), obilježen je kržljivim bukovim šumama i pretplaninskim vrištinama, rasprostranjenim iznad 1550 m.

Planinski pojas prostire se na samo malenom dijelu površine Biokova na visinama iznad 1650 m, a najizrazitije je razvijen oko vrha Sv. Jure. Biljni pokrov je veoma siromašan, biljke su vezane uz tlo nakupljeno u pukotinama stijena.

3.2.3.4.3. Fauna

Planina Biokovo dom je vuka i vepra, naseljenih muflona i divokoza. Gnijezde se ugrožene grabežljivice poput orlova i sokola. Fauna Biokova obiluje endemičnim, rijetkim, ugroženim i strogo zaštićenim vrstama. Izdvajaju se:

- Beskralješnjaci - od kopnenih puževa opisana je makarska zaklopnica (*Medora macascarensis macascarensis*) koja je endem Biokova.
- Dalmatinski uskršnji leptir (*Zerynthia cerisy dalmacijae*) strogo je zaštićena i kritično ugrožena endemična podvrsta u Hrvatskoj, ističe se u Planu upravljanja (2017), do sada zabilježena samo na jednom lokalitetu podno Biokova. Običan lastin rep (*Papilio machaon*) pripada skupini najvećih europskih leptira, strogo je zaštićena i gotovo ugrožena vrsta.
- Speleofauna - sve špiljske vrste su strogo zaštićene.

- Kralješnjaci - strogo zaštićena kopnena kornjača ili čančara (*Testudo hermanni*).
- Od 117 zabilježenih vrsta ptica, 79 je gnjezdarica. Od značajnih vrsta ujedno su i najugroženije suri orao (*Aquila chrysaetos*) i vrtna strnadica (*Emberiza hortulana*).
- Sisavci - šišmiši su zastupljeni s tri porodice i strogo su zaštićeni.
- Od zvijeri je zabilježen vuk (*Canis lupus*), strogo zaštićena i gotovo ugrožena vrsta.
- Od brojnih glodavaca ističe se krški puh (*Elomys quercinus dalmaticus*), gotovo ugrožena i endemična podvrsta.
- Valja spomenuti i populacije krda divljih svinja čiji broj održavaju lokalna lovačka društva.

3.2.3.5. Krajobrazna raznolikost

Biokovo se odlikuje velikim krajobraznim različitostima i atraktivnostima. Ekološki sustavi gdje se ističu šume, travnjaci, krš i podzemlje, te brojne endemske vrste, specifični krški reljef, posebni geomorfološki oblici te tradicijska arhitektura, važna su sastavnica krajobraza. Autorski tim PU (2017: 47) ističe:

„Unutar teritorija Parka definirano je nekoliko krajobraznih vizurnih cjelina. To su prostori unutar valovite visoravni, koji predstavljaju karakteristične i tipične ambijente krajobraza biokovske valovite visoravni. Takvih je prostora mnogo, ali su od osobite važnosti oni koji se nalaze u zoni očekivanog većeg intenziteta posjećivanja“.

3.2.4. Zonacija

Prema Planu upravljanja (2017) Park prirode Biokovo podijeljen je na zone 1 - 3 (vidi Tablicu 14).

Tablica 14: Pregled udjela površina zona u PP Biokovo

Šifra zone	Zona/Podzona	Površina (ha)	% ukupne površine PPB
1	Stroge zaštite	3.499,64	18,11
1a	Vrlo stroge zaštite	8,75	0,05
1b	Stroge zaštite	3.490,89	18,06
2	Usmjerene zaštite	15.245,08	78,86
2a	Očuvanja staništa	15.180,43	78,53
2b	Očuvanja tradicionalne arhitekture	64,70	0,33
3	Korištenja	585,82	3,03
3a	Naselja	544,52	2,82
3b	Posjetiteljska infrastruktura	41,30	0,21

Izvor: Plan upravljanja, 2017.

Nadalje, PU definira zone (vidi Kartu 2):

Zona 1 – Zona stroge zaštite

Zona stroge zaštite obuhvaća područja velike prirodne vrijednosti čije je očuvanje od iznimne važnosti i u njoj nisu dopuštene nikakve intervencije u prostoru već samo iznimne aktivnosti vezane uz

znanstvena istraživanja.

Podzona 1a – Zona vrlo stroge zaštite

Područje najgušće sastojine jele na predjelu Kaoci i ispod Sutvida. Ova staništa žele se očuvati zbog njihovog geografskog položaja, submediteranskih značajki, iznimne starosti i potpuno nativnog stanja. Prema stručnoj podlozi državnog zavoda za zaštitu prirode (današnji HAOP) iz 2012. godine, na ovom području zabranjuju se zahvati u ekosustave i posjećivanje.

Podzona 1b – Zona stroge zaštite

Zbog osjetljivosti ekosustava i očuvanja temeljnih fenomena Parka – jedinstvena geomorfologija, iznimna bioraznolikost i osobita ljepota krajobraza, te potencijalnog negativnog utjecaja većeg broja posjetitelja, ova zona obuhvaća šire područje šume dalmatinskog crnog bora na predjelu Bukovac, zatim floristički značajna primorska točila i zajednice kamenjara primorske padine Biokova, vrh Sv. Ilije s koritom iznad Basta, predio Kaoci s visoko vrijednom zajednicom jele i crnog graba (*As. Ostryo – Abietetum* (Fukarek) Trinajstić 1983), predio između Kozjaka do Sv. Roka i Kimeta s vrijednim šumskim sastojinama graba, bukve i jele te područje oko najvišeg vrha Sv. Jure.

Samo u izuzetnim slučajevima dopušta se intervencija u ekosustave, kao što je lokalizacija požara ili uklanjanje invazivnih alohtonih vrsta, uz poštivanje odredbi ZOZP.

U zoni stroge zaštite (1) ne predviđa se otvaranje građevinskih zona, gradnja objekata i infrastrukturnih koridora bilo koje namjene (HAOP, 2012).

Zona 2 – Zona usmjerene zaštite

Obuhvaća najveći dio Parka, tj. 78,86 % površine Parka i karakteriziraju je područja tipično raspoređenih staništa šuma, pašnjaka i makije u kojima korisnici prostora, u skladu s ciljevima očuvanja, koriste prirodne resurse. Poticat će se promjene trenutne poljoprivredne prakse te prelazak na ekološki prihvatljivu poljoprivredu.

Podzona 2a - Podzona očuvanja staništa

U ovu podzonu su svrstane: pašnjačke površine, poljoprivredne površine, površine šuma kojima se upravlja sukladno Šumsko-gospodarskim osnovama, površine pod makijom i površine u visokom stupnju sukcesije te površine kojima se upravlja temeljem lovno-gospodarskih osnova.

Podzona 2b - Podzona očuvanja tradicionalne arhitekture i baštine

U ovu podzonu su svrstani: obnovljeni i/ili neobnovljeni pojedinačni pastirski stanovi i/ili kompleksi pastirskih stanova, sakralni objekti, suhozidi i drugi elementi tradicijske arhitekture. U zoni (2) ne predviđa se otvaranje građevinskih zona.

Zona 3 – Zona korištenja

Zona korištenja obuhvaća najmanji dio Parka, tj. 3,03 % površine Parka, odnosno 585,82 ha i u njoj se nalaze naselja, infrastrukturni koridori, Biokovska cesta. Cilj upravljanja područjem ove zone jest održivo posjećivanje, rekreacija i edukacija posjetitelja, u skladu s ciljevima očuvanja bioraznolikosti i krajobrazne raznolikosti područja.

Podzona 3a - Podzona naselja

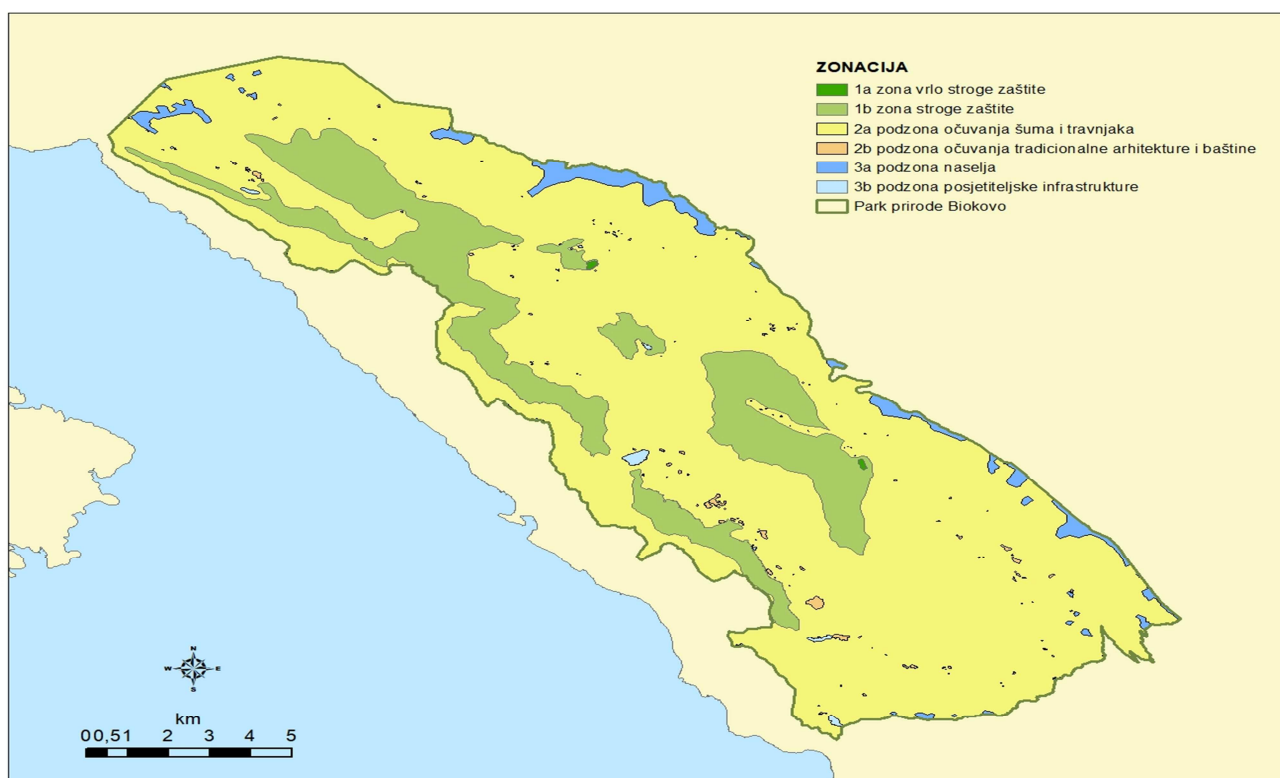
Područje naselja, tradicionalne poljoprivrede, ruralnog turizma te radnih zona Zagvozd i Gornja Brela. Izvan podzone naselja zabraniti unošenje i uzgoj životinja koje se smatraju alohtonim na području Parka (HAOP, 2012).

Podzona 3b - Podzona posjetiteljske infrastrukture

Obuhvaća objekte glavnog ulaza, recepcije i rampe, smještajnih i ugostiteljskih objekata, urušenih pastirskih stanova i memorijalne baštine, staze, TV odašiljač, bivšeg vojna objekta i helidroma te saniranog odlagališta otpada i toalete (PU PP Biokovo, 2017).

Prema stručnoj podlozi (HAOP, 2012) unutar podzone (3b) na lokalitetima Kuk 0, lokalitetu saniranog odlagališta otpada Visoke, te kod rampe planirati infrastrukturu za prijem posjetitelja (parkiralište, sanitarni čvorovi, info punktovi, manji ugostiteljski objekti). Također unutar 3b podzone omogućiti rekonstrukciju postojećih objekata (planinarski, infrastrukturni objekti i dr.) unutar originalnih gabarita. Na lokalitetu Vošac-Štrbina može se planirati izgradnja gornje postaje žičare. Karta 2 **sadrži prikaz zona u PP Biokovo.**

Karta 2: Prikaz zona zaštite u PP Biokovo, Izvor: PU PP Biokovo, 2017)

3.2.5. Kulturno-povijesna baština

Upravo zbog svojih geomorfoloških značajki, raznolike flore i faune, područje Parka je već na samim počecima ljudske prošlosti bio prostor od interesa za razne prapovijesne zajednice. S jedne strane surov i nepristupačan, s brojnim spiljama i poluspiljama, a s druge plodnim vrtačama i zaleđem planinskog masiva, drevnog Adriona, kojim se kreću brojne životinjske vrste, ne iznenađuju brojni prapovijesni nalazi zajednica kojima je upravo ovakav prostor izvor života. Stoga se u svim povijesnim razdobljima nalaze ostaci ljudskih djelatnosti na području Parka.

S obzirom na vrstu kulturno-povijesnu baštinu PP Biokovo moguće je razvrstati na način prikazan u Tablici 15.

Tablica 15: Kulturno-povijesna baština na području PP Biokovo¹³

Kulturno-povijesna baština	Broj evidentiranih lokaliteta
1. Arheološka baština	57
2. Povijesna graditeljska cjelina	7
3. Povijesni sklop i građevina	23
3.1. Civilne građevine	8
3.2. Fortifikacije	4
3.3. Graditeljski sklop	3
3.4. Sakralni objekti	8
4. Memorijalna baština	2
5. Etnološka baština	4

Izvor: Prostorni plan Parka prirode Biokovo (NN 108/15).

Tablica 16: Registrirana kulturna dobra u ciljnim JLS

	Baška Voda	Brela	Makarska	Podgora	Šestanovac	Tučepi	Vrgorac	Zadvarje	Zagvozd
Sakralna									
graditeljska baština	4	5	9	11	4	5	11	1	6
Arheološka baština	2	-	1	4	4	1	7	1	3
Profana									
graditeljska baština	4	1	17	5	2	4	5	-	1
Kulturno –									
povijesna cjelina	1	3	1	1	-	-	4	1	-
Muzejska građa	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Memorijalna									
baština	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Baština vrtne									
arhitekture	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Ostalo	-	1	-	4	-	-	3	-	-

Izvor: Ministarstvo kulture, Registar kulturnih dobara, 2019.

¹³ Popis nepokretnih kulturnih dobara sadrži kulturna dobra koja su zaštićena Rješenjem o registraciji ili Rješenjem o preventivnoj zaštiti, kao i evidentirane lokalitete/cjeline/grādevine za koje je tijekom izrade Plana utvrđeno da imaju svojstva kulturnog dobra te se za njih predlaže donošenje akta o zaštiti.

Od registrirana 142 kulturna dobra pri Ministarstvu kulture RH (Tablica 16) u JLS koje obuhvaćaju i dijelove područja PP Biokova, samo se 2 nalaze na području PP Biokovo dok je Konzervatorskim elaboratom (Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel, Split 2001.) i Prostornim planom evidentirano preko 90 lokaliteta pojedinačnih i grupnih kulturnih dobara unutar Parka (Tablica 15) za koje treba pokrenuti postupak utvrđivanja svojstva kulturnog dobra.

ARHEOLOGIJA

"Najstariji nalaz na području PP Biokovo predstavlja kremeniti rezač sa Ćurila, koji se prema načinu obrade rožnjaka pripisuje razdoblju srednjeg paleolitika (*kultura mousterijen*), oko 40 000 g. pr. Kr., u vrijeme kada je neandertalac dominantna rasa na europskom tlu. Ovakav nalaz potvrđuje da je Biokovo služilo prvim zajednicama lovaca sakupljača, koje su za svoje nastambe koristile brojne spilje, dok su prirodna ležišta rožnjaka koristila za izradu svojih alatki. Slijedi mirnije razdoblje ljudske prošlosti na cijelom području Mediterana, kameno doba ili neolitik (oko 6 000 – 3300 pr. Kr), koje unosi značajne promjene u način života zajednica" (Tomasović, 2008).

"Osim lova, one se sve više okreću stočarstvu i zemljoradnji, grade se trajnija naselja u nizinama, a spilje se koriste sezonski. Najveća novost ovog razdoblja prva je pojava izrade zemljanog posuđa. Na južnim padinama Biokova (spilja Bubnjevača iznad Veprica i Poprat u Podgori) pronađeni su brojni ulomci neolitske keramike ukrašeni karakterističnim načinom kulture mlađeg neolitika tzv. *impresso*, nazvana prema načinu ukrašavanja keramičkih posuda utiskivanjem prsta i nokta, zašiljenih predmeta od kamena ili kosti, rubova školjaka i puževa, a u kasnijim fazama i urezivanjem, osobito tehnikom *a tremolo* (Batović, 1979). Da su već u razdoblju neolitika zajednice trgovale, a time i dijelile svoja dobra i kulturološke značajke svjedoči i oslikano posuđe pronađeno u spilji Bubnjevača (Tomasović, 2004), a karakteristično je za jadransko-hvarsku kulturu kasnog neolitika (otok Hvar)" (Tomasović, 2008).

"Osim brojnih ulomaka keramike, značajne su i minijature kamene sjekire izrađene od serpentina i dijabazita i koštane alatke s Dubaca i Brela. Kontinuitet naseljavanja područja ogleda se i u brojnim lokalitetima bakrenog doba (oko 3000 - 2200 g. pr. Kr) kojem se mogu pripisati nalazi iz spilje Bubnjevača, zatim spiljama na gorskom predjelu biokovske Župe (Stonjska peć Donja, Matijaševa peć, Gradska i Samogorska spilja) koje zasigurno služe kao planinska staništa i u brončanom razdoblju (oko 2200 - 800 g. pr. Kr). Na podnožju Gradine u Bastu pronađeni su ulomci posude s ukrasima izvedenim utiskivanjem namotane žičane niti koji najavljuju prijelaz u željezno doba, u kojem dolazi do formiranja prvih etničkih zajednica na širem području. Karakteristično za brončano razdoblje su i utvrđena naselja na uzvišenjima (gradine), s prstenastim suhozidnim bedemima, kao točke s kojih se nadzirao morski i kopneni prostor. Taj vizualni cenzus komunikacije pomno odabranih lokacija vidi se na prapovijesnoj komunikaciji od Dubaca prema unutrašnjosti (Škrabići, Subotić, Sv.Nikola i

Poletnica). Gradine se nalaze i u Grabovcu (Dujmovića i Baletina), Zagvozdu (Gradac) i Župi Biokovskoj. Da je u ovo doba postojao život i na padinama svjedoče rasuti keramički ulomci na Podstinju u Makru, Bučevici u Kotišini, Podkalcu, Japjanici, Vrujskom i Poprati u Podgori. Osim gradina, značajni arheološki lokaliteti su grobne gomile – tumuli, koje se na području Parka uglavnom nalaze u skupinama na rubnim dijelovima Biokova. Željezno doba obilježeno je formiranjem prvih etničkih skupina na širem području Biokovlja, ilirskog stanovništva (Ardijejci i Delmati), ratnim sukobima i kolonizacijom Grka južno-dalmatinskog prostora. Iznimno značajan nalaz predstavlja oprema ilirskog ratnika, pronađen 1928. godine na lokalitetu Gradac u Zagvozdu. Radi se o dvije brončane ilirsko-grčke kacige (tipa III A2/b), knemidama i željeznom koplju (Nikolanci, 1959). Trgovinu s Grcima svjedoče i ulomci crnoglaziranih skifosa nađenih u Bastu. Tijekom prvog stoljeća naše ere, domorodačke zajednice nastavljaju svoj život u novonastalim političko-društvenim odnosima Rimskog carstva (I. do VI st.), grade se brojne rimske vile i gradovi na obali, naročito u počecima Carstva koje karakterizira procvat u svim aspektima društva i privrede. Bliže obali nastaju antički Muccurum (Makarska) i Aronia (Baška Voda), dok se na padinama Biokova grade skromnija zdanja, o čemu svjedoče pronađeni ulomci posuđa, prije svega amfora i pitosa, tegula (Bast, Postinje u Makru, Vruja, Poprat, Japjanica i Pokalac u Podgori, Grad i Okrumbica u Tučepima). Osim objekata za ladanje grade se i gospodarski objekti (Grabovac). U vrijeme kasne antike, grade se utvrde, dok se one zapuštene obnavljaju i ojačavaju (Sv.Petar u Makarskoj, Gradina u Baškoj Vodi, Poletnica u Brelima), a da je područje već kristijanizirano dokazuje spomen Montanese (današnji Zagvozd) u spisima crkvenog sabora održanog u Saloni 533. godine." (Tomasović, 2008)

SAKRALNA ARHITEKTURA

"Najranije kršćanske crkve u pravilu nasljeđuju lokacije kultnih svetišta, no istražene su tek malobrojne. Razdoblje ranog srednjeg vijeka (11. st.) ogleda se u brojnim crkvama s izrazito predromaničkim i ranoromaničkim elementima arhitekture, no za neke postoji indicija da su nastale na temeljima ranije antičke arhitekture, poput jednobrodnih crkvice s polukružnom apsidom sv.Vida na Sutvidu i Sv. Martina na Sumartinju. Krajem 14 st. gradi se crkva sv. Martina u Kotišini, u gotičkom stilu s romaničkom tradicijom, koja po karakteristikama gradnje ima dvije faze, prva u kojoj je nastala prostorija s polukružnom apsidom, dok je nakon oslobođenja od Turaka početkom 18 st. crkva produžena. Istočno od nje je vjerojatno tada i izgrađen manji samostan za pobožne trećeretkinje. Služila je sve do 1962. godine kad je jakim potresom kamena gromada s Biokova srušila svod i južni zid crkve. Zapadno od crkve nalazi se groblje koje je služilo sve do 70-tih godina 20. stoljeća. Razdoblju gotike pripisuje se i breljanska crkva sv. Nikole uz koje se nalazi i srednjovjekovno groblje. Iako Turska prevlast nije olako dopuštala gradnju i obnovu kršćanskih crkava, krajem 16 st. gradi se i crkva sv. Ivana u Makru, dok na području Zagvozda u 17 st. niču čak 3 crkve zaslugom glagoljaša: sv.

Križ u Rastovcu, sv. Marija na seoskom groblju i crkvice Svih Svetih. U 18 st. grade se dvije crkve u Gornjim Brelima: Gospa od Zdravlja, skromna barokna crkva s zvonikom na preslicu i kapela sv.Kaje.

UTVRDE

"Osim brojne sakralne arhitekture, u ovom razdoblju svoj život nastavljaju brojne utvrde i kule, međutim srednjovjekovne su slabo istražene. Tvrđava Duare na Zadvarju i Ercegova gradina u Velikom Brdu, jedini su poznati obrambeni objekti izgrađeni prije 1502. godine kada ovo područje pada pod Osmanlijama i ostaje pod vlašću turskog sultana sve do 1684. godine. Razdoblje turske vladavine vrijeme je gradnje fortifikacijskih sustava, konačnog utvrđivanja Makarske 1568. godine, pod budnim okom graditelja, Hajrudina, učenika najvećeg turskog (osmanskog) arhitekta svih vremena, Mimara Sinana.

Najveća i najpoznatija utvrda je Veliki kaštel (*kaštio*) u Kotišini iznad Makarske, u sklopu poznatog botaničkog vrta kojega je osnovao znameniti makarski franjevac fra Jure Radić. Kaštel u Kotišini izgrađen je sredinom 17. stoljeća tijekom Kandijskog rata kojega Venecija preko 20 godina vodila s Osmanskim carstvom. Kaštel je smješten na dnu biokovskih litica koje tu formiraju nadsvođeni prostor zatvoren visokim zidom - bedemom. Cijeli ovaj povijesni kompleks (Kaštel, crkva sv. Martina i ostatci crkve sv. Ante), dio su projekta revitalizacije kulturno-povijesne baštine Kotišine, ukupne vrijednosti od gotovo 15 milijuna kune. Ovim će se projektom obnoviti te staviti u funkciju tri vrlo značajna objekta kulturne baštine – tako će utvrda Veliki Kaštel uz samu obnovu dobiti suvremeni Interpretacijski centar s inovativnim multimedijalnim i muzejsko-muzeografskim postavom, obnovit će se i crkva sv. Martina kao najstariji spomenik na širem području Makarskog primorja uz naglasak na obnovu štovanja svetomartinske tradicije, dok će u crkvi sv. Ante biti obnovljeni temelji te će se urediti pozornica na otvorenom za buduće kulturno umjetničke sadržaje u selu Kotišina.

Zanimljiva zbog svoje skromnosti i uzvišenog položaja su i manja svetišta izgrađena uglavnom tijekom 18 st., koja svjedoče o pobožnosti stanovnika Biokovlja: sv. Jure (1762 m n/m), sv. Ilija (1640 m n/m), sv. Vid (1336 m n/m) i sv.Roko (1228 m nm) koje su, danas u obnovljenom ruhu, rado posjećene, naročito u vrijeme slavljenja svetaca" (Alduk, 2016).

U povijesno graditeljsku cjelinu ubrajamo seoska naselja kao ambijente građevinskog ruralnog nasljeđa, a spadaju u registrirana i/ili evidentirana kulturna dobra (Tablica 17):

Tablica 17: Naselja i zaseoci na području PP Biokovo s povijesno-kulturnom baštinom

Naselje	Zaseoci / zdanja
Gornja Brela	Zaveterja: Ursići, Brkulji, Tomaši (zaštićeno kulturno dobro)
Gornja Brela	Tomaši – Gornja Mala
Gornja Brela	Stari Škrabići/Prosik
Grabovac	Pekovići/Radići
Baška Voda	Topići
Veliko Brdo	Nemčići
Kozica	Veliki Godin, Mali Godin, Družijanići
Zagvozd	Sklop stare župne kuće u Zagvozdu
Gornja Brela	Srednjovjekovno naselje Klešići
Gornja Brela	Staro naselje Drinova
Podglogovik, Lemešini doci, Lađane, Ravna Vlaška, Mali Vrv. Pod sv. Nikolom i Lozovci	Stočarski stanovi
	Planinski stočarski stanovi (pojedinačne građevine)
Otučak	Sekundarno naselje Podglogovik, bunja (trim)

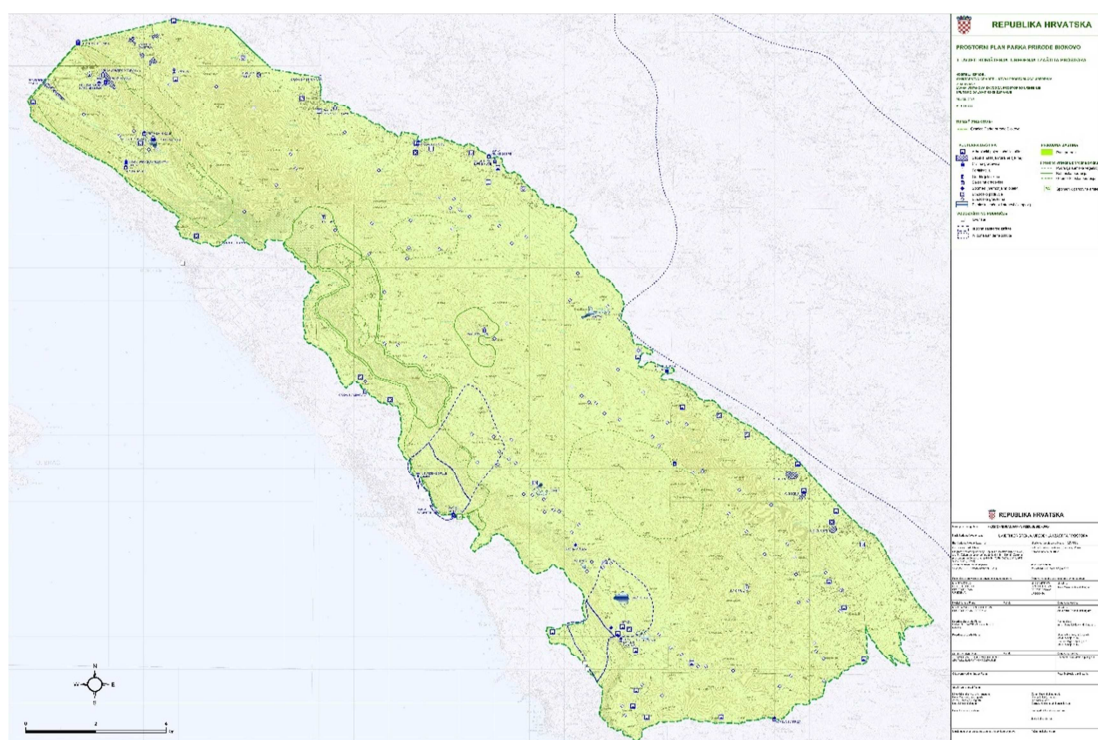
Izvor: Prostorni plan, 2015.

TRADICIJSKA ARHITEKTURA

"Sve građevine na Biokovskom području, neovisno koje namjene, građene su od lokalnog kamena vapnenca. Građevine tradicijske arhitekture se tipološki mogu svrstati u tri skupine: potleušice, jednokatnice i dvokatnice. Značajka najstarijih biokovskih objekata je tehnika gradnje u suho, dok su rjeđe primjenjivali tehniku vezivanja s ilovačom. Tek kasnije dolazi do primjene vapnene žbuke. Uz stambene objekte seoskog tipa *potleušice* nalazile su se konobe za pohranu ljetine i obori ili kolokvijalno *pojate* za čuvanje stoke. Često su *kužine* i odvojene od stambenog dijela, dok su tzv. „stanovi“ specifično arhitektonsko rješenje kakva se grade samo na Biokovu. Građeni isključivo u tehnici suhozida, bez ikakvih otvora osim jednih vrata, neobrađenog, pomno razrađenog kamenog sloga s drvenim krovom na dvije vode. Unutarnji raspored jednostavne pravokutne forme s ognjištem, s podom od nabijene zemlje, udubljenima u zidovima za pohranu tzv. *bužama* (police) i posteljom u potkrovlju (*lisa*) za stanara. Najviše stanova imali su stočari iz Primorja. Za potrebe pitke vode u stijenama duble su se kamenice i manji bunari, dok su se vrtače i dolci ograđivali tzv. *obalama*, suhozidima koji su im štitili usjeve od stoke. Osim ratarstva i stočarstva, tijekom 20. st. razvila se i jedna posebna privredna grana – ledarstvo. Razvojem turizma, ukazala se potreba za ledom, a na visinama iznad 1300 m postoje brojne jame sa stalnim ledom. Iako mukotrpan posao, bio je financijski unosan. Ratna zbivanja tog stoljeća, a posebno jaki potres 1962. godine doveli su do napuštanja Biokova, a jačanjem obalnih gradova i turizma uopće, potpuno izumiru stari zaseoci" (Hrstić, 2008).

"Prostor Parka slabo je istražen i dokumentiran te upravo zbog niskog stupnja istraženosti lokaliteti spadaju u grupu ugroženih i najmanje zaštićenih kulturnih dobara. Unutar izgrađenih područja naselja preporuča se detaljno istraživanje arheoloških zona do sterilnog sloja te sukladno rezultatima valorizacije, prezentacija nalaza *in situ* koja može utjecati na izvedbene projekte planiranih građevina. Izvan izgrađenih područja preporuča se detaljno istraživanje i konzervacija nalaza uz mogućnost korištenja metode anastiloze, a u ekstremnim i temeljito dokumentiranim slučajevima i parcijalne dislokacije s tim da se, prethodno, na razini prostornih planova općina i gradova detaljno utvrdi obuhvat pojedinih izdvojenih arheoloških nalaza i režimi zaštite istih.

Iako prekriven kulturnim slojevima svih razdoblja (Karta 3), područje Parka tek u nekoliko posljednjih godina počinje otkrivati sve svoje tajne života čovjeka, provode se brojna rekognosciranja, dok su na nekim lokalitetima pokrenuta sustavna arheološka istraživanja. Crkve i pastirski stanovi se obnavljaju, što govori o važnosti revitalizacije kulturne baštine, koja primarno kao ostavština ljudske civilizacije zaslužuje zaštitu i očuvanje. Svjetski trendovi prezentiranja kulturno-povijesne baštine se provode ne samo kroz muzeološke koncepte izlaganja, već tijekom stvarnog oživljavanja raznim manifestacijama, priredbama, reprodukcijama artefakata i vraćanja u uporabu brojnih zaboravljenih vještina, koje svojom pričom zasigurno mogu pronaći promatrača i novog korisnika, bilo kroz brojne posjetitelje Parka, stanovnike područja, ali i nadolazeće generacije" (Hrستیć, 2008).

Karta 3: Pregled evidentiranih kulturnih dobara na području PP Biokovo, izvor: PU JU PP Biokovo, 2017.

3.2.6. Biokovo u publikacijama

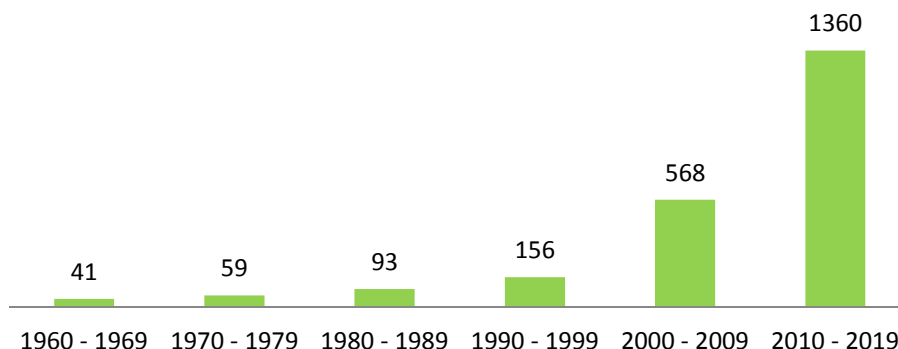
Plan upravljanja PP Biokovo (2017: 78) ističe:

„Pojedinačna istraživanja s ciljem inventarizacije Parka provode se posljednjih 16 godina, ali nažalost prilikom dosta istraživanja novijeg datuma nisu uzeti u obzir do sada objavljeni radovi svih autora, te brojna terenska opažanja pojedinih stručnjaka koji dobro poznaju područje, a što dovodi do značajnih odstupanja i pogrešnih smjernica za očuvanje i zaštitu pojedinih vrsta i staništa. Zbog nedostatka sistematiziranih podataka i sustavnih istraživanja, za potpunu sliku stanja na terenu je potrebno provesti niz istraživanja kako bi se dobio kompletan uvid u postojeće stanje prirodnih vrijednosti Parka.”

Sukladno smjernicama PU, pretraženi su objavljeni radovi dostupni putem pretraživača znanstvenih radova Google Scholar (Slika 33) i na portalu Hrčak. Evidentno je iznimno veliko povećanje broja objavljenih radova u kojima se spominje Biokovo, u zadnjih deset godina, čak 1360, spram prethodne dekade kada je broj iznosio 568 publikacija u Google Scholar tražilici. Analiza po pojedinačnim godinama u posljednjem desetljeću otkriva gotovo kontinuirani rast, uz manje varijacije u pojedinim godinama. Tako se, primjerice u 2009. godini Biokovo spominje u 104 objavljena rada i/ili priopćenja, a 2016. u 180 radova. Uz lagani trend smanjenja broja objavljenih radova u 2018. godini on iznosi 162 publikacije.

Kako je prikazano na Slici 33, promatrano je razdoblje posljednjih šezdeset godina, međutim, publikacije o Biokovu datiraju još iz 19. stoljeća kada ih je objavljeno 56, a početkom 20. stoljeća, u rasponu od 1900. – 1959. godine objavljeno je ukupno 92 rada.

Broj objavljenih znanstvenih članaka i priopćenja koji se referiraju na Biokovo, dostupnih na Google Scholar pretraživaču po dekadama

Slika 33: Broj znanstvenih publikacija u kojima se spominje Biokovo prema *Google Scholar*, 2019.

Na portalu *Hrčak*, u rasponu od 1929. – 2018. godine objavljen je ukupno 81 rad uglavnom domaćih autora u kojima se nalazi pojava „Biokovo“. Također, prema katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, objavljeno je 156 radova na području RH o Biokovu u razdoblju 1902. – 2017.

godine.

S obzirom na pripadnost znanstvenom i stručnom području, brojem dominiraju radovi koji se odnose na prirodne znanosti, odnosno, oni koji proučavaju prirodne i geološke/geomorfološke vrijednosti Biokova. Dio novijih radova se referira na Biokovo kao dio turističke ponude Makarskog primorja, a izrazito mali dio se odnosi na kulturnu i povijesnu baštinu Biokova. Među autorima objavljenih knjiga ističe se Marinko Tomasović s objavljenih šest naslova o kulturnoj baštini Biokova. *Google Scholar* i portal *Hrčak* imaju podjednak odnos objavljenih radova prema znanstvenom i stručnom području prirodnih spram kulturno-povijesnih vrijednosti Biokova.

JU PP Biokovo nema uvida u sve objavljene radove, no u svojim izvješćima o provedbi GP navodi dostupne radove, informacije o provedenim istraživanjima i doktorskim disertacijama. Baza radova CROSBİ sadrži 260 radova u kojima se spominje Biokovo. Tablica 18 sadrži pregled radova prema vrstama.

Tablica 18: Objavljeni radovi u bazi CROSBİ

	Vrsta rada	Broj radova
1	Sažeci sa skupova	83
2	Radovi u časopisima	61
3	Ocjenski radovi	38
4	Radovi u zbornicima skupova	29
5	Poglavlja u knjigama	19

Izvor: CROSBİ, 2019.

3.2.7. Turizam u zaštićenim područjima prirode

Posebno atraktivna područja širom svijeta oduvijek su privlačila pozornost ljudi kako domaćih tako i posjetitelja. Tijekom razdoblja duljeg od jednog stoljeća turizam je postao značajan i unosan izvor prihoda lokalnom stanovništvu, gospodarstvu i javnom sektoru u brojnim državama. No, posljedice masovnog turizma ostavile su neizbrisiv trag na području na kojem je previše razvijen promijenivši način života lokalnog stanovništva te izgled prirode i okoliša. Brojne biljne i životinjske vrste povukle su se pred najezdom posjetitelja, a neke su i potpuno nestale. Stoga se pojavila potreba za uvođenjem novog oblika turizma koji je manje štetan po svoje okruženje – ekoturizma, koji je jasnije definirana varijanta oblika održivog turizma. Svjetska turistička organizacija Ujedinjenih naroda (UNWTO) (2002) opisuje ekoturizam kao oblik posjećivanja: (1) u kojem je glavna motivacija posjetitelja promatranje i uvažavanje prirode kao i tradicionalne kulture na području koje sadrži prirodne vrijednosti, (2) u kojem postoje edukacijske i interpretacijske mogućnosti, (3) koji je usmjeren na posjećivanje u manjim grupama, po mogućnosti u organizaciji lokalnih turističkih agencija, (4) koji nastoji ostaviti što manji negativni otisak na prirodno područje koje se posjećuje, (5) koji podržava održavanje prirodnih područja/atrakcija ekoturizma tako da generira prihod za lokalne

zajednice, organizacije i javne ustanove koje upravljaju prirodnim područjima s namjerom zaštite, te (6) koji pruža mogućnost zapošljavanja lokalnog stanovništva i prihoda lokalnoj zajednici te povećava osviještenost među lokalnim stanovništvom i posjetiteljima o prirodnim i kulturnim vrijednostima. Slično tomu, Međunarodno društvo za ekoturizam (TIES) definira kako se radi o odgovornom putovanju u prirodna područja koja su zaštićena te koja pridonose dobrobiti i blagostanju lokalnog stanovništva. Primjenom temeljnih načela ekoturizma ostvaruje se minimalan negativan utjecaj, zaštita biološke raznolikosti, podizanje svijesti o prirodi i okolišu te uvažavanje lokalne kulture. TIES naglašava kako su primarne atrakcije ekoturistima flora, fauna i kulturna baština.

S obzirom na to da se pod zaštitu stavljaju ekološki vrijedni, a prirodno atraktivni objekti, dijelovi ili fenomeni prirode, svakako da oni čine vrlo tražene turističke motive.

„Do kolizije između zaštite prirode i turizma dolazi kada turizam teško prihvaća ograničenja korištenja prirode, napose zaštićenih prirodnih objekata, zanemari očuvanje i zaštitu prirode, razvija se preko mogućih uvjeta koje ta priroda pruža i suprotno od prostornih planova neplanski i stihijski vođen kratkoročnim profitabilnim planovima i lokalnim interesima” (Španjol, 1993).

Zaštićena prirodna područja pružaju priliku aktivne zaštite, korištenja i unapređenja prirodnog okoliša u tom prostoru. Zbog masovnosti, turizam je izvanredna prilika da se preko posjetitelja kao medija širi promidžba o potrebi zaštite prirode. Time se još jednom potvrđuje uzajamnost veze zaštite prirode i turizma. S obzirom na ograničene mogućnosti korištenja zaštićenih dijelova prirode, kao i na opću, odnosno specifičnu zaštitu tih dijelova prirode, proizlazi da se i zaštićeni dijelovi prirode mogu koristiti samo na strogo kontrolirani i umjereni način. U tom smislu ograničavaju se klasični oblici turizma, prednost se daje znanstvenoistraživačkom, izletničkom, seoskom, zdravstveno-rekreativnom, ribolovnom turizmu. Martinić (2010) ističe kako su biološke vrijednosti ishodište u vrjednovanju prirodnih prostora, a tek se kroz ocjenu krajobraznih i drugih obilježja prostora može zaključiti o njegovu ukupnom potencijalu i vrijednosti.

Većina kategorija prirodnih vrijednosti može imati određenu turističku vrijednost s time da se ne smije ugroziti izvornost prirode. Osnovno polazište je zaštita i očuvanje zaštićenog područja, održivo gospodarenje svih korisnika i otvaranje prostora sadašnjim i budućim naraštajima (Barrow, 2006).

Nacionalni parkovi i parkovi prirode osobito su zanimljivi za razvoj turizma te čine specifičnu turističku atrakciju i destinaciju. Oni predstavljaju u svijesti posjetitelja netaknutu, ali dostupnu prirodu te prema nekim istraživanjima proglašenje nekog prirodnog područja nacionalnim parkom povećava broj posjetitelja do 10 % (Fredman, 2004).

Peleikis i dr. (2014: 6) navode kako je turizam već dugo važan za Hrvatsku jer turistički sektor ostvaruje oko 20 % BDP-a i zapošljava gotovo 30 % od ukupnog broja zaposlenih (UNDP 2008: 52).

Krpina (2009, 2014) istražuje ulogu šuma i šumarstva u turizmu i zaštiti prirode te valoriziranje turističko-rekreativne funkcije šuma. Istraživanje pokazuje da je upoznavanje prirode (68 %) i zaštićenih prirodnih područja (53 %) primarni motiv dolaska turista u Zadarsku županiju te su turisti najzadovoljniji s ljepotom prirode i očuvanošću prirodnih ekoloških sustava. Trend je potvrđen i u istraživanju (Krpina, 2015) gdje je na temelju istovjetnih upitnika analiziran odnos između posjetitelja NP Paklenica, PP Vransko jezero i PP Telašćica.

3.2.8. Postojeći model posjećivanja u PP Biokovo

Strategija razvoja turizma RH do 2020. godine (NN 55/13) ističe: „Hrvatska je tipičan primjer zrele turističke destinacije s dominacijom jednog proizvoda (‘sunce i more’) s visokom sezonalnosti poslovanja, što je karakteristično za zemlje toplih mora (prije svega Mediterana i Jadrana). U osnovi hrvatski turizam još uvijek obilježava:

- nedovoljna diferenciranost proizvoda i usluga,
- pomanjkanje inovativnih i kvalitetnijih sadržaja boravka gostiju,
- rast temeljen ponajviše na ekspanziji obiteljskog smještaja u kućanstvima,
- nedostatak kvalitetne hotelske ponude praćen nedovoljnom investicijskom aktivnošću,
- nedovoljno dobra povezanost zračnim i morskim putem,
- statičan sustav nacionalnog marketinga,
- premalen broj globalno brendiranih destinacija,
- neadekvatna destinacijska turistička infrastruktura,
- naslijeđena orijentacija lokalnog stanovništva prema sezonskom poslovanju.

Poteškoće u turizmu dijelom su povezane s legislativom kao i nedostatkom jasnog destinacijskog upravljanja, ne postoji kontinuitet ni koncizna strategija razvoja destinacije. Premda turizam u RH sudjeluje u BDP s više od 8 %, a UNDP navodi čak do 20 %, mnoga priobalna područja poput Makarskog primorja ostvaruju značajne gospodarske učinke i veće od spomenutih udjela u ukupnom gospodarstvu. Usprkos navedenome, turizam se u Hrvatskoj, a posebice u manjim mjestima događa stihijski i slučajno.

Strategija predviđa tržišne prilike za Hrvatsku od kojih se ističu: otvaranje novih tržišta, razvoj proizvoda, zauzimanje okolišno odgovorne pozicije, razvoj novih komunikacijskih i prodajnih vještina te unaprjeđenje i inovacija postojećih poslovnih i upravljačkih modela.

Nova vizija razvoja hrvatskog turizma (prema Strategiji razvoja turizma RH, 2012) temelji se na sustavu vrijednosti kojim se odgovara na tri bitna pitanja: (i) kakav bi hrvatski turizam trebao biti, (ii) koji su ključni preduvjeti razvoja hrvatskog turizma, te (iii) čime će hrvatski turizam privlačiti potražnju. Stoga su odgovori na strateška pitanja turizma, navodi se u dokumentu, sadržani u preporukama: turizam - *prepoznatljiv, cjelogodišnji, razvijen na cijelom području, inovativan i*

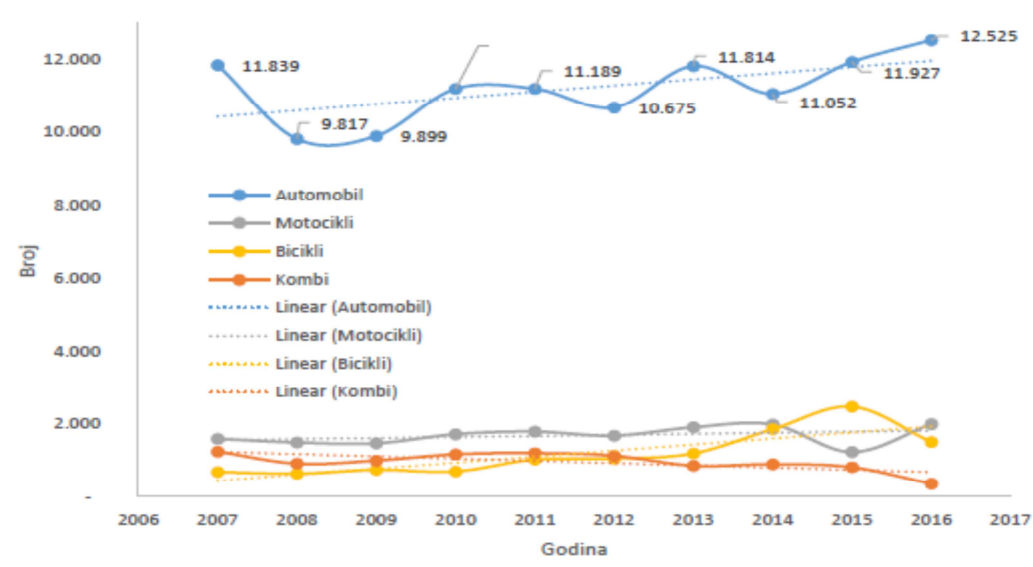
prilagodljiv preferencijama turista. Drugo pitanje definira ključne preduvjete za postizanje takvog turizma: na prvom mjestu strategija ističe *potrebu dugoročne zaštite i upravljanja ekosustavom, zatim navodi konkurentnost i atraktivnost za investicije, potrebu aktiviranja državne imovine u svrhu poticanja turističkog razvoja, povećanje znanja i vještina na svim područjima, destinacijsko upravljanje.* Turistima bi trebale biti privlačne: **gostoljubivosti, kvaliteta, autentičnost, raznovrsnost sadržaja i doživljaja te sigurnost.** S obzirom na ponudu, razvoj novostvorenih atrakcija (npr. tematski ili zabavni parkovi, akvariji, interaktivni muzeji) s potencijalom samostalnog privlačenja regionalne i međunarodne potražnje kao i uređenje turističke destinacijske infrastrukture, a posebice plaža, šetnica, staza (biciklističke, pješačke i sl.), prometne signalizacije, javnih parkirališta i lokalnog prijevoza, između ostalog, uvelike bi pridonijeli prepoznatljivosti destinacije, ističe se u Strategiji razvoja turizma 2020.

Cikloturizam. Hrvatska uspješno gradi poziciju jedne od vodećih mediteranskih cikloturističkih destinacija do 2020. godine (Strategija razvoja turizma 2020). Ovoj poziciji, uz atraktivnost prirodnih resursa, pridonosi i kvalitetna proizvodna infrastruktura poput tematskih bike parkova/područja, markiranih/označenih ruta i staza, smještaja i ugostiteljstva, mjera sigurnosti, niza natjecanja, ali i ponuda drugih komplementarnih iskustava, poput zdravstvenog turizma, ekoturizma ili kulture. Očekuju se investicije u brži razvoj glavnih i »kapilarnih« mreža 'ciklo' ruta u svim dijelovima Hrvatske, posebice osposobljavanjem manje prometnih lokalnih cesta, seoskih putova, riječnih nasipa i napuštenih pruga te njihovim eventualnim tematiziranjem (npr. vinske, gastronomske, edukacijske), te izgradnja i primjereno opremanje većeg broja novih biciklističkih staza, bike parkova u svim dijelovima zemlje, a osobito u glavnim turističkim područjima, područjima oko velikih gradova te na područjima gdje se biciklistički promet odvija na cestama s velikim intenzitetom motornog prometa.

Ekoturizam. Sukladno stanju očuvanosti posebno vrijednih područja prirodne i kulturne baštine, a ponajviše zbog velikog broja nacionalnih parkova, parkova prirode i drugih zaštićenih područja, Hrvatska je u mogućnosti zadovoljiti potrebe i očekivanja gostiju u rasponu od manje zahtjevnih ljubitelja prirode do vrlo fokusiranih ekoturističkih eksperata i gostiju sklonih ekstremnim sportovima i avanturizmu, pridonoseći stvaranju dodatne dimenzije imidža Hrvatske među novim segmentima posjetitelja. Nacionalni programi će podupirati namjeru stvaranja kritične mase zaokruženih ekoturističkih kompleksa/resorta (eko turistička naselja, eko kampovi, pojedinačni objekti) na području i/ili u neposrednoj blizini nacionalnih parkova, parkova prirode i drugih značajnih područja (Prema Strategiji razvoja turizma 2020).

Model posjećivanja PP Biokovo opisan je Prometnom studijom (2017) koja ističe kako se glavnina posjećivanja obavlja osobnim automobilom (Slika 34). Analiza broja posjetitelja i način njihovog

dolaska te zadržavanje u Parku sugeriraju kako se radi o neodrživom modelu koji je potrebno unaprijediti. Sezonalno posjećivanje Parka je snažno izraženo obilježje.

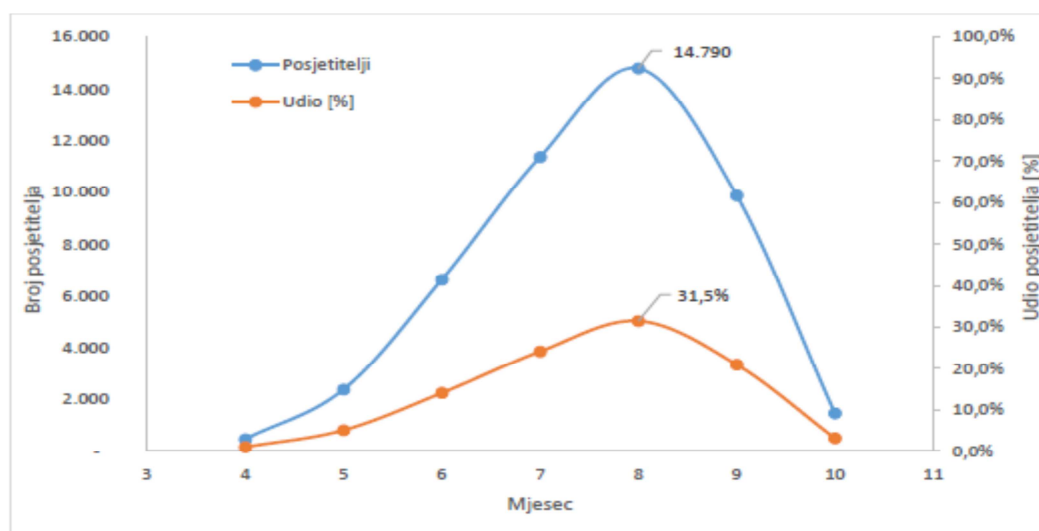
Slika 34: Analiza broja posjetitelja PP Biokovo i način dolaska, (izvor: Prometna studija, 2017: 29)

Osim vremenskog pritiska na područje tu je i prostorno opterećenje. Naime, gotovo cjelokupno posjećivanje Parka obavlja se preko Biokovske ceste koja je u cijeloj svojoj dužini od 23 km asfaltirana i vodi do najvišeg vrha Sv. Jure (1762 m n/m). Uz Biokovsku cestu uređeno je više odmorišta na kojima su postavljeni masivni stolovi i klupe. U Parku se nalazi samo jedna ulazna recepcija na predjelu Staza (iznad Podgore), gdje se obavlja prodaja ulaznica. Budući da je Biokovska cesta „usko grlo” posjećivanja, kako s aspekta zaštite i očuvanja prirode i ekosustava, tako i s aspekta sigurnosti posjetitelja te radi smanjenja doživljaja gužve tijekom kretanja Parkom nužno ju je rasteretiti.

Analizom vremenske distribucije kretanja broja posjetitelja tijekom godine, Prometna studija (2017: 32) navodi kako 31,5 % od ukupnog broja posjetitelja svoju posjetu ostvari tijekom kolovoza. Nastavno, mjerenjem vršnog opterećenja zabilježen je najveći broj dolazaka u jednom danu: 702 posjetitelja i 192 osobna vozila na području Parka (6. kolovoza 2015. godine).

Čimbenik koji najviše utječe na posjećenost Parka su vremenske (ne)prilike. Zabilježeno je da posjećenost raste kada je oblačno vrijeme.

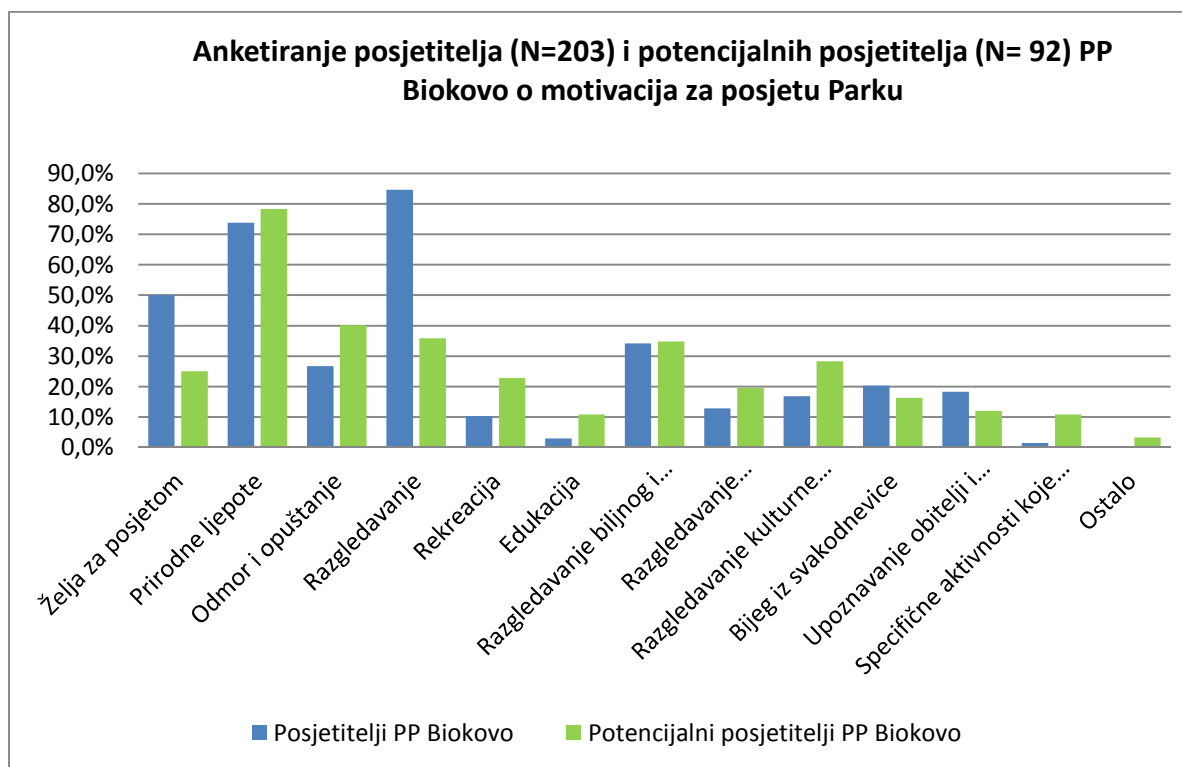
Iz navedenog se može zaključiti kako većina posjetitelja posjećuje Park stihijski, neplanski i u nedostatku njima zanimljivijeg sadržaja.

Slika 35: Vremenska raspodjela dolazaka posjetitelja u PP Biokovo, (Izvor: Prometna studija, 2017).

Odgovor na pitanje o načinu dolaska u Park potvrđuje trend modela posjećivanja osobnim automobilom (86,7 %) posjetitelja, spram 46,2 % potencijalnih posjetitelja. Posjećenost autobusom/kombijem istaknulo je 5,9 % ispitanika za razliku od 48,4 % potencijalnih posjetitelja koji bi radije koristili organizirani prijevoz do i unutar Parka (APUP, 2019).

Anketiranjem posjetitelja za potrebe izrade APUP-a utvrđeno je kako 87,7 % ispitanika (N = 203) dolazi samostalno iz mjesta u kojem provode odmor, što sugerira kako veliki broj turista donosi odluke na licu mjesta kada se radi o odabiru atrakcije koju žele posjetiti.

Slika 36: Motivacija za dolazak posjetitelja u PP Biokovo

Većina ispitanika, njih 73,8 % želi posjetiti Park zbog prirodnih ljepota i razgledavanja (84,7 %). Čini se kako je 50 % ispitanika zaželjelo posjetiti Park nakon što su čuli za njega i o njemu, s namjerom kako bi osim razgledavanja biljnog i životinjskog svijeta (34,2 %) uživali u odmoru i opuštanju (26,7 %). Slični su odgovori potencijalnih posjetitelja PP Biokovo s razlikom da je tek 25 % zaželjelo posjetiti Park, a 40,2 % njih bi uživalo u odmoru, spram 26,7 % realiziranih posjeta. Osim razgledavanja, potencijalni posjetitelji Parka, njih 28,3 % razgledali bi kulturnu baštinu, dok je tek 16,8 % posjetitelja to i uspjelo ostvariti.

S obzirom na duljinu boravku 50,7 % ispitanika je provelo do 3 h, a 46,8 % pola dana na području Parka. S druge, pak, strane, potencijalni posjetitelji iskazali su spremnost za cjelodnevni boravkom u Parku, njih 34,8 %, dok bi 41,3 % ispitanika proveli pola dana.

3.3. TEMA 2A: MONITORING POSJEĆIVANJA

3.3.1. Monitoring

The Parks & Benefits Project sugerira kako je upravljanje posjećivanjem ZP potrebno razraditi kroz nekoliko instrumenta među kojima se ističu pokazatelji broja prodanih ulaznica, sustav elektroničke registracije posjetitelja, provedba anketa i intervjua, analiza sekundarnih podataka iz znanstvenih i stručnih radova, statistika te drugih. Upravljanje posjećivanjem započinje prije dolaska u Park, stoga je nužno pratiti broj posjetitelja web i stranica društvenih mreža, blogove i vlogove te ostala virtualna mjesta na kojima se može dobiti povratna informacija od potencijalnih posjetitelja Parka. Nakon kupljene ulaznice ne postoji kontinuirani monitoring posjetitelja unutar granica PP Biokovo, osim agencijskih posjetitelja koji su cijelo vrijeme posjete pod nadzorom djelatnika agencije. Monitoring posjećivanja ne završava odlaskom posjetitelja s područja Parka, već se treba nastaviti primjenom dostupnih alata i informatičkih tehnologija. Zbog nedovoljnog broja djelatnika JU PP Biokovo tek povremeno provodi poneke od navedenih aktivnosti poput povremenog anketiranja posjetitelja, provedba intervjua i druge.

Poneki posjetitelji se spontano jave s prijedlozima i primjedbama JU kako bi podijelili svoja iskustva, a ponekad ponude i svoju pomoć ili sudjeluju u aktivnostima u Parku.

Posjetiteljski centar Novi Adrion – srce planine otvoren je tijekom cijele godine u ljetnom radnom vremenu 9 -22 h, a u zimskom od 9 – 16 h.

Posjetitelji Centra na raspolaganju imaju djelatnike JU koji im pružaju potrebne informacije o PP Biokovo i njegovim vrijednostima.

Monitoring se vrši preko broja prodanih ulaznica i suvenira.

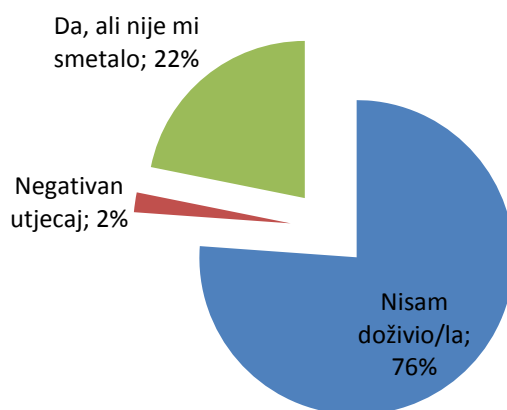
3.3.2. Konflikti na području PP Biokovo

Potencijalni konflikti na području PP Biokovo koji se mogu pojaviti prikazani su u Tablici 19.

Tablica 19: Potencijalni konflikti na području PP Biokovo

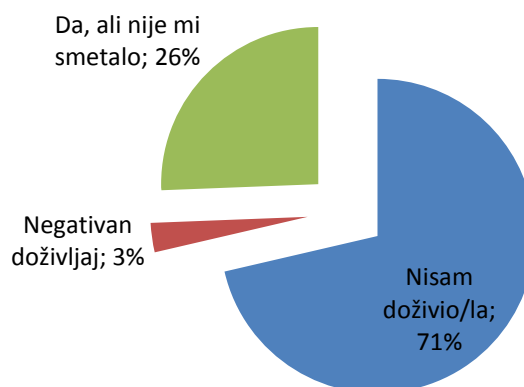
Potencijalni konflikti	Potencijalna ugroza
Čovjek - priroda	Posjetitelji kretanjem po Parku mogu hotimice ili nehotice narušiti staništa, uništiti biljne vrste i/ili geološke i geomorfološke objekte te povrijediti ili usmrtniti životinje. Sve veći broj turista, posjetitelja u Parku remeti neophodni mir koji je divljači jako potreban da bi se zadržala na nekom staništu. Trajno uznemiravanje uzrokuje migracije s mnogih pogodnih staništa. Također i noćne planinarske rute svojim osvjtljenjem uznemiruju divljač. Postavlja se također pitanje o negativnom antropogenom utjecaju kroz izgradnju autoceste, tunela, žičare, urbanizacije i masovnog turizma koja utječe na divljač, na njihovu zaštitu i održivo gospodarenje, stoga je potrebno provesti istraživanja o direktnom i indirektnom utjecaju turizma na divljač u Parku prirode Biokovo. Potrebno je obratiti pozornost na donošenje zakonske regulative koja ugrožava biljni i životinjski svijet te biološku raznolikost u RH, a posebice na području ZP te sudjelovati u njihovom donošenju. Ovdje se ističe Uredba MPŠ o odstrjelju divljih svinja do biološkog minimuma radi potencijalne pojave svinjske kuge na području RH. Lovačke udruge s područja PP Biokovo donijele su odluke kako kod njih odstrjela neće biti jer je broj divljih svinja već sveden na minimum. Uništavanjem izvora hrane (divlje svinje) vukovima koji se kreću područjem Parka može biti ugrožen opstanak.
Gospodarstvo - priroda	Gospodarske aktivnosti koje se provode na području Parka mogu rezultirati ekološkim akcidentnim zagađenjem poput ispuštanja goriva ili ulja u okoliš, korištenja pesticida za uzgoj poljoprivrednih kultura za tržište, odbacivanje otpada u prirodu i drugo. Zatim, sječa stabala, lov i krivolov te paljenje korova mogu narušiti ekološku ravnotežu u Parku. Izgradnjom i/ili proširenjem objekata mogu se nepovratno narušiti staništa osjetljivih biljnih i životinjskih vrsta.
Priroda - čovjek	Biokovo je surova planina koja može nepripremljenim posjetiteljima ugroziti život jer nema dovoljno vode, ni hlada u vrućim ljetnim mjesecima, dok je zimi otežano kretanje Biokovskom cestom zbog nanosa snijega i poledice. Na Biokovu obitavaju divlje životinje koje mogu ugroziti život ljudi. Poznato je da dva čopora vukova vlasnicima nekretnina na području Parka, kao i obližnjih naselja čine veliku štetu spuštajući se do naselja, navode sudionici fokusnih skupina. Ističu kako je tijekom dvije godine 38 pasa na području podbiokovlja smrtno stradalo. Nisu zabilježeni napadi na posjetitelje niti vlasnike nekretnina.
Priroda - priroda	Pojave bolesti i nametnika koji napadaju biljne i/ili životinjske vrste.
Čovjek - čovjek	Postoji vremensko-prostorni konflikt između dviju skupina dionika koji može imati negativne posljedice: skupina lovaca tijekom vikenda je u lovu i nerijetko su posjetitelji neugodno iznenađeni začuvši pucnje iz vatrenog oružja u neposrednoj blizini. Premda su lovačka društva dužna istaknuti oznake na vidljivim mjestima da je lov u tijeku, posjetitelji ne poznaju područje, stoga mogu odlutati i zateći se ispred lovačkih pušaka, usred pucnjave. Tijekom razgovora s fokusnim skupinama, ovom problemu se pridala velika važnost, stoga je ostvaren konsenzus u svezi objave informacija o lovu u tijeku, na web stranicama Parka kao i lovačkih društava s ciljnog područja. Gužva u Parku, prometni kolaps.

Percepcija gužve na ulazu u PP Biokovo (N=197) u %

Slika 37: Percepcija gužve na ulazu u Park, utjecaj na doživljaj

Percepcija gužve u PP Biokovo (N=199) u %

Slika 38: Percepcija gužve u Parku, utjecaj na doživljaj

Posjetitelji Parka istaknuli su kako prilikom dolaska u Park nisu doživjeli gužvu (76 %), dok je 22 % navelo kako su gužvu doživjeli (Slika 37), ali im nije smetala. Slično, na pitanje o gužvi prilikom kretanja po Parku, 71 % nije doživio gužvu, a 26 % navode da im nije smetala (vidi Sliku 38).

3.3.3. Nosivi ili prihvatni kapacitet područja (eng. *Carrying capacity*)

Kako je prethodno istaknuto, krhka je veza između potrebe za zaštitom prirodnih i kulturnih vrijednosti te potrebe za stvaranjem dobrobiti za lokalno stanovništvo i čovječanstvo u cjelini omogućavanjem posjećivanja zaštićenim područjima. U tom smjeru, radi osiguravanja održivosti turizma na nekom području potrebno je procijeniti **granično opterećenje** koje to područje može podnijeti, odnosno, maksimalni kapacitet posjetitelja koje mjesto može primiti s podnošljivim negativnim posljedicama (Mrđa i dr., 2014). Magaš i dr. (1999) navode kako se problemom upravljanja tim promjenama i njihovog sprječavanja razvoja do neprihvatljive razine bavi teorija

prihvatnog potencijala (engl. *carrying capacity*) i granica prihvatljivih promjena (engl. *limits of acceptable change*).

Pojam **nosivog kapaciteta/prihvatnog potencijala** nekog područja UNEP/PAP-RAC primjenjuje već gotovo četrdeset godina premda njegova pojava datira iz 30-ih godina prošlog stoljeća. Zelenika (2014: 642 prema Zelenika, 2013) definira nosivi ili prihvatni kapacitet koji glasi:

„Temelj nosivosti nekog područja čini razina fleksibilnosti određenog prirodnog ili društvenog sustava u odnosu na vanjske utjecaje i s tim povezana reverzibilnost ili nepovratnost promjene nakon ili tijekom djelovanja vanjskog utjecaja koje se, posljedično, definira kao poželjnosti ili neželjenosti (prihvatljivost ili neprihvatljivost) nastalog stanja danog prirodnog ili društvenog sustava. Nosivost ili prihvatljivost utjecaja se utvrđuje odnosom između stope i kvalitete danog utjecaja i prihvatljivosti izazvanih promjena.“

Činjenica je kako su sva područja različita i stoga mogu različito reagirati na turistički pritisak. Zbog toga, uzevši u obzir posebnosti zaštićenih područja potrebno je izraditi procjenu nosivog kapaciteta kako bi se donositeljima odluka i izrađivačima planova olakšalo razumijevanje stanja i odabir odgovarajućih prioriteta. Brojni autori (Carić i Jakelić, 2018, Kuspilić i dr., 2018, Mrđa i dr., 2014, Demonja, 2014, Veble i dr., 2012, Husanović-Pejnović, 2010, Jovičić i Ivanović, 2007, Favro i Saganić, 2007, Kovačić i dr., 2007, Avdimiotis i dr., 2006, Trzcinski i Kaczmarzyk, 2006, Pravdić, 2003, Magaš i Smolčić Jurdana, 1999, Kurelec, 1993) iskušali su različite pristupe, opisali i/ili izradili formule nosivog kapaciteta. Koliko god bili različiti njihovi pristupi, ipak, zajedničku osnovu svima čini odabir posebno osjetljivih biljnih i životinjskih vrsta ili ekosustava¹⁴ koji reagiraju na turistički pritisak. **Ključno je pitanje koliki pritisak turizma ZP mogu podnijeti bez ugroze ekosustava i staništa.** Studija prihvatnog kapaciteta turizma na području Splitsko-dalmatinske županije (2018) definira skupine pokazatelja koje je potrebno uzeti u obzir prilikom procjene prihvatljivosti turističkog opterećenja na području SDŽ. Autori ističu **prostorno-ekološke, infrastrukturne, socio-demografske i političko-ekonomske indikatore** kao provjerene na temelju prethodnih istraživanja u drugim područjima.

U Hrvatskoj se sustavnije problematikom nosivog kapaciteta u zaštićenim područjima bavio projekt ACCTA Instituta Ruđer Bošković (2014. – 2017.). U okviru projekta provedena su istraživanja pokazatelja u dva ZP. **Rezultati predstavljaju nosivi kapacitet kao svojevrsan kompozitni pokazatelj koji obuhvaća skupine: (1) ekoloških, (2) prostornih, (3) društvenih i (4) ekonomskih pokazatelja.** ACCTA projekt predstavlja uspješan primjer suradnje interdisciplinarne skupine znanstvenika koji su: (1) razvili ekološke i okolišne metode za procjenu učinka posjetitelja i podržavajuće infrastrukture na okoliš, (2) razvili matematički model za izračun antropogenog učinka kao funkcije broja posjetitelja,

¹⁴ Mnogi drugi organizmi mogu poslužiti kao indikatori osjetljivosti područja, no o tome se donosi odluka na temelju prethodno provedenih istraživanja i elaborata.

(3) GIS sustav koji povezuje sve slojeve podataka, (4) definirali su društvena ograničenja unutar procjene nosivog kapaciteta te su (5) izradili društveno-ekonomsku analizu s analizom troškova i koristi. Tomu su prethodila brojna istraživanja među kojima se ističe rad Coccossis i dr. (2001) koji su analizirali različite znanstvene pristupe procjeni nosivog /prihvatnog kapaciteta. Za potrebe EU studije, autori su utvrdili ključne ograničavajuće čimbenike na temelju popisa postojećih pokazatelja te su izdvojili najznačajnije među njima. Kod ekološko-fizikalnih pokazatelja u zaštićenim područjima (2001: 25) navode se: prirodno okruženje i biološka raznolikost, kvaliteta zraka, razina buke, sadržaj i kakvoća voda, kulturna baština, turistička infrastruktura, površina i vrsta zemljišta te krajobraz. Socio-ekonomski pokazatelji u zaštićenim područjima s visokim značajem su demografsko stanje, kretanja posjetitelja te fiziološki učinci – pritisak na područje. Dok se unutar društveno-političke skupine pokazatelja ističe potreba donošenja politika koje ograničavaju prekomjerni razvoj turizma na zaštićenim područjima.

Za područje PP Biokovo odabirom indikatorskih vrsta i definiranjem njihovog početnog ili nultog stanja kroz postojeću literaturu postavljeni su temelji za daljnji monitoring i praćenje stanja. S obzirom da će se uskoro provesti kartiranje flore i faune PP Biokovo, dobiveni podaci, uz prethodne, mogu predstavljati referentne vrijednosti monitoringa. Međutim, nisu sva područja PP Biokovo u jednakoj opasnosti od gubitka biološke i/ili geomorfološke raznolikosti. Prometna studija (2017: 48) ističe točke najvećeg pritiska na kojima se kreću ili će se kretati posjetitelji, stoga ih se može smatrati svojevrsnim **kritičnim točkama** monitoringa. Studija daje procjenu kretanja broja posjetitelja do 2025. godine na području PP Biokovo te je prema optimističnom scenariju, moguće očekivati više od 82.000 posjetitelja godišnje, a uz varijantu izgrađene žičare na relaciji Makarska-Vošac taj broj se uvećava za približno 100.000 posjetitelja. Stoga, JU PP Biokovo treba odabrati točke monitoringa (točke očekivanog najvećeg turističkog pritiska - **kritične kontrolne točke**) uz postavljanje brojača prometa, s jedne strane i monitoringa vrsta i staništa, s druge strane kako bi se utvrdilo postoji li korelacija među njima. Posljedično, na temelju istraživanja potrebno je utvrditi maksimalan dnevni protok posjetitelja na određenoj lokaciji u određenom vremenu. Primjerice, za područje PP Biokovo uz Biokovsku cestu mjesto opterećenja će zasigurno biti Sv. Jure, Skywalk i gornja stanica (buduće) žičare.

JU PP Biokovo nema izrađenu studiju nosivog kapaciteta, premda djelatnici JU redovito obavljaju monitoring sukladno mogućnostima. Provedena istraživanja, koja su dostupna djelatnicima JU, pokazala su kako do trenutka izrade APUP-a nije zamijećen pad broja jedinki niti vrsta koje mogu poslužiti kao pokazatelji opterećenja. K tomu, jedino Prostorni plan PP Biokovo (2015) sadrži ograničenja broja mogućih smještajnih jedinica i postelja za razvoj turizma na ZP, što može predstavljati jednu od varijanti za izradu nosivog kapaciteta područja.

Za potrebe inicijalnog izračuna nosivog kapaciteta PP Biokovo poželjno je prikupiti podatke u Tablici 20 i definirati granične vrijednosti prihvatljivosti turističkog pritiska.

Tablica 20: Pokazatelji nosivog kapaciteta područja PP Biokovo

R.br.	Pokazatelj	Utvrđena vrijednost
1	Površina PP (km ²)	193,3
2	Površina svih JLS s ciljnog područja (km ²)	684,19
3	Stanovništvo u Parku (broj)	335
4	Stanovništvo u svim JLS (broj)	32768
5	Gustoća stanovnika u Parku (st./ (km ²))	1,73
6	Prosječna gustoća stanovništva izvan Parka (st./ (km ²))	47,9
7	Registrirani broj posjetitelja 2018.	64.445
8	1 % registriranih posjetitelja PP Biokovo	645
9	Gustoća 1 % reg.posjet./km ² PP Biokovo	3,34
10	Gustoća 1 % posjetitelja Makarskog primorja/km ² PP Biokovo (prijedlog formule Europarcs)	37,85
11	Omjer broja dolazaka gostiju i broja registriranih posjetitelja u PP Biokovo	8,8 %
12	Gustoća 8,8 % posjetitelja Makarskog primorja/km ² PP Biokovo	333

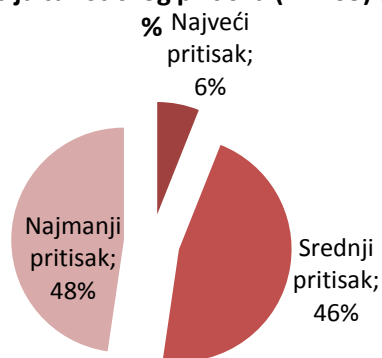
Izvor: DZS (2011), Prostorni plan PP Biokovo (2015), Plan upravljanja PP Biokovo (2017)

Primjenom formule (*Europarcs and benefits*, 2013) za procjenu nosivog kapaciteta područja PP Biokovo koja se temelji na 1 % registriranih posjetitelja dobivena je vrijednost gustoće od 1,73 stanovnika/km². Međutim, ovaj izračun možda nije previše primjenjiv jer se radi o prosječnoj vrijednosti za cijelo područje PP. Biokovo je nedostupna i strma planina velike površine u kojoj prostorna distribucija kretanja i boravka stanovništva kao ni posjetitelja ne slijedi statističke prosjeke. Vjerojatnija je formula za procjenu nosivog kapaciteta temeljena na izračunu površine Biokovske ceste, koja iznosi 0,069 km². U tom slučaju opterećenje iznosi 933.986 osoba/km² površine Biokovske ceste. Odnosno, radi se o prosječnom turističkom pritisku na Biokovsku cestu, što je izrazito velika vrijednost i vjerojatno neodrživa. Povećanjem broja posjetitelja PP Biokovo koji se kreću Biokovskom cestom povećavat će se i pritisak. Zbog toga je neophodno, kako se navodi u Prometnoj studiji, smanjiti opterećenje Biokovske ceste, a paralelno s time potrebno je definirati pokazatelje – **kritične granice koje će odijeliti prihvatljivi od neprihvatljivog pritiska posjetitelja.**

Jedna od mogućih formula za procjenu nosivog/prihvatnog kapaciteta može se dobiti iz omjera broja gostiju (dolasci) s brojem registriranih posjetitelja (slika 39), što u slučaju PP Biokovo iznosi 8,8 %.

Osim na zaštićene vrijednosti u Parku, veliki turistički pritisak može umanjiti kvalitetu doživljaja posjetiteljima tijekom boravka u PP Biokovo. Stoga je u okviru anketiranja, od ispitanika – posjetitelja Parka, zatraženo da procijene razinu turističkog pritiska na okruženje i na njihov posjet.

Percepcija turističkog pritiska (N=203) u

Slika 39: Percepcija turističkog pritiska

Percepcija posjetitelja (Slika 39) o intenzitetu turističkog pritiska na području PP Biokovo je iskazana kao najmanji pritisak (48 % ispitanika) te srednji (46 % ispitanika), dok je 6 % ispitanika izrazilo percepciju najvećeg pritiska.

Iz spomenutoga se može zaključiti kako je izradu nosivog ili prihvatnog kapaciteta potrebno prilagoditi posebnostima područja. Odabrani pristup treba biti osmišljen na način da sadrži jasno definirane pokazatelje s kritičnim graničnim vrijednostima kako bi se omogućio učinkovit monitoring, s jedne strane zaštićenih prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti, a s druge strane iskustva i učenje posjetitelja Parka i prezentacijskih centara.

3.4. TEMA 3 – USLUGE I PROGRAMI ZA POSJETITELJE

3.4.1. Turizam u Makarskom primorju i Zabiokovlju

Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije (2017. – 2027.) sa strateškim i operativnim planom marketinga (2018) među ciljevima ističe namjeru povećanja snage **brenda područja**. Stoga, sadrži smjernice za razvoj proizvoda i usluga podijeljene u skupine: (1) proizvodi za opuštanje (primjerice, ruralni turizam), (2) proizvodi za istraživanje (primjerice, vino i gastronomija, avantura i sportovi, priroda i kultura), (3) proizvodi za uživanje (za ljubitelje prirode, kulture, aktivnog turizma), (4) proizvodi za sastajanje (primjerice, *team building*).

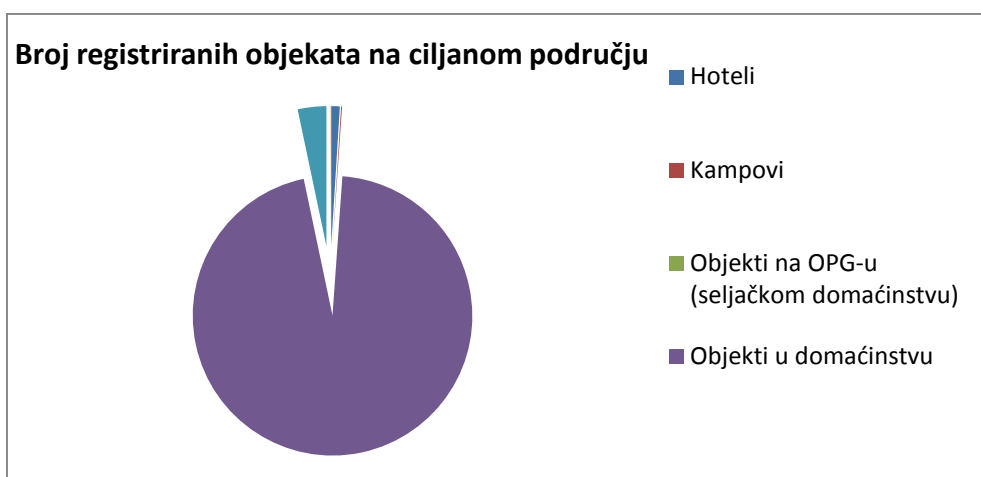
Slično navedenom, smjernice Strategije razvoja kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije namjeravaju: (1) unaprijediti i razviti primarne kulturno-turističke atrakcije, (2) unaprijediti

interpretaciju, prezentaciju i doživljaje kulturno-turističkih destinacija u SDŽ, (3) mobilizirati kreativne potencijale i poduzetnike za kulturni turizam, (4) učiniti kulturne atrakcije, proizvode i doživljaje dostupnima za posjetitelje. A Plan razvoja turizma Dalmatinske zagore među strateškim ciljevima ističe: (1) turistički pozicionirati Dalmatinsku zagoru s ponudom proizvoda aktivnosti u prirodi, doživljaja ruralnog života, povijesti, kulture i tradicije te gastronomije. (2) Razvoj turističkih proizvoda ruralnog turizma, događanja, tura, rekreacija u prirodi, kratki odmor i drugo. U sinergiji s prethodnim strateškim ciljevima, Strategija razvoja ruralnog turizma Splitsko-dalmatinske županije navodi: (1) razviti turistička iskustva i doživljaje temeljene na prirodi, ruralnom načinu života, tradiciji, povijesti i kulturi te gastronomiji, (2) razviti smještajne kapacitete prilagođene potražnji za ruralnim područjem (agroturizam, ruralne kuće za odmor, pansioni, obiteljski hoteli, turistička naselja), (3) podići razinu konkurentnosti kroz organizirani razvoj turizma, edukaciju i razvoj proizvoda, (4) stvoriti tržišnu marku ruralnog turizma.

Kroz spomenute dijelove strateških dokumenata provlači se zajednička nit – poboljšanje i razvoj turističkih proizvoda i usluga na području SDŽ. Razlozi posjećivanja nekog područja nalaze se u njegovoj atraktivnosti, odnosno, atrakcijama koje su vrjednovane primjenom Kušenovog koncepta osnovne funkcionalne klasifikacije turističkih atrakcija (2002). One mogu biti: geološke značajke prostora, klima, voda, biljni i životinjski svijet, prirodna i kulturno-povijesna baština, kultura života i rada, znamenite osobe i povijesni događaji, manifestacije, kulturne i vjerske ustanove, prirodna lječilišta, sportsko-rekreacijske građevine i objekti, turističke staze i putovi, atrakcije zbog atrakcije, turističke para-atrakcije (podržavajući servisi i kvaliteta). Provedena je analiza atraktivnosti područja SDŽ, među kojima se ističu atrakcije u tipu geoloških značajki prostora Biokova koje su ocijenjene „poluspremima za turističko tržište“, ali imaju međunarodni značaj. Točke atrakcije su vidikovci, posebice oni unutar PP Biokovo, kojima je dodijeljena ocjena „poluspremni za turističko tržište“ i nacionalnog su značaja. Nadalje, značajnima su obilježene manifestacije koje se provode na području ili u neposrednoj blizini PP Biokovo: „Glumci u Zagvozdu“ i „S Tinom u Vrgorcu“.

S namjerom razvoja zanimljivih proizvoda i usluga za turističko tržište važno je saznati kakve su potrebe tržišta, odnosno, konzumenata turističkih usluga i proizvoda. Uobičajeno, razlog posjećivanja nekog područja je potreba za informiranjem o području, posjetitelji žele nešto novo naučiti, istražiti, vidjeti, okusiti, osjetiti, doživjeti, upamtiti, zatim, steći poznanstva, prijateljstva ili čak ljubav.

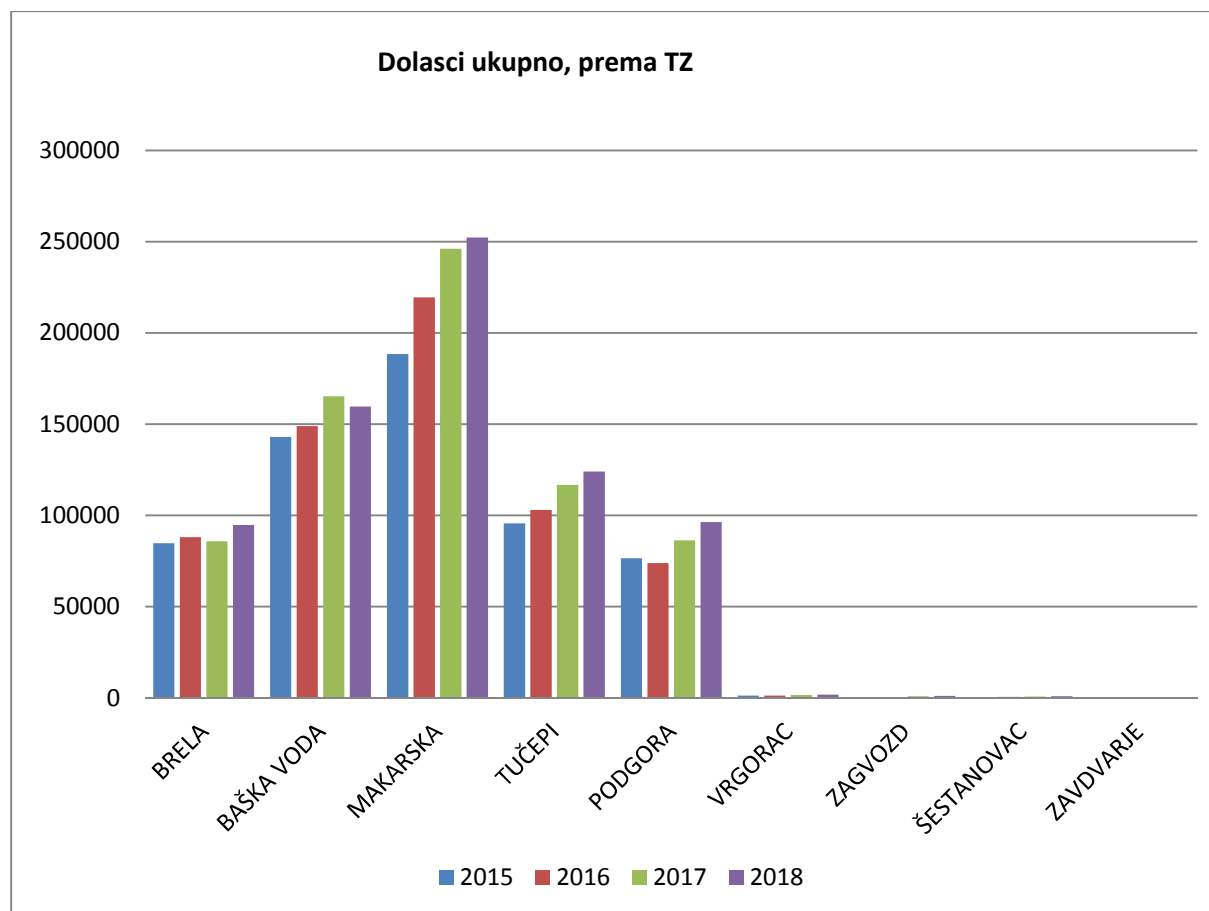
Područje Makarskog primorja je izrazito poželjna destinacija mnogim turistima, posebice stranim, stoga u ljetnim mjesecima dolaze u velikom broju.

Slika 40: Smještajni objekti na ciljanom području, izvor: TZ SDŠ, 2019.

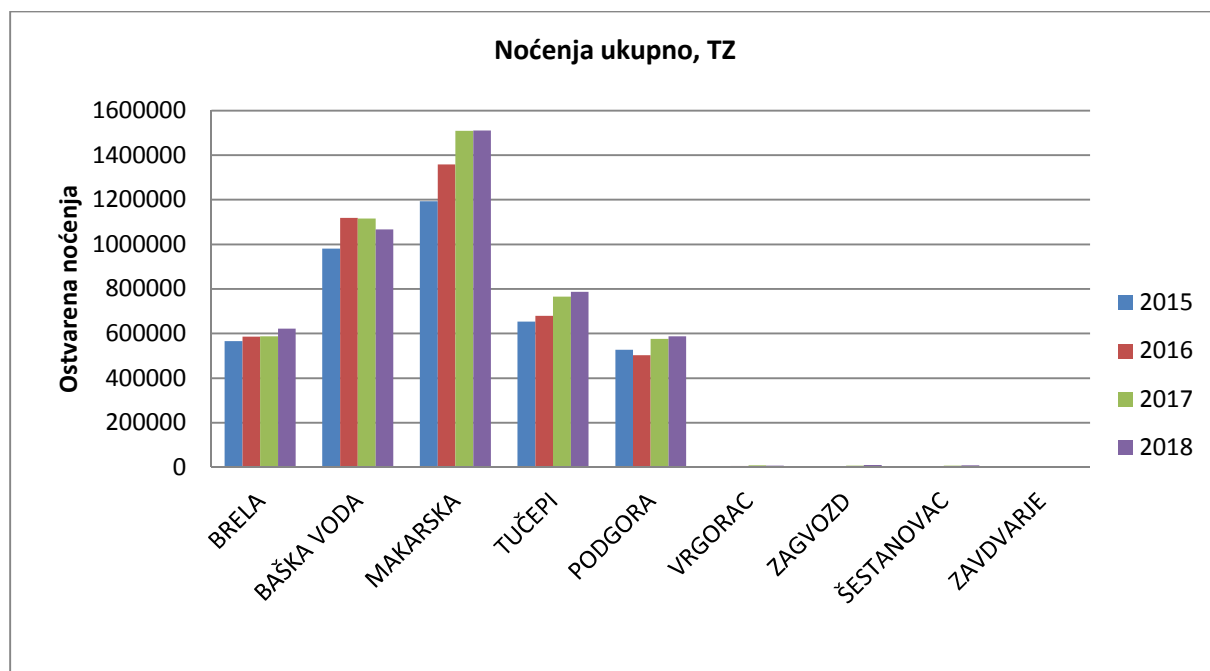
Ograničavajući čimbenik ostvarenom dolasku i noćenjima smještajni je kapacitet područja. Prema TZ SDŽ (2019) na ciljnom području je registrirano 5675 objekata s 60.700 postelja. S obzirom na vrstu smještaja, u ukupnom broju dominiraju apartmani u privatnom smještaju (slika 40).

Slika 41 sadrži prikaz broja ostvarenih dolazaka na područje devet ciljanih JLS. Vidljiv je nesrazmjer u broj ostvarenih dolazaka gostiju na Makarsko primorje spram dolazaka u Zabiokovlje.

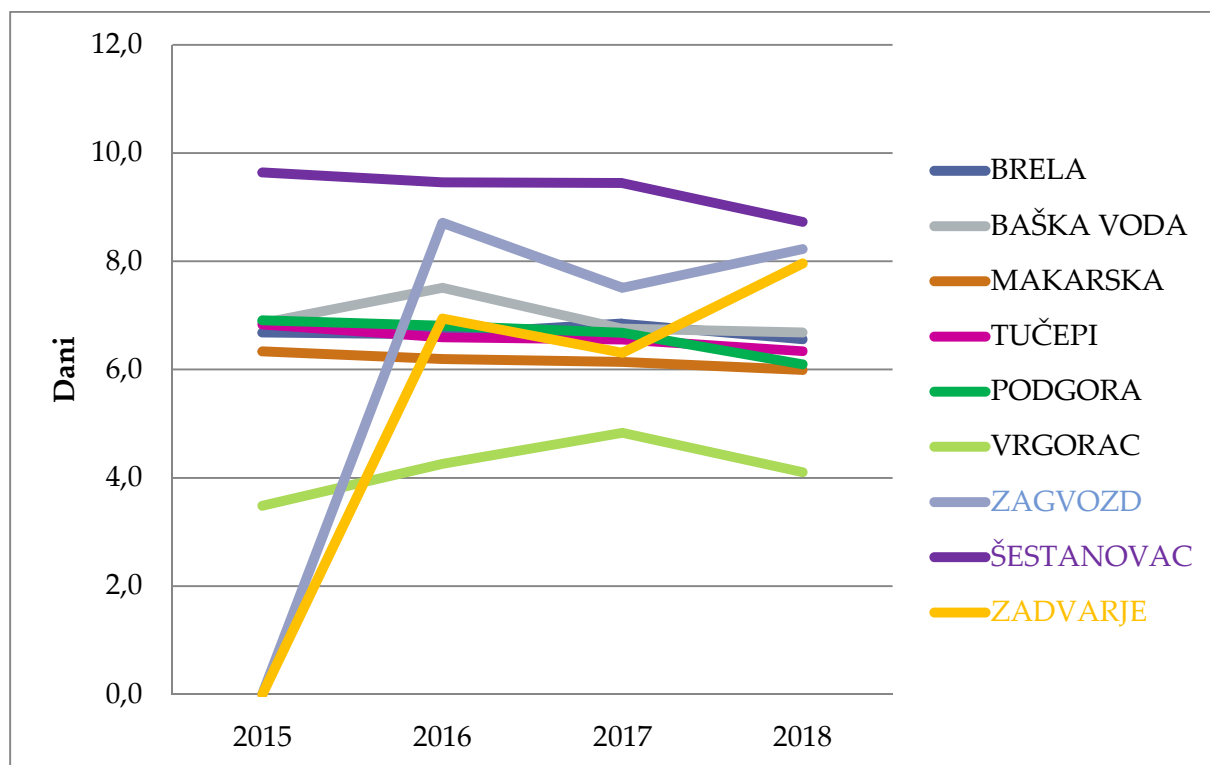
Slika 41: Dolasci gostiju na ciljno područje, izvor: TZ SDŽ i TZ JLS, 2019.

Sličan trend iskazuju i ostvarena noćenja (slika 42).

Slika 42: Ostvarena noćenja na ciljnom području, izvor: TZ SDŽ i TZ JLS, 2019.

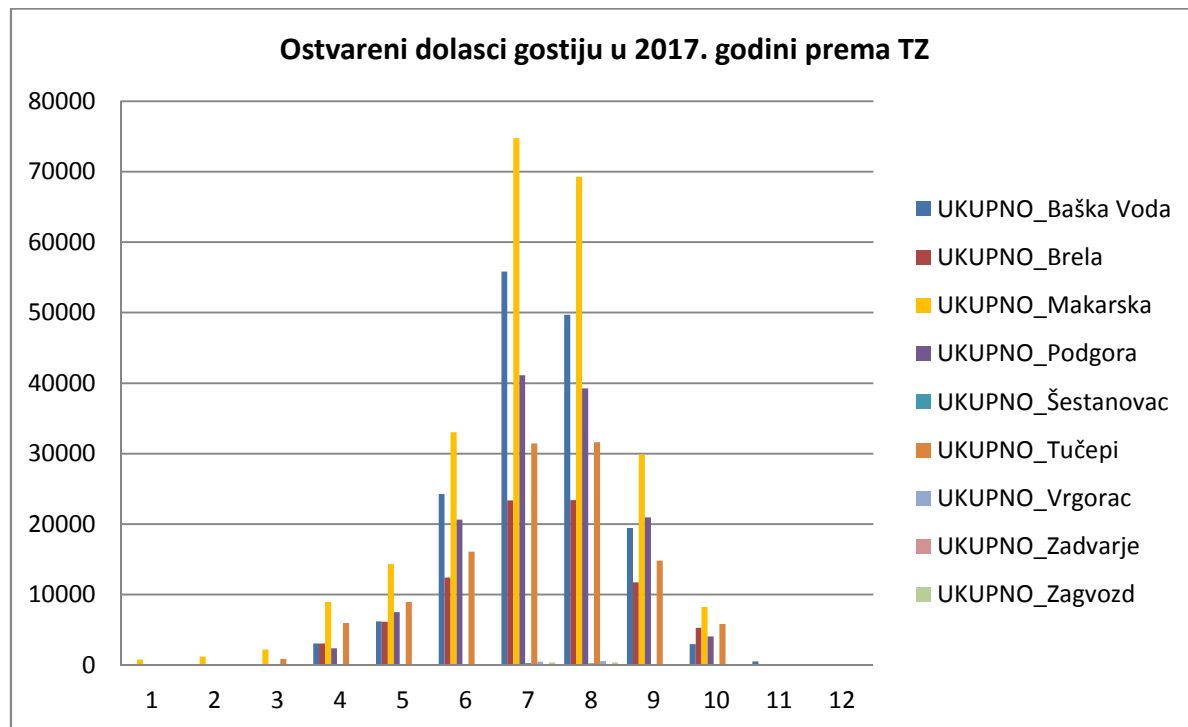
Prosječna dužina boravka gostiju na području devet JLS koje ulaze u sastav PP Biokovo je prikazana na Slici 43.

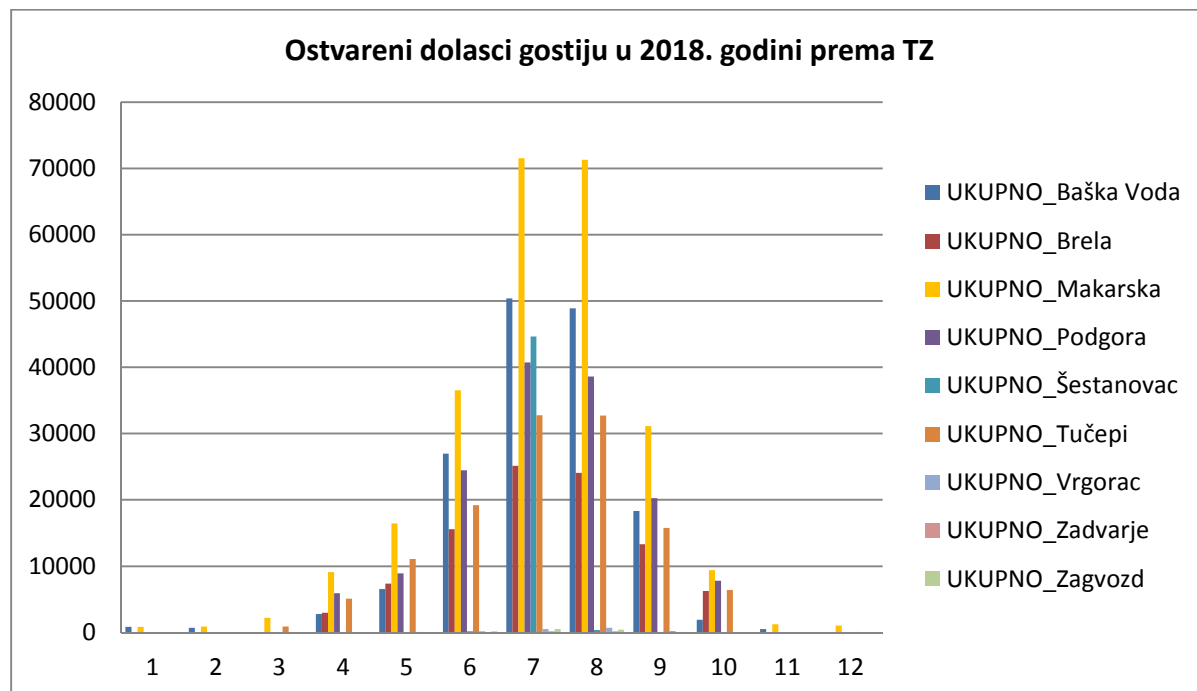
Slika 43: Prosječna dužina boravka gostiju na ciljnom području, izvor: TZ SDŽ i TZ JLS, 2019.

Najveću dužinu boravka bilježi područje Općine Šestanovac s više od 8 dana boravka, dok najmanju ima Grad Vrgorac s vrijednošću između 4 i 5 dana.

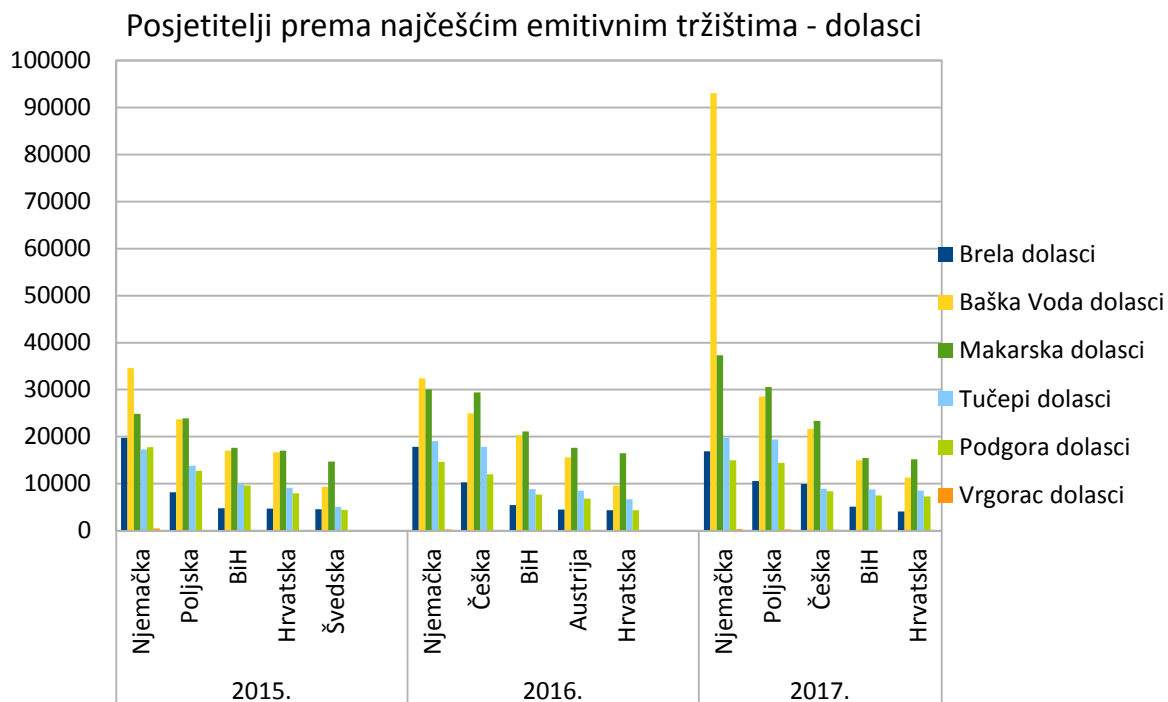
Dolasci gostiju iskazuju isključivo sezonalni karakter kako je prikazano na slikama 44 i 45. Legenda je ista.

Slika 44. Dolasci po mjesecima u 2017. godini, izvor: TZ SDŽ i TZ JLS, 2019.

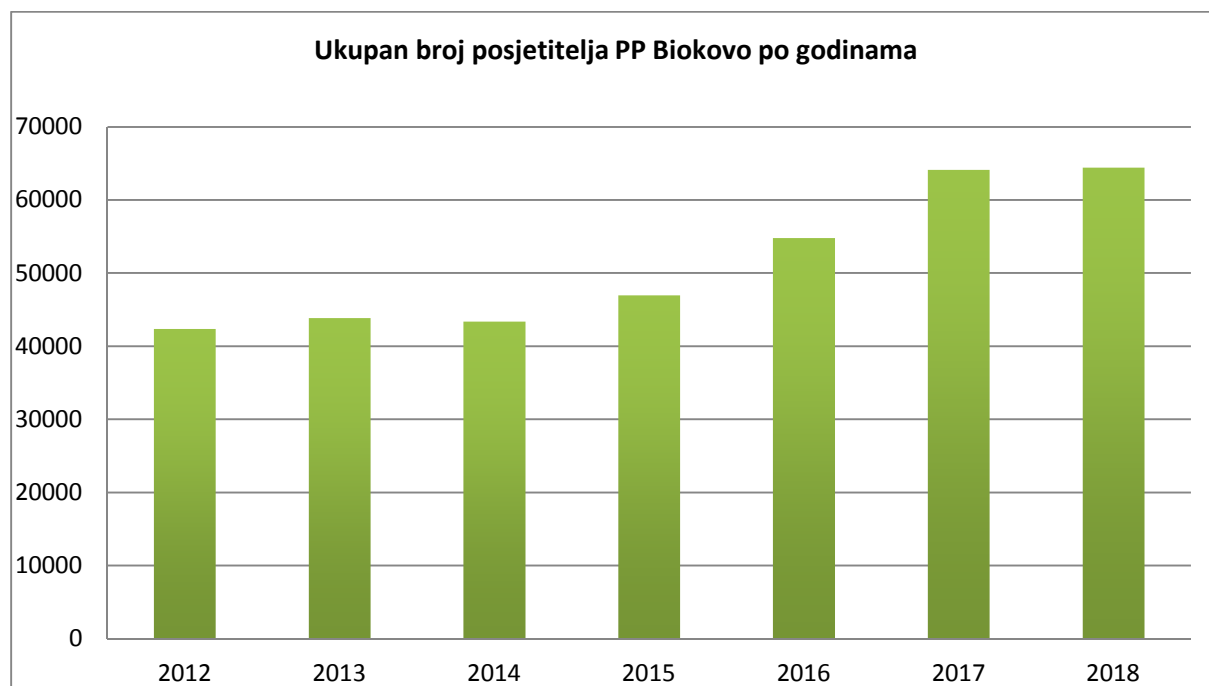

Slika 45: Dolasci po mjesecima u 2018. godini na ciljnom području, izvor: TZ SDŽ i TZ JLS, 2019.

Slika 46: Dolasci gostiju prema najčešćim emitivnim tržištima, izvor: TZ SDŽ i TZ JLS, 2019.

Slika 46 prikazuje strukturu gostiju u dolascima prema zemlji stalnog boravka – emitivna tržišta. Većinu gostiju čine strani gosti (> 93 %) iz Poljske, Češke, Njemačke, Austrije, Bosne i Hercegovine i Slovačke u prosjeku, premda u pojedinačnim JLS ovaj niz može biti drugačiji.

Slika 47: Ukupan broj posjetitelja PP Biokovo u razdoblju 2012. – 2018., izbor: JU PP Biokovo, 2019.

Slika 47 prikazuje rastući trend broja posjetitelja PP Biokovo u razdoblju 2012. – 2018. godine. Zemlje emitivnih tržišta teško je potpuno točno procijeniti jer prilikom kupovine ulaznica i dolaska u Park posjetitelji prolaze pokraj nadzornog sustava koji bilježi njihove osnovne podatke, no dolasci s unajmljenim vozilima naizgled povećavaju udio domaćih posjetitelja u ukupnom broju. S obzirom na zemlje emitivnih tržišta najčešće su zastupljeni posjetitelji iz inozemstva, posebice iz Poljske, što je sukladno istraživanju TOMAS 2006 (82 % stranih posjetitelja).

3.4.2. Profil prosječnog posjetitelja i aktivnosti

S obzirom na profil prosječnog posjetitelja SDŽ, istraživanje TOMAS Ljeto 2017 navodi kako se radi o osobi 41,5 godina starosti, 38 % je fakultetski obrazovano, više od 40 % posjetitelja ima mjesečne prihode kućanstva iznad 3000 €, 61 % samostalno organizira izlete i 20 % koristi agencijske usluge.

Slično navedenom, istraživanjem TOMAS 2006 (NP i PP) utvrđeno je kako je prosječni posjetitelj star 41 godinu, dobro je obrazovan i visokih prihoda. Tijekom izrade PU provedeno je anketiranje posjetitelja PP Biokovo (N = 270) pri čemu je utvrđeno kako 78,95 % čine strani posjetitelji, uglavnom Česi, Nijemci i Poljaci. Prosječna starost posjetitelja iznosi 41 godinu, visoko je obrazovan.

Anketiranje posjetitelja PP Biokovo provedeno 2019. godine (N = 194) **potvrđuje nepromjenjivost trenda, starost posjetitelja je 40 godina koji dolazi iz istih emitivnih tržišta.** Prethodno istraživanje TOMAS Ljeto 2017 ističe kako su češki posjetitelji muškarci nego žene, no one pak iskazuju veći trend povratka. Prema istraživanju posjetitelja PP Biokovo, veći udio među ispitanicima čine žene (52,5 %) (N = 199), što ne mora nužno značiti da su one više zastupljene u ukupnom broju posjetitelja. Jednostavno, može se raditi o činjenici kako žene češće pristaju sudjelovati u anketama od muškaraca.

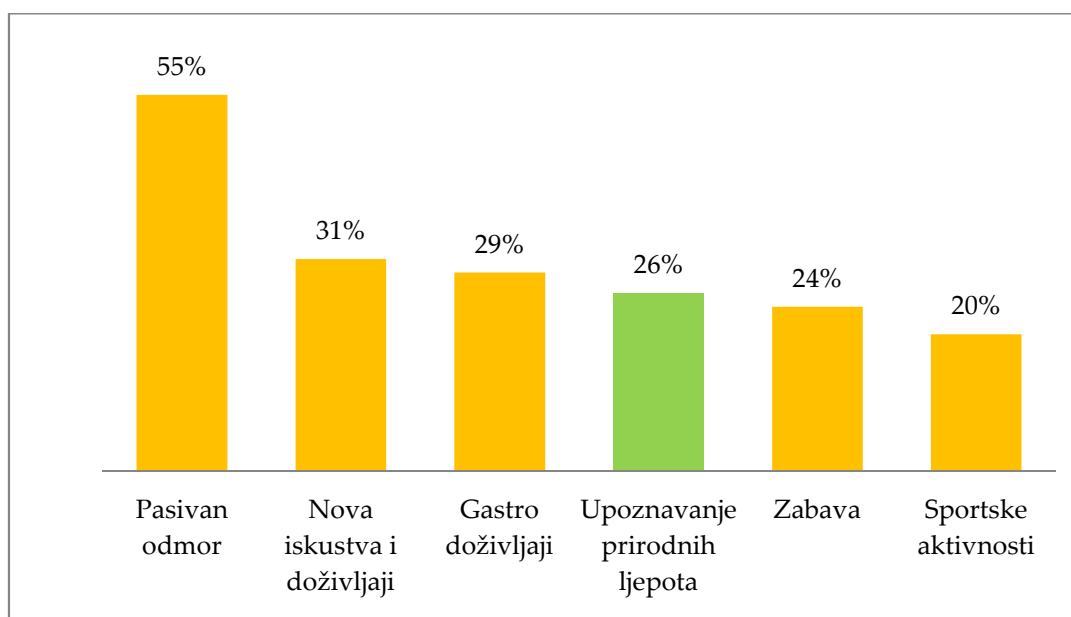
Od ukupnog broja ispitanika najveći udio njih dolazi iz Poljske (31,7 %), visoko su obrazovani (41,3 %), dolazi iz kućanstva s više od 2500 € mjesečnih primanja (34,7 %).

Udio ispitanika koji redovito prati portale i časopise o prirodi iznosi 37,9 %. U usporedbi s istraživanjem TOMAS 2006 u kojem je tek 8 % - 9 % posjetitelja uključeno u redovito praćenje informacija o prirodi i prirodnim vrijednostima, čini se kako su posjetitelji PP Biokovo, ipak, više usmjereni na vrjednovanje ZP. Marušić i dr. (2007) su istraživanjem dokazali stupanj specijalizacije posjetitelja zaštićenih područja na način da su utvrdili odnos između broja pretplata na časopise vezane uz prirodu, članstva u ekološkim i/ili sličnim udruženjima s učestalošću posjeta zaštićenim prirodnim područjima i motivaciju prirodom i/ili zaštićenim prirodnim vrijednostima. Iz rezultata ispitanih posjetitelja u PP Biokovo, može se reći kako se radi o prirodom privučenim posjetiteljima kojima su prirodne atrakcije od usputnog interesa.

Među posjetiteljima PP Biokovo 10,6 % njih su članovi udruge za zaštitu prirode ili u spasilačkoj službi spram 27,8 % potencijalnih posjetitelja.

Najveći udio ispitanika u PP Biokovo dolazi automobilom (86,7 %) iz mjesta gdje provodi odmor (87,7 %) iz Makarske (26,4 %), gdje je smješten/a u privatnom smještaju (52,5 %) - te u Parku ostaje pola dana ili manje (97,5 %)¹⁵ u društvu svoje obitelji (55,7 %).

Glavna motivacija za posjet Parku je razgledavanje (84,7 %), a tijekom boravka prosječni posjetitelj/ica vrijeme provodi u šetnji (50,7 %) te fotografirajući prirodu (90 %), a nakon boravka na Biokovu stječe bogatstvo novih znanja o flori i fauni PP (65,3 %).

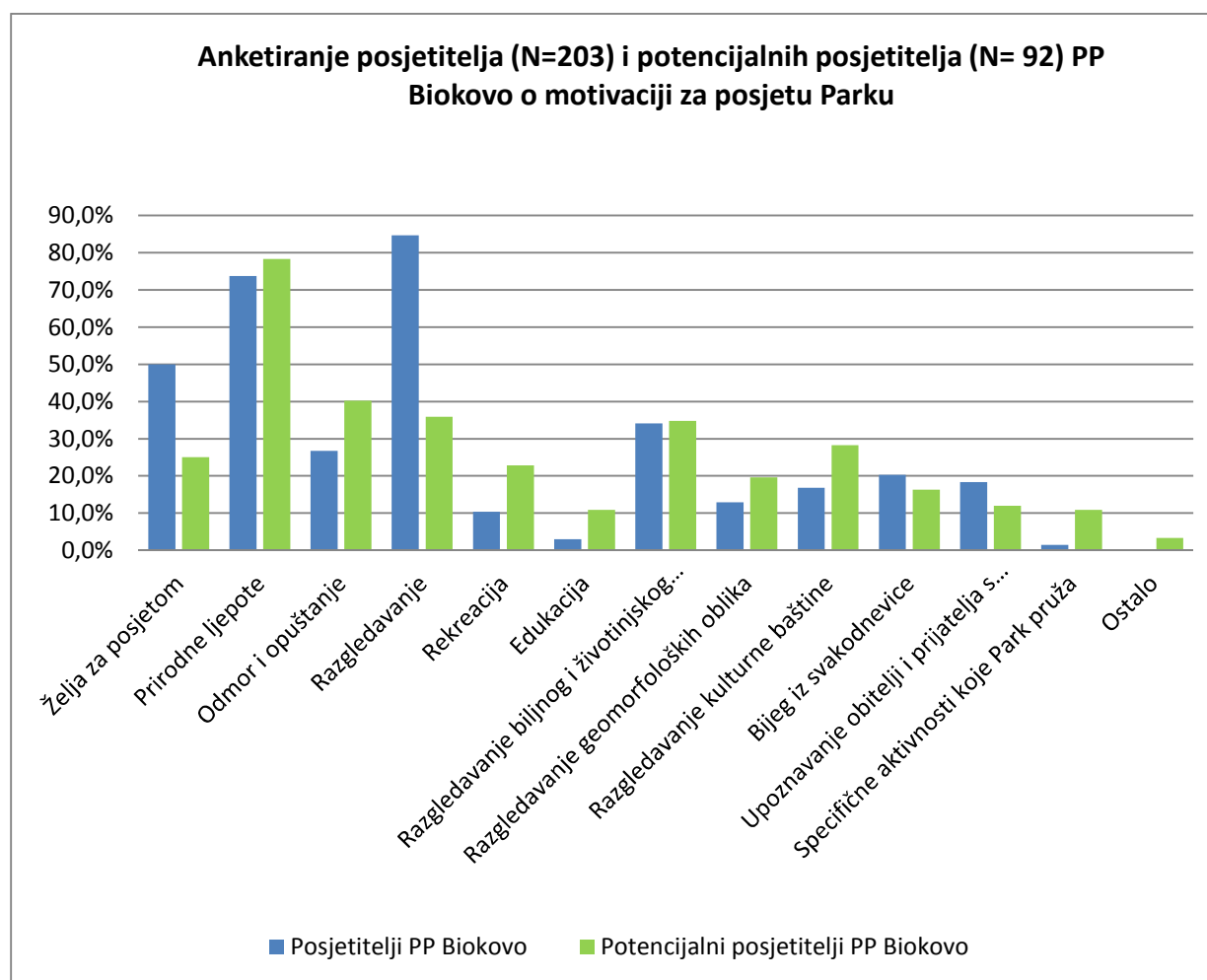

Slika 48: Motivacija turista za dolazak na područje SDŽ, izvor: TOMAS Ljeto 2017

Ispitanici u istaknuli kako bi rado sudjelovali u promatranju ptica (45,1 %) i edukaciji o lokalnim običajima (52,1 %) te sudjelovali u gelaškom edukativnom programu (31,9 %), kroz Park se većinom kreću uređenim stazama (87,70 %), no u 44,80 % slučajeva prošetaju i neoznačenim stazama i udaljenim lokalitetima.

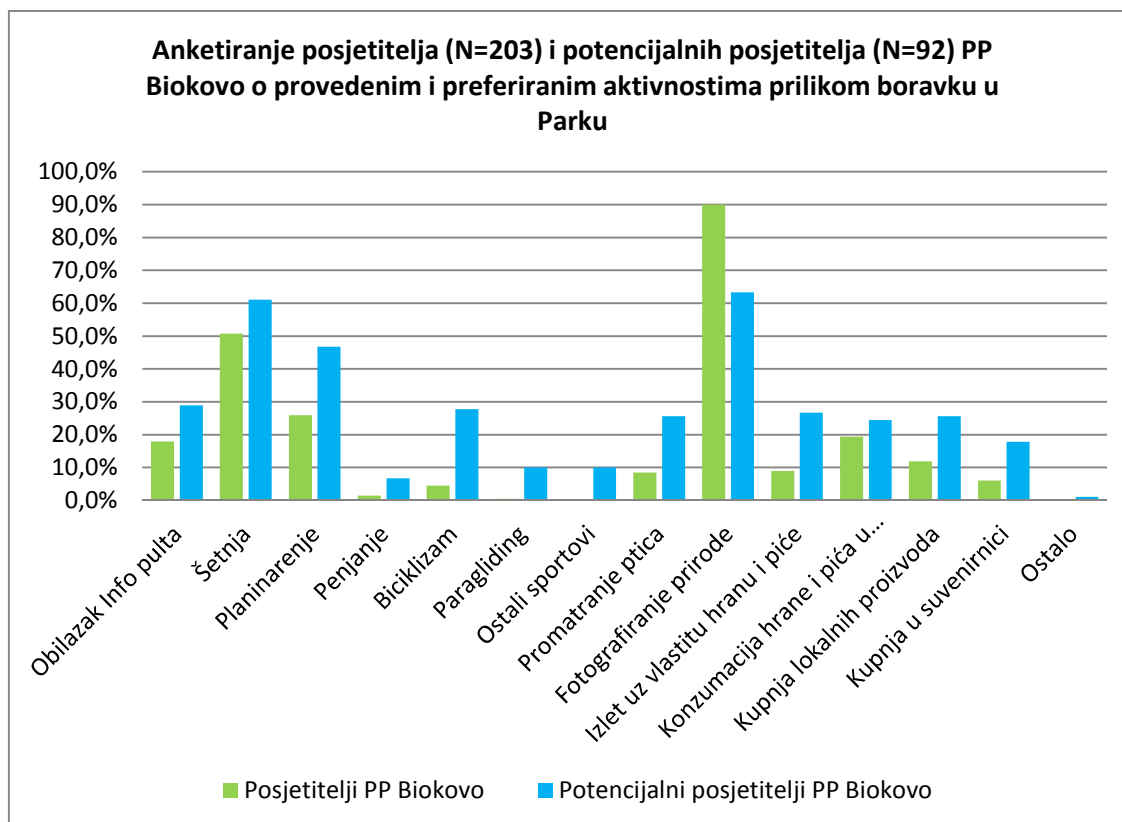
Slika 49 prikazuje usporedbu rezultata odgovora ispitanika koji su posjetili PP Biokovo s odgovorima ispitanika koji nisu bili u posjeti. Glavni motiv u obje ispitivane skupine su prirodne ljepote (73,8 % posjetitelja i 78,3 % potencijalnih posjetitelja).

¹⁵ Zbroj odgovora „Pola dana” (46,8 %) i „Do 3 sata” (50,7 %)

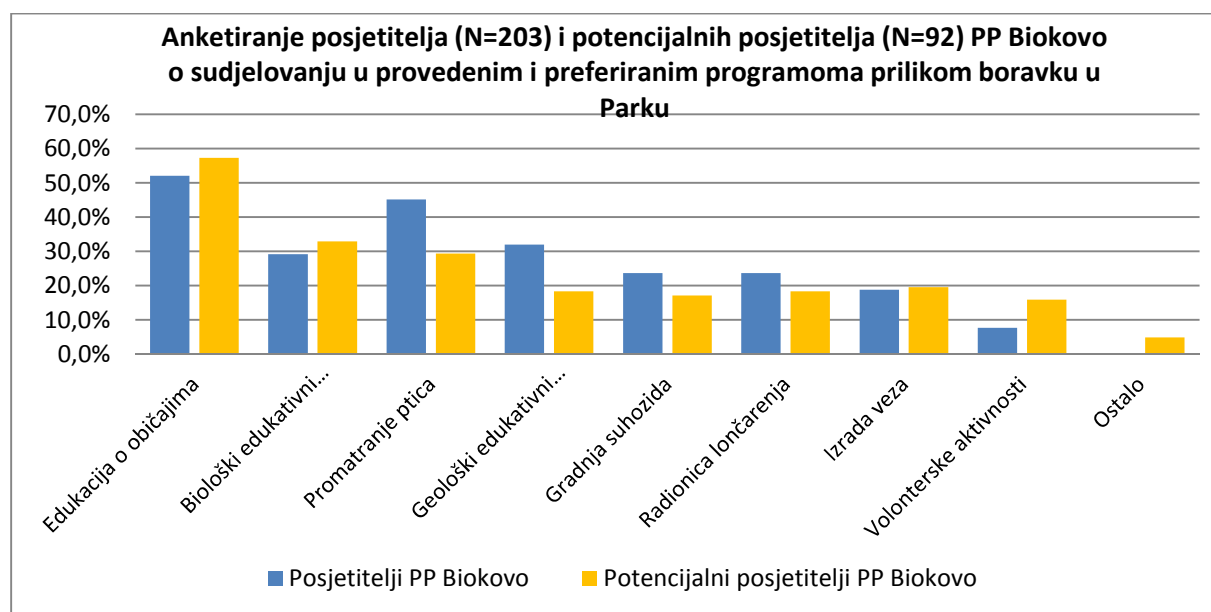
Slika 49: Motivacija za dolazak u PP Biokovo

Očekivanja potencijalnih posjetitelja i ostvareno posjećivanje PP Biokovo se donekle razlikuju. Na Slici 49 se očituje razlika kako je razgledavanje bilo znatno više zastupljeno od očekivanoga, što sugerira da je potrebno obogatiti ponudu kako bi posjetitelji mogli sudjelovati i doživjeti nešto, a ne samo razgledavati. Aktivnosti posjetitelja prilikom boravka u Parku prikazani su na Slici 50.

Slika 50: Aktivnosti posjetitelja prilikom boravku u PP Biokovo spram aktivnosti potencijalnih posjetitelja

Planinarenje, biciklizam, promatranje ptica te kupovina suvenira značajnije su istaknuti kod potencijalnih posjetitelja nego kod ostvarenih posjeta. S druge pak strane, fotografiranje je bilo dominantna aktivnost posjetitelja PP Biokovo, znatno jače izražena od očekivanja potencijalnih posjetitelja.

Slika 51: Programi u kojima bi ispitanici rado sudjelovali u Parku

Prilikom osmišljavanja novih sadržaja korisno je prethodno istražiti ponudu i potražnju usluga i proizvoda koji stoje na raspolaganju posjetiteljima PP Biokovo.

3.4.3. Ponuda JU PP Biokovo

Za razliku od popisa osobina turističkih atrakcija koju je razvio Kušen (2002), kvaliteta turističke destinacije na međunarodnoj razini opisana je pomoću „6A“ pristupa (*attractiveness, accessibility, amenities, ancillary services, available packages, activities*) koji obuhvaća: atraktivnost, pristupačnost, sadržaji, pomoćne/prateće usluge, turistički paketi, aktivnosti (Tran i dr., 2017). Atraktivnost se odnosi na skupine koje čine: (1) prirodno područje, (2) kulturne znamenitosti, kulturna dobra i kulturne aktivnosti, (3) posebno atraktivna mjesta.

Uobičajeno, interese posjetitelja moguće je grupirati oko potreba:

- „Želim nešto vidjeti i doživjeti“
- „Želim nešto raditi, kretati se i zabavljati se“
- „Želim nešto kupiti što će me podsjetiti na ovaj odmor/boravak“

Dobra turistička destinacija koja je u stanju zadovoljiti potrebe gostiju najčešće ima razvijene:

1. Turističke atrakcije – turistički privlačne objekte, osobe, događaje
2. Prijevoz i turističku infrastrukturu
3. Razvijen strateški tip smještaja
4. Prateće usluge lokalne hrane i pića
5. Ostale prateće usluge dostupne (putničke agencije, prodaju suvenira, info točke, vodiče i usluge vođenja, financijske institucije, osobne usluge, zdravstvene usluge, brojne trgovine)
6. Kreativnu gospodarsku ponudu

JU PP Biokovo u okviru svojih djelatnosti posjetiteljima nudi zaštićeno područje koje obiluje turističkim atrakcijama jedinstvenih prirodnih i geomorfoloških vrijednosti. JU posjetiteljima nastoji osigurati prijevoz unutar Parka nabavom „*Shuttle*“ autobusa koji će redovito prometovati Biokovskom cestom, a u međuvremenu uslugu prijevoza pružaju turističke agencije s kojima ima sklopljen ugovor. Unutar granica Parka dopušten je poseban tip smještaja u planinarskim i sličnim domovima te u malobrojnim privatnim objektima, a hranu i piće osigurava tek jedan ugostiteljski objekt unutar granica Parka. Prateće usluge posjetiteljima u Parku osigurava JU uz povremenu podršku HGSS Stanice Makarska te drugih službi, a izvan granica Parka za to su zadužene nadležne službe po sektorima.

JU PP Biokovo u okviru ponude usluga koje su na raspolaganju posjetiteljima nudi sljedeće:

(1) Posjećivanje **prezentacijskih centara** s ili bez stručnog vođenja. Osim multimedijalnog prezentacijskog centra u Makarskoj „Adriion-srce planine“ JU PP Biokovo još uvijek nema dovoljan broj centara za posjetitelje. Info-punktovi Parka nalaze se u Makarskoj i na Ravnoj Vlačkoj (uz

vidikovac), dok se prezentacijski centri JU nalaze u Podgori (selo) u sklopu uredskih prostorija (stručne i nadzorne službe), Brelima Gornjim (Subotiče) i Kotišini (u sklopu BBVK) te u Župi novo otvoreni centar.

(2) **Edukacijske programe i vođenje** na području Parka. Posjetitelji osim šetnje i razgledavanja planine mogu sudjelovati na različitim oblicima edukativnih aktivnosti (radionice, predavanja i drugo) koje redovito održavaju djelatnici JU PP Biokovo. Ciljne skupine posjetitelja su tijekom godine učenici osnovnih i srednjih škola, dok su u ljetnim mjesecima pretežito turisti, a ponekad i volonteri te lokalno stanovništvo koji sudjeluju na radionicama i predavanjima. Tijekom anketiranja posjetitelja PP Biokovo (2019.) njih 65 % je navelo da su naučili nešto novo o flori i fauni Biokova.

(3) Posjetiteljima su na raspolaganju 4 **poučne staze**:

1. Poučna geološka staza „Pod Vilovikom“
2. Poučna staza „Putovima drevne Berulije“
3. Poučna staza „Sridivice“
4. Poučna staza „Topnički put“

(4) Posjetiteljima su dostupne **poučno-interpretacijske ploče** koje se nalaze uz Biokovsku cestu na predjelu Staza, Supin, Podglogovik, Lemišini doci, Vošac, Sv. Jure te uz državnu cestu D-39 na predjelu Dubci, koje opisuju značajne lokalitete te na vidikovcima Ravna Vlačka, Štrbina i vrh Svetog Jure.

(5) **Rekreacijske aktivnosti** vezane su uz posjećivanje (šetnja u prirodi i razgledavanje), dok **sportske aktivnosti** uključuju planinarenje, alpinizam, biciklizam, slobodno penjanje i slobodno letenje (padobransko letenje). Ove aktivnosti, kao i ekstremni sportovi sastavni su dio pustolovnog ekoturizma ovoga područja, koje u posljednje vrijeme bilježi rast od 10 do 30 %.

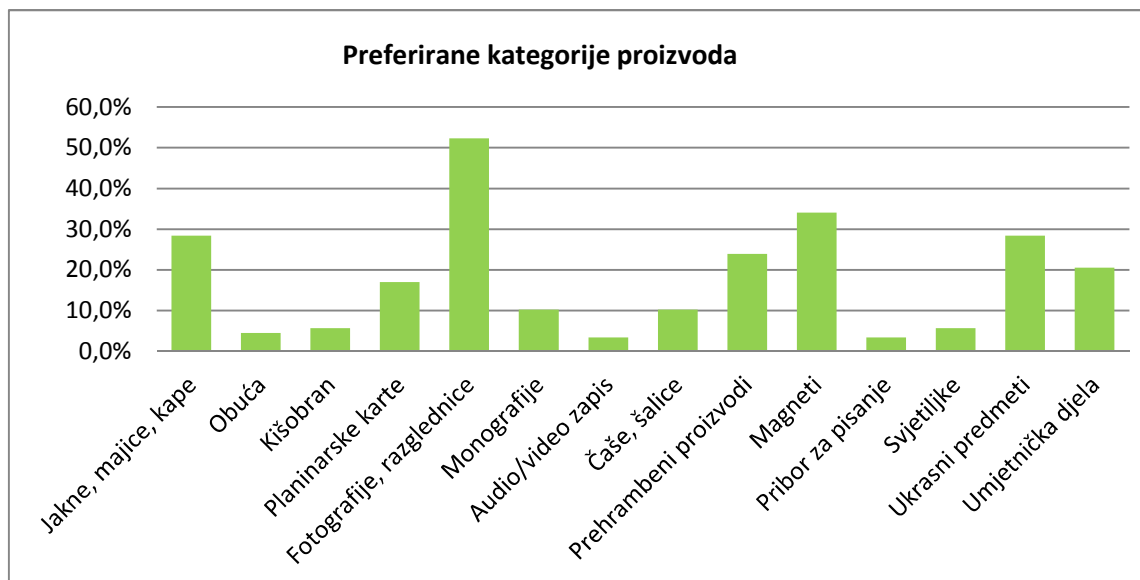
Prostorni plan (2015) ističe da:

„JU planira unaprjeđenje i promjenu modela posjećivanja Parka s unaprjeđenjem interpretacijskih sadržaja. Ona uključuje dodatno uređenje ulazne recepcije Parka, uređenje lokaliteta Staza, uređenje prostora oko info-centra Ravna Vlačka, uređenje prostora oko planinarskog doma „Vošac“ i oko vrha Sv. Jure, sekundarnih ulaza Saranač-Miočevići, Milići i Kaoci te bijelog puta Saranač-Staza i novih odmorišta uz Biokovsku cestu. Nadalje, na spomenutim lokacijama planirano je uređenje parkirališta, dječjeg igrališta i ostalih pratećih sadržaja, škole u prirodi, izgradnja objekta za čuvare prirode, geološkog stupa i vidikovca te izgradnja infopunktova.“

Značajan dio navedenih aktivnosti je u postupku provedbe zahvaljujući odobrenim sredstvima iz projekta Novi Adrion.

(6) **Suveniri**. Na svojim prodajnim mjestima JU PP Biokovo posjetiteljima Parka omogućava kupovinu suvenira te sitnih potrepština kao i vode, što je posebno važno za pojedince koji dođu neodgovarajuće

opremljeni i opskrbljeni. U ponudi JU nalazi se 37 vrsta proizvoda kojima se cijena kreće od 2 HRK za razglednicu do 399 HRK za monografiju Biokova. Prema rezultatima ankete potencijalnih posjetitelja najzanimljivije kategorijama proizvoda - suvenira prikazane su na Slici 52. Anketni upitnik za potencijalne posjetitelje sadrži proširenu paletu proizvoda dostupnih posjetiteljima Parka i prezentacijskih centara JU PP Biokovo. Ispitanici su najzanimljivijima označili skupinu proizvoda koja sadrži fotografije, razglednice i postere.

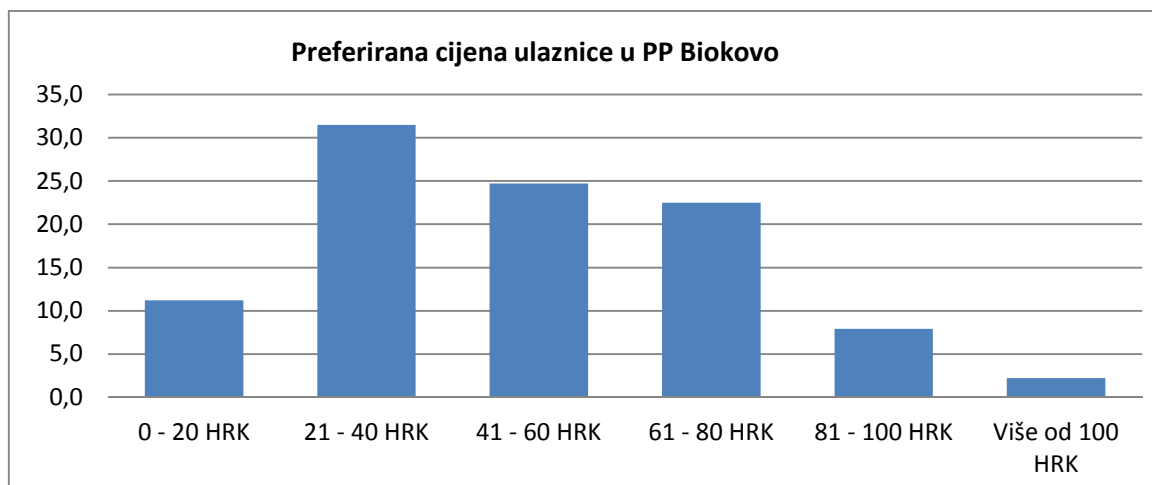

Slika 52: Preferirane kategorije suvenira prema potencijalnim posjetiteljima PP Biokovo (N=92)

Analizom tržišta utvrđeno je kako JU koje djeluju na području RH za upravljanje ZP nemaju ujednačenu ponudu kako u vrsti tako i u broju različitih proizvoda koje nude posjetiteljima, nije propisan standard minimalne ponude koja treba biti ponuđena posjetiteljima ZP. Tako primjerice, NP Mljet posjetiteljima nudi tek šest proizvoda: blok za pisanje, olovka, kapa, majica, ručna torba, turistička karta s cijenama od 10 HRK do 80 HRK. Nasuprot tomu, PP Papuk nudi zanimljivu ponudu (21 vrsta proizvoda) koja osim tekstila, magneta i bedževa, keramičkih posuda i čaša sadrži brošuru rijetkih i ugroženih vrsta PP Papuk, Brošuru srednjovjekovne baštine PP Papuk, Geološki vodič PP Papuk, reljef Ružica grad, repliku srednjovjekovne čaše, žare i askos ratnika s Kaptola te otisak fosila Panonskog mora. Cijene proizvoda kreću se od 10 HRK do 120 HRK. NP Sjeverni Velebit u okviru ponude od 51 proizvoda ima raspon cijena koje se kreću od 4 HRK za razglednicu do 180 HRK za majice s kapuljačom. Dominiraju tekstilni proizvodi, prodaje se i nakit, DVD-i te drugi manji suveniri poput privjesaka, magneta i ukrasnih predmeta.

(7) Posjetiteljima su na raspolaganju raznovrsne **tiskovine** među kojima se originalnošću ističe slikovnica za djecu koja predstavlja vodič kroz vrijednosti PP Biokovo s maskotom divokozom.

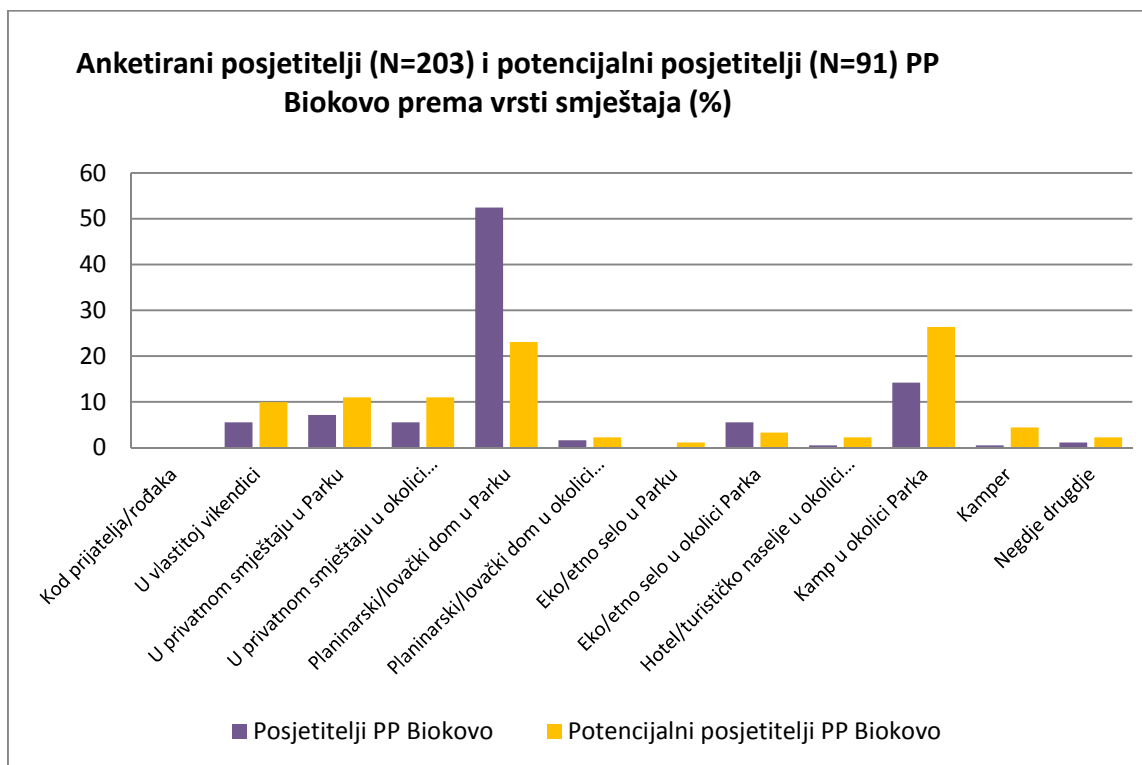
(8) Preferirana **cijena ulaznice** u PP Biokovo prikazana je na Slici 53. Postojeća cijena je prilično dobro odabrana što potvrđuju rezultati ankete.

Slika 53: Preferirana cijena ulaznice u PP Biokovo

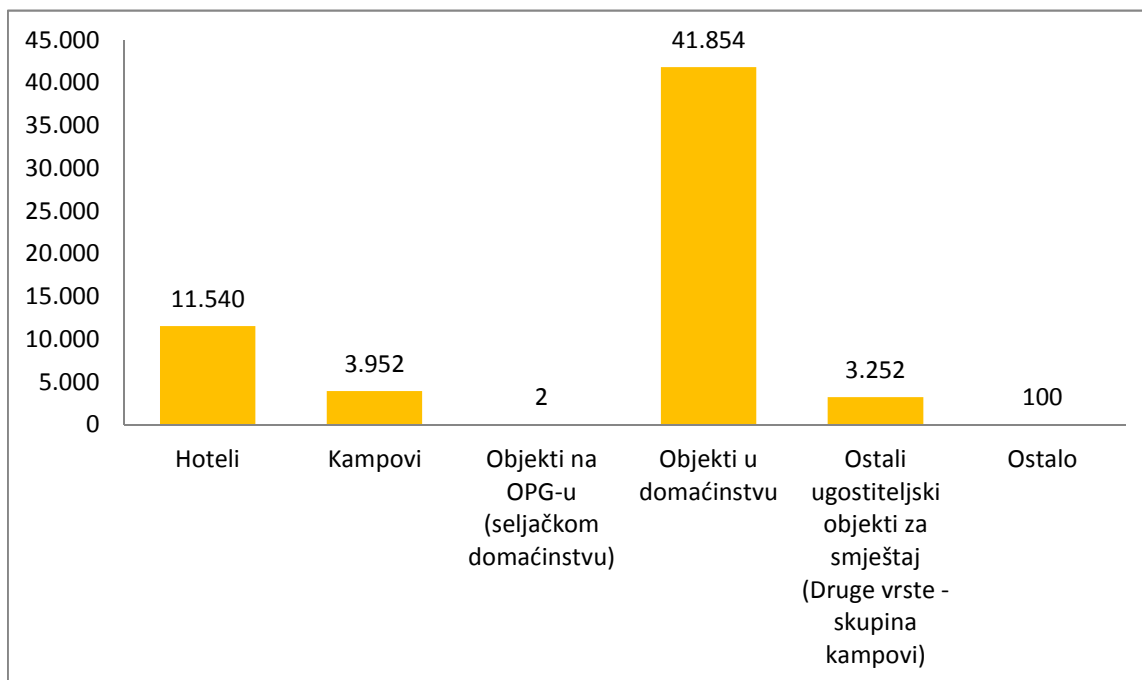
3.4.4. Turističke usluge na ciljanom području

Najveći broj posjetitelja PP Biokovo, njih 52,5 % smješteno je u privatnom smještaju u okolini Parka, dok je najveći udio potencijalnih posjetitelja smješten u hotelskom naselju (26,4 %) i 23,1 % u privatnom smještaju.

Slika 54: Preferirana vrsta smještaja posjetitelja i potencijalnih posjetitelja PP Biokovo

Prema podacima TZ Grada Makarske, primjerice, 61,2 % ukupno ostvarenih noćenja (preko 1,5 milijuna noćenja) odnosi se na privatni smještaj, a 36,1 % na hotelski, dok je ostatak u zabilježen u marinama i kampovima. Sličan je trend i u ostalim naseljima Makarske rivijere, dominiraju apartmani u ukupnom broju objekata.

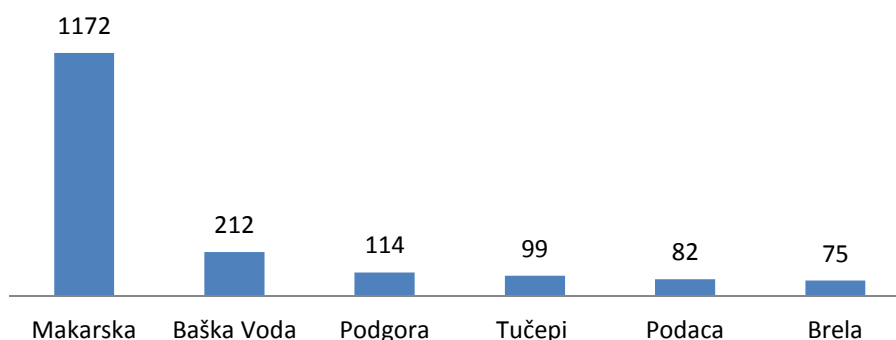

Slika 55: Smještajni kapaciteti prema vrstama smještaja – broj postelja, izvor: TZ SDŽ, 2019.

Prema podacima TZ SDŽ, u 2017. godini registrirano je ukupno 5.675 objekata u kojima se nalazi 60.700 postelja prikazanih na slici 55. Najveći broj registriranih objekata nalazi se u kategoriji privatnog smještaja – objekti u domaćinstvu (5.422 s ukupno 41.854 postelje i prosjekom od 8 postelja), 188 manjih obiteljskih kampova s prosječnim brojem postelja 17, a potom slijede hoteli, njih 56 s prosječnim brojem postelja 206. Prosjek broja postelja za velike kampove (njih 7) iznosi 526.

Većina iznajmljivača oglašava se preko domaćih i međunarodnih agencija za prodaju smještaja. Među njima značajno se ističe nizozemsko poduzeće Booking.com koje odskaka od ostalih sličnih agencija za online prodaju smještaja ponudom i brojem posjeta web stranice. Stoga je provedena analiza ponude smještaja ciljnog područja oglašenog na stranici Booking.com. Rezultati su prikazani na Slici 56.

Primjer broja smještajnih objekata na području nekoliko naselja Makarskog primorja, 2019.

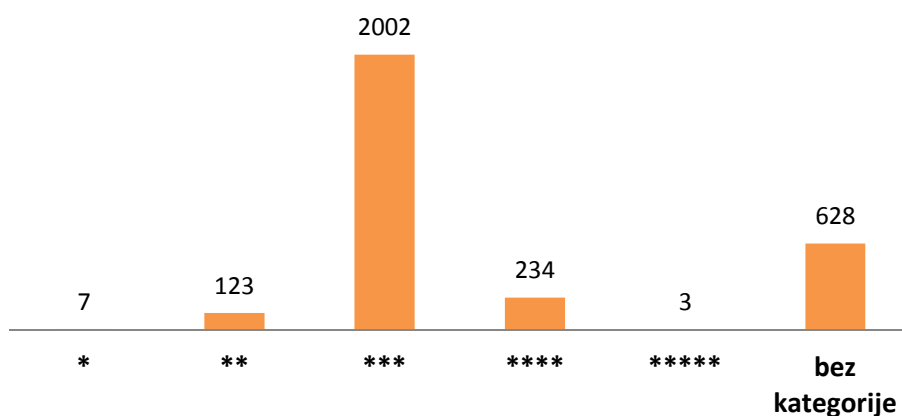

Slika 56: Broj oglašanih smještajnih objekata na Makarskom primorju, izvor: Booking.com, 2019.

Prema podacima najveće svjetske stranice za oglašavanje i prodaju smještaja, Booking.com, na području Makarske rivijere prikazan je broj oglašanih objekata na početku turističke sezone 2019. godine. Vidljivo je kako područje Grada Makarske uvjerljivo dominira brojem objekata, s 56,2 % ukupno oglašanih, dok Baška Voda s 10,2 % i Podgora s 5,5 % slijede izdaleka (Slika 56). JLS Zabiokovlja imaju izrazito manji broj registriranih objekata i postelja, ipak, među njima se brojem ističe Zagvozd ispred Vrgorca i Šestanovca. Razlika između broja ukupno registriranih objekata i oglašanih na stranici Booking.com sugerira kako je više od 50 % objekata u trenutku analize popunilo svoje kapacitete tijekom zimskog razdoblja ili prije, što sugerira ozbiljnost i dugoročnu održivost.

Međutim, ovdje valja istaknuti kako se radi tek o primjerima koji mogu ukazivati na trendove. Naime, ne koriste svi iznajmljivači usluge Booking.com agencije već imaju svoje uhodane kanale prodaje na domaćem i međunarodnom tržištu, odnosno, najčešće se radi o kombiniranim načinima oglašavanja i prodaje smještaja.

Primjer kategorija smještaja na području Makarske rivijere u 2019.

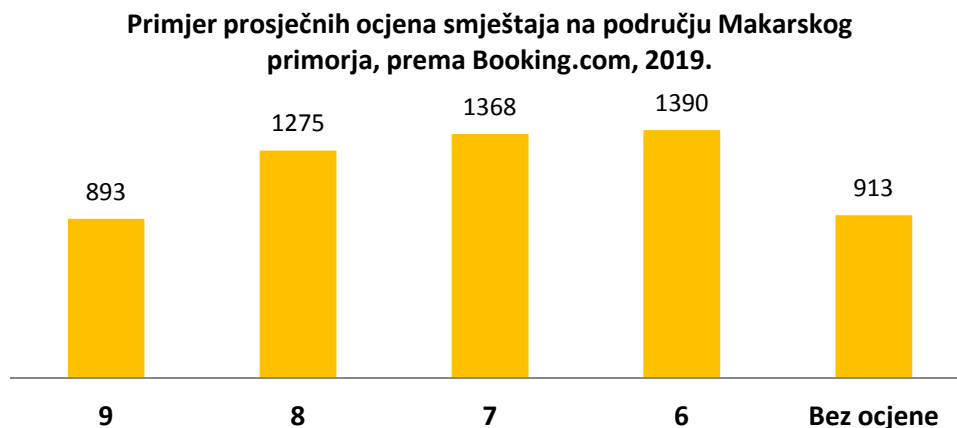

Slika 57. Kategorije smještaja na području Makarske rivijere, izvor: Booking.com 2019.

Analize pokazuju kako je trendove moguće i dalje pratiti na Booking.com stranici. Od ukupnog broja 2.997 registriranih objekata na području Makarske rivijere na stranici Booking.com (2019.), njih 66,8 % je registrirano u kategoriji tri zvjezdice, a čak 21 % je bez kategorije. Tek 7,8 % objekata nosi kategoriju četiri zvjezdice (slika 57).

Slično tomu, kvalitetu smještaja moguće je pratiti, ne samo brojem dodijeljenih zvjezdica, odnosno putem dodijeljene kategorije smještaja, već je značajno uočiti percepciju gostiju o kvaliteti smještaja koji koriste. Uobičajeno je da internetske stranice za oglašavanje i prodaju smještaja na međunarodnom tržištu nude svojim kupcima mogućnost ocjene smještaja koji su koristili. Svaka od agencija ima razvijen vlastiti sustav ocjenjivanja.

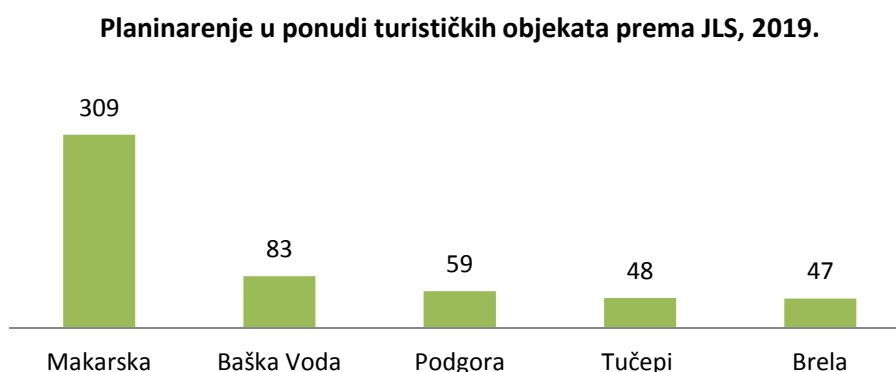
Primjerice, korisnici usluga stranice Booking.com nakon ugovorenog i ostvarenog boravka imaju mogućnost ocijeniti nekoliko pokazatelja kvalitete smještaja u kojem su boravili vrijednostima od 0 do 10, pri čemu je 10 najveća ocjena koja iskazuje potpuno zadovoljstvo kvalitetom usluge smještaja. Slika 58 sadrži prikaz ostvarenih ocjena smještaja, kumulativno, za područje Makarskog primorja.

Slika 58: Percepcija kvalitete smještaja na području Makarskog primorja, izvor: Booking.com, 2019.

Prema ostvarenim ocjenama na području Makarskog primorja (Slika 58) neznatno dominira ocjena „6” s 23,8 % prema 23,4 % ocjene „7”. Zajedno čine 47,2 %. Iz navedenoga se može zaključiti kako je na području Makarske rivijere u velikoj mjeri zastupljen poseban odnos prema pružanju turističkih usluga koji ne prati dovoljno turističke trendove u smislu ulaganja u smještajne kapacitete. Ipak, trendovi su u uzlaznoj putanji jer 37,1 % oglašanih objekata ostvaruje ocjene „8” i „9” na području Makarskog primorja kumulativno. Ostatak čine objekti bez ocjene, što znači da su relativno novo-oglašeni, njih 15,6 %. Međutim, objekti na području Zabiokovlja ostvaruju prosječno veće ocjene gostiju na stranici Booking.com zbog stalno rastućeg trenda registracije novih smještajnih objekata.

U ukupnom broju oglašanih objekata, njih 691 ili 23,1 % u okviru ponude ističe mogućnost planinarskih izleta. Slika 59 prikazuje njihovu distribuciju po najviše zastupljenim područjima JLS.

Slika 59: Planinarenje u ponudi turističkih objekata, izvor: Booking.com, 2019.

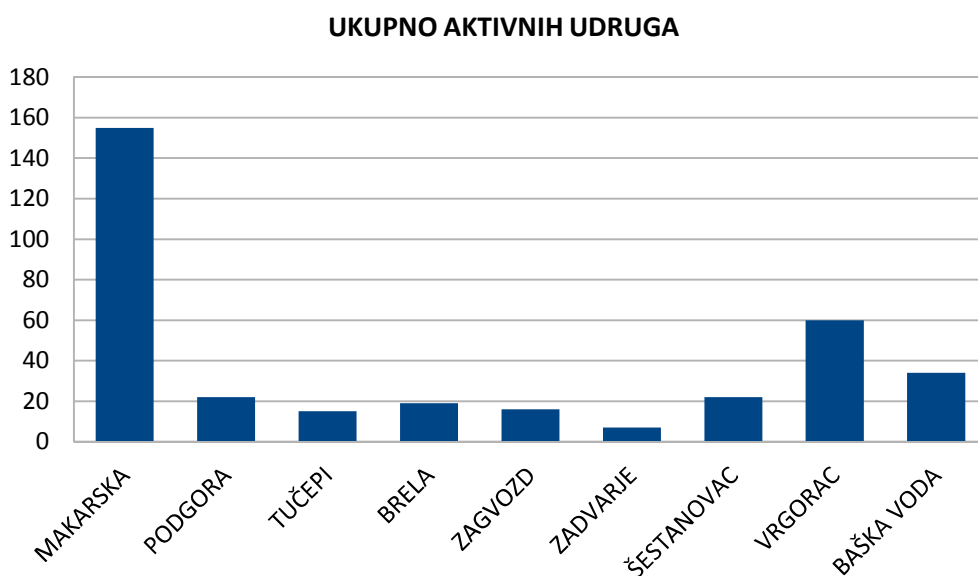
Slično ocjenjivanju smještaja, uobičajena je praksa prilikom anketiranja posjetitelja zaštićenih područja tražiti povratnu informaciju od posjetitelja o zadovoljstvu kvalitetom ponuđenih sadržaja kako bi se u budućnosti osmislili sadržaji i programi sukladno interesima gostiju. Stoga, na to pitanje **većina ispitanika – posjetitelja PP Biokovo ukupno zadovoljstvo posjetom iskazala je prosječnom ocjenom 4,49 (od 5) te dodijelila ocjenu atraktivnosti Parka (4,39). Visoku ocjenu zaslužila je gostoljubivost djelatnika Parka (4,08),** dok su s najnižim bodovima ocijenjeni popratni sadržaji Parka – izleti (1,79), ponuda autohtonih suvenira (2,07) te brojnost i stanje WC-a (2,26).

U konačnici, anketiranjem posjetitelja PP Biokovo utvrđeno je kako **izražavaju visoku razinu zadovoljstva ostvarenom posjetom (94 %) i žele ponovo posjetiti PP Biokovo.**

3.5. TEMA 4 – SURADNJA S DIONICIMA VEZANA UZ POSJEĆIVANJE ODNOSNO TURIZAM U ZP

3.5.1. Dionici u turizmu - neprofitni sektor

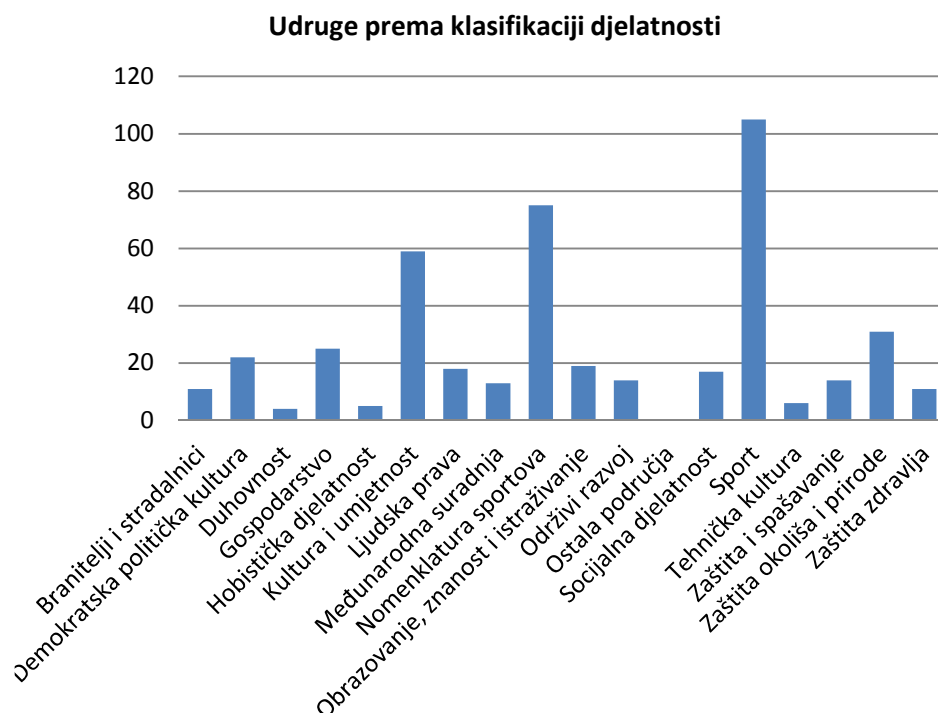
PP Biokovo rasprostire se na području **devet JLS**, od kojih su Općina Baška Voda, Općina Brela, Grad Makarska i Općina Podgora na Makarskoj rivijeri, a Grad Vrgorac, Općina Zadvarje i Općina Zagvozd u Zabiokovlju. Svaka JLS ima aktivnu TZ osim Općine Zadvarje koja u suradnji s TZ Šestanovac radi na zajedničkom promicanju i razvoju turizma u dvjema općinama. Slično, Općina Zagvozd udružila je svoje snage s TZ Imota koja promovira nekoliko JLS te ih zajedno prezentira na turističkom tržištu kao zaobalni brend.

Slika 60: Neprofitni sektor na cilnom području, izvor: Registar udruga, 2019.

Osim javnog, u neprofitni sektor pripadaju nevladine organizacije, kako domaće tako i međunarodne.

Klasifikacija djelatnosti udruga definira 18 kategorija¹⁶ unutar kojih se udruge mogu registrirati. Na ciljnom području od ukupno 350 udruga (Slika 60), izrazito su aktivna planinarska i lovačka društva, te DVD. Najveći broj udruga registriran je u Gradu Makarska, njih 155, a potom u Gradu Vrgorcu (60).

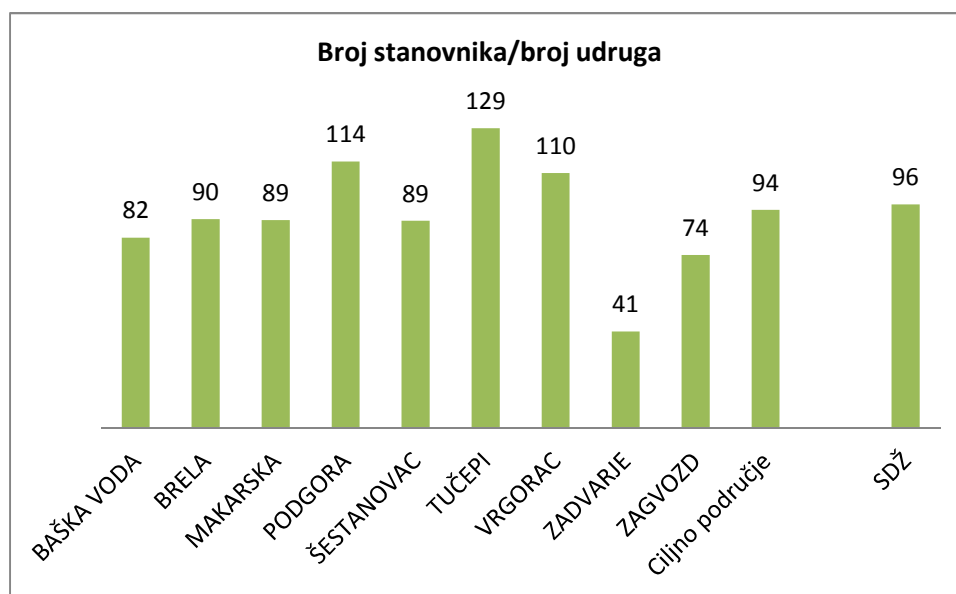
Slika 61: Udruge prema djelatnosti na ciljnom području, izvor: Registar udruga, 2019.

Slika 61 prikazuje broj registriranih udruga na ciljnom području prema djelatnostima. Razvidno je kako brojem dominiraju sportske udruge, a potom udruge iz djelatnosti kulture i umjetnosti, pa gospodarske udruge. Potonje uključuju lovačka društva koja igraju važnu ulogu na području PP Biokovo.

Razvijenost civilnog društva očituje se u broju registriranih i aktivnih NVO na nekom području. S namjerom usporedbe razvijenosti područja u kojima obitava različit broj stanovnika, razvijenost se iskazuje kao omjer broja stanovnika i broja registriranih udruga. Slika 62 sadrži spomenute pokazatelje za svaku od devet JLS, prosjek ciljnog područja (94 stanovnika/udruzi) te prosjek (96 stanovnika/udruzi) SDŽ. Vrijednosti ispod navedenih sugeriraju kako se, u tim JLS, radi o slabije razvijenom civilnom društvu, dok više vrijednosti ukazuju na dinamičnije društvo. Prema tomu, Podgora, Tučepi i Vrgorac nalaze se iznad prosjeka, dok ostali lagano zaostaju, pri čemu dramatično odskače područje Općine Zadvarje s 41 stanovnikom/udruzi. Niže vrijednosti mogu posredno ukazivati na starost stanovništva.

¹⁶ Branitelji i stradalnici, demokratska politička kultura, duhovnost, gospodarstvo, hobistička djelatnost, kultura i umjetnost, ljudska prava, međunarodna suradnja, nomenklatura sportova, obrazovanje, znanost i istraživanje, održivi razvoj, ostala područja, socijalna djelatnost, sport, tehnička kultura, zaštita i spašavanje, zaštita okoliša i prirode, zaštita zdravlja

Udruge su značajni partneri u razvoju svih aspekata područja na kojem djeluju, pa tako i turizma u Makarskom primorju i Zabiokovlju. Osim lovačkih i planinarskih udruga, DVD i HGSS-a, udruge u kulturi kao i gospodarstvu pridonose svojim djelovanjem kvaliteti života i rada stanovnika i gospodarstvenika na ciljanom području devet JLS-a. Valja istaknuti značajnu ulogu udruge Glumci u Zagvozdu, kao i Udrugu iznajmljivača smještaja iz Makarske.

Slika 62: Odnos broja stanovnika i broja registriranih udruga na ciljanom području, izvor: Registar udruga RH, 2019.

Naredno poglavlje detaljnije opisuje lovačke aktivnosti koje se provode kroz lovačka društva i saveze.

Lovstvo. Na prostorima biokovskog masiva od vremena prvih naseljavanja ljudi na to područje, postoji lov i lovna divljač, međutim ne postoje značajnija istraživanja ni ima nalaza o povijesti lovstva na Biokovu. Krupna je divljač prema paleontološkim nalazima obitavala na Biokovu, ali joj se do šezdesetih godina prošlog stoljeća gubi svaki trag. Institut za šumarstvo i lovna istraživanja iz Zagreba, a na inicijativu lovaca iz Makarske, izradio je studiju po kojoj se u periodu od 1964. do 1969. godine unijelo 48 grla divokoza, 14 grla srneće divljači te 14 grla muflonske divljači.

Tijekom desetljeća kontinuirano se naseljava sitna lovna divljač: zec, lisica, jazavac, sivi puh, a povremeno, u prolazu, prepelica i šljuka. Prije dvadesetak godina čagljevi i vukovi postali su stalni i brojni stanovnici Biokova.

U vrijeme formiranja Parka prirode Biokovo, unutar površine gospodarila su tri lovačke udruge (LU). Centralnim dijelom Parka i južnim dijelovima gospodarilo je LU „Biokovo“ Makarska, sjevernim padinama gospodarilo je LU „Zagvozd“, a manjim sjeveroistočnim dijelom LU „Kozica“. Cilj lovnog gospodarenja provedba je zahvata na uređenju lovišta, te očuvanje i unapređenje staništa glavnih

vrsta divljači, radi osiguranja potrebnih uvjeta za gospodarenje propisanim brojem krupne divljači bez štetnih posljedica za gospodarstvo i stanište.

Danas, na području Parka nalazi se 10 lovišta na površini od 19.330 ha. Lovištima upravljaju lovoovlaštenici koji lovišta drže u zakupu. To su Hrvatske šume d.o.o. (HŠ) i 9 lokalnih lovačkih udruga. HŠ preko Šumarije Makarska gospodare otvorenim državnim lovištem XVII/1 „BIOKOVO“ – površine 11.208,49 ha koje se u cijelosti nalazi u Parku i zauzima najveću površinu (57,99 %). Gospodari se prema lovnogospodarskoj osnovi za period od 2015.-2025. godine. Lovnogospodarske osnove za ostala zajednička lovišta su istekle te su u izradi za period od 2019.-2029. godine.

Lovačke udruge (Makarska, Zagvozd, Podgora, Kozica, Žeževica-Grabovac, Vrgorac, Brela, Baška Voda, Zadvarje) gospodare slijedećim lovištima:

XVII/154 „ZAGVOZD DONJI“ – na površini od 2.490,28 ha nalazi se unutar Parka i proteže se sjevernim rubom Parka.

XVII/140 „MAKARSKA“ – površine 1.319,57 ha unutar Parka, proteže se južnim padinama Parka.

XVII/139 „PODGORA“ – 670,53 ha površine unutar Parka, proteže se južnim padinama Parka.

XVII/137 „KOZICA“ – površine 617,60 ha unutar parka, nalazi se na sjeveroistočnim padinama.

XVII/153 „ŽEŽEVICA-GRABOVAC DONJI“ – zajedničko lovište površine 594,25 ha unutar Parka, i nalazi se na sjeverozapadnim padinama.

XVII/156 „RAŠČANE“ – 841,44 ha unutar Parka, na sjevernim padinama.

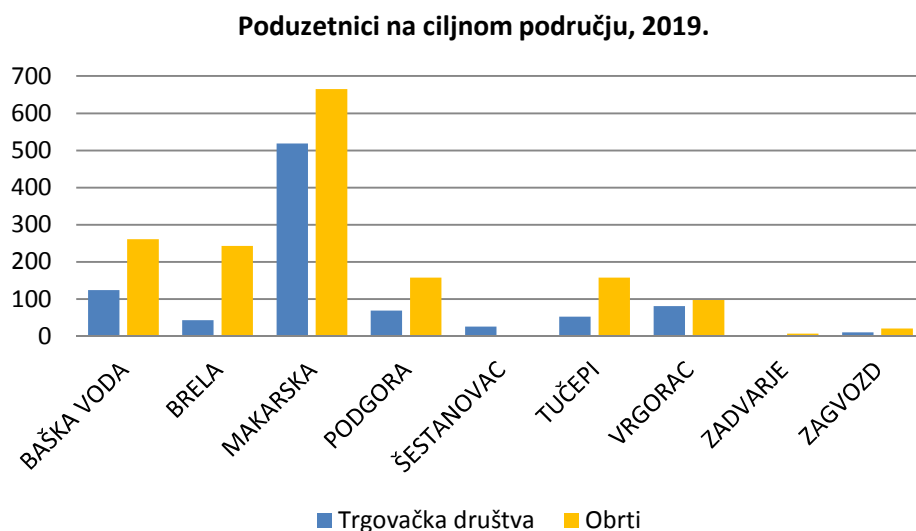
XVII/160 „BRELA“ – površine 1.024,68 ha unutar Parka, na jugozapadnim padinama.

XVII/141 „BAŠKA VODA“ – površine 375,01 ha unutar Parka, nalazi na južnim padinama. XVII/148 „ZADVARJE“ – površine 188,65 ha unutar Parka, nalazi se na sjeveroistočnim padinama.

Lovostajem zaštićenu gospodarski vrijednu divljač unutar granica Parka čine: divokoza, muflon, divlja svinja, lisica, lasica, kuna, jazavac, čagalj, zec, jarebica, šljuka. Od zaštićenih vrsta unutar PPB stalno prisutan je vuk i suri orao, a medvjed je u prolazu. Brojnost divokozje divljači koja je svojevrsni simbol Biokova zahvaljujući dobrom gospodarenju stabilna je kao i sve druge divljači.

3.5.2. Dionici u turizmu – profitni sektor

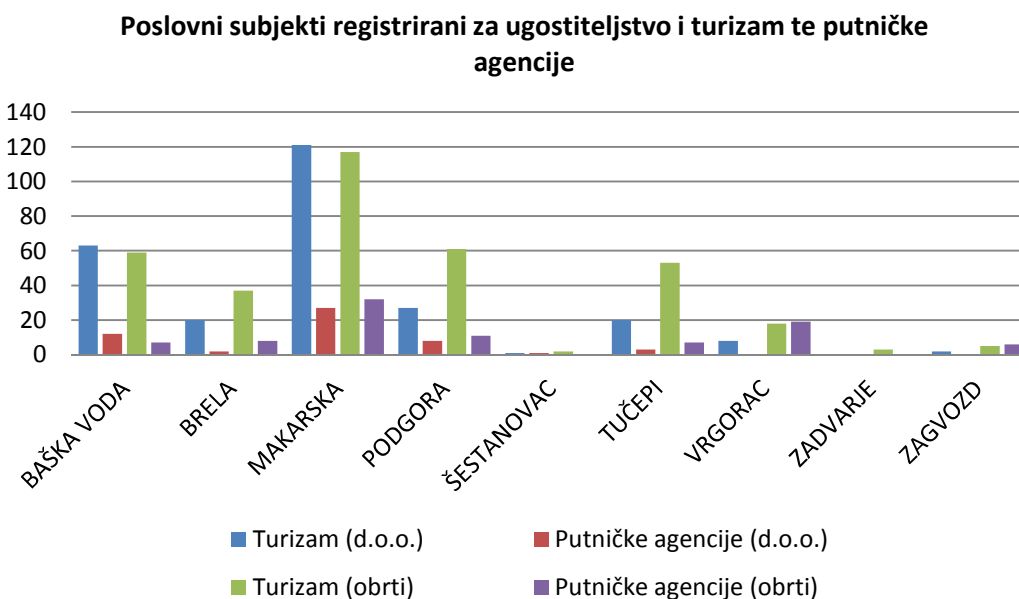
Priobalne JLS karakterizira visoka usmjerenost na ostvarivanje prihoda iz turizma što se očituje u broju aktivnih poslovnih subjekata u svakoj od JLS.

Slika 63: Broj obrta i trgovačkih društava aktivnih u 2019. godini na ciljnom području, izvor: HGK, Obrtni registar, 2019.

Slika 63 sadrži prikaz broja registriranih trgovačkih društava i obrta. Može se zaključiti kako u svakoj od promatranih JLS poduzetnici radije posluju kao obrti nego kao trgovačka društva. Nadalje, uočljiva je velika razlika u broju ukupno registriranih poslovnih subjekata (pravnih i fizičkih osoba) u priobalnom i zaobalnom dijelu.

S obzirom na Nacionalnu klasifikaciju djelatnosti (NKD 2007) na Slici 64 prikazan je broj registriranih poduzetnika koji djeluju u okviru djelatnosti ugostiteljstvo i turizam kao i putničke agencije na ciljnom području.

Slika 64: Poslovni subjekti prema NKD 2007 (I 56 i N 79), izvor: HGK, Obrtni registar, 2019.

Slika 64 sadrži pregled poslovnih subjekata prema vrsti pravne osobe (trgovačko društvo – d.o.o. i obrti) i prema NKD 2007. Zbog visoke orijentacije na turizam promatrane su djelatnosti ugostiteljstva i turizma te putničkih agencija. Sveukupno, na ciljnom području registrirano je 928 trgovačkih društava, od toga 28,2 % u djelatnosti ugostiteljstva i turizma te 5,6 % u djelatnosti putničkih agencija. Sličan trend prate i obrti, od ukupno 1612, njih 22 % registrirano je u djelatnosti ugostiteljstva i turizma, a 5,6 % u djelatnosti putničkih agencija.

Izvešća TZ SDŽ ističu kako su Makarska i Baška Voda županijski šampioni turizma s izraženim trendom produžetka turističke sezone. Stoga je zaposlenost u priobalnim JLS u djelatnosti turizma i putničkih agencija ovisna o trajanju i intenzitetu turističke sezone te se značajno razlikuje u ljetnom i zimskom razdoblju.

Tijekom turističke sezone JU PP Biokovo povećava broj djelatnika i time utječe na prihode njihovih kućanstava. S druge pak strane, nizak angažman ostalih dionika u razvoju ekoturizma u PP Biokovo pridonosi slaboj iskorištenosti potencijala PP Biokovo, što se odražava i na razinu (ne)zaposlenosti u ciljnom području.

JU PP Biokovo organizira i održava povremene susrete s dionicima s cilnog područja, a posebnu pozornost pridaje vlasnicima i korisnicima nekretnina na području PP Biokovo.

Studija prihvatnog kapaciteta turizma na području SDŽ (2018: 32) navodi da su: „Brojčani odnosi između domicilnog stanovništva i turista razmjerno su visoki samo na području Makarske rivijere, gdje u svim općinama na jednog stanovnika dolazi više od 3,3 turista (najviše 4,8 u općinama Baška Voda i Podgora).“ Ista studija, međutim, ističe kako usprkos visokom turističkom pritisku na obalu obalnu infrastrukturu, prema rezultatima provedenog anketnog istraživanja stavova stanovnika Splitsko-dalmatinske županije:

„ (...) najpozitivniji stav prema turizmu imaju stanovnici Makarske rivijere kao klastera koji je najviše izložen turističkom pritisku. Tu udio stanovnika koji su 'prigrlili' turizam i kojima su turisti dobrodošli iznosi 48 %. (...) Stanovnici Makarske rivijere, usto, u najmanjoj mjeri od svih obalnih klastera drže da će daljnji razvoj turizma ugroziti njihovu kvalitetu života i u najvećoj mjeri ističu da je turizam unaprijedio kulturni i zabavni život u destinaciji. Simptomatična je i razmjerno niska tolerancija spram turista u Dalmatinskoj zagori, iako je tamo turizam tek u povojima.“ Studija prihvatnog kapaciteta turizma na području SDŽ (2018: 32 - 33)

3.6. TEMA 5 – KOMUNIKACIJA PREMA POSJETITELJIMA

Strategija i akcijski plan zaštite prirode RH (2015) sadrži pet ciljeva među kojima se izdvajaju: cilj povećanja znanja i dostupnost podataka o prirodi te podizanje razine znanja, razumijevanja i podrške

javnosti za zaštitu prirode. Strategija je sukladna globalnim smjernicama Strateškog plana za biološku raznolikost za razdoblje 2011. - 2020. Nadalje, ona potiče JU za upravljanje zaštićenim područjima prirode da kontinuirano provode komunikaciju s javnosti radi postizanja spomenutih ciljeva.

JU PP Biokovo u okviru redovitih radnih zadataka organizira, provodi i održava komunikaciju s dionicima i posjetiteljima. Prezentacijske i infocentre kao i područje Parka prirode Biokovo posjećuju povremeni ili česti posjetitelji koji mogu biti: turisti (domaći i strani), lokalno stanovništvo i udruge, učenici i studenti, znanstvenici i istraživači te službene osobe.

3.6.1. Sažetak analize stanja Komunikacijske strategije

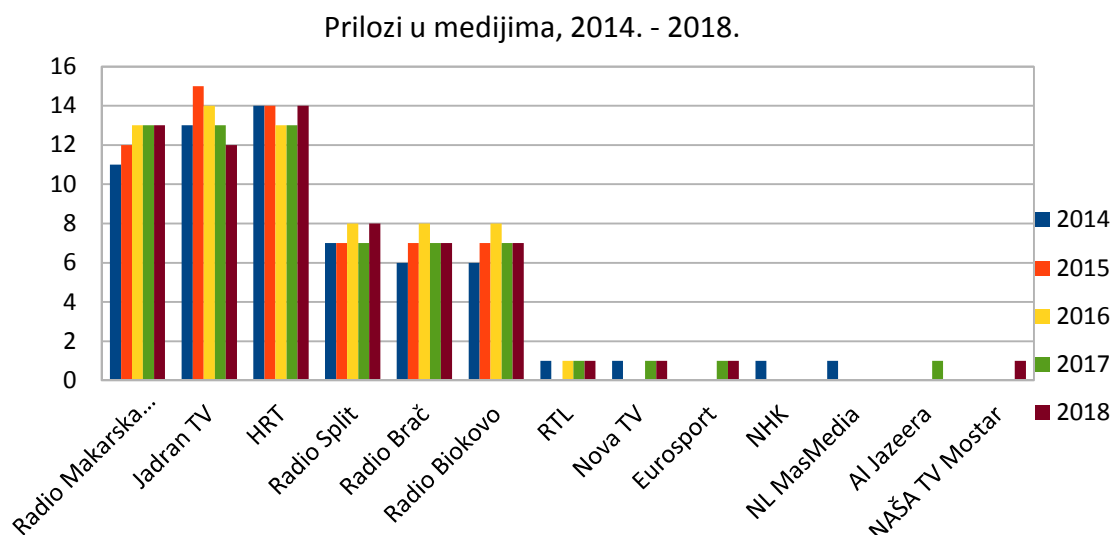
Osnovni cilj Komunikacijske strategije (KS) je povećanje razumijevanja i stvaranje platforme za suradnju među dionicima PP Biokovo kao i upoznavanje javnosti s ciljevima i rezultatima provedbe redovitih i projektnih aktivnosti JU PP Biokovo. Između ostalog, Komunikacijska strategija postavlja temelj za motivaciju i uključivanje zainteresirane javnosti u diseminaciju rezultata i razumijevanje postignutih ciljeva projekta kao i stvaranje njegove održivosti.

Strateški dokument (KS) za ostvarivanje i/ili poboljšanje komunikacije među ciljanim skupinama sastoji se od najmanje sljedećih dijelova: analize stanja okruženja, analize dionika, analize komunikacijskih kanala, analize učinkovitosti trenutačne komunikacije te percepcije dionika u svezi određenog problema, stanja ili situacije. Na temelju prikupljenih podataka pristupa se izradi SWOT i EPISTLE (ekonomska, politička, informacijska, socijalna, tehnološka, pravna i ekološka analiza). Komunikacijska strategija sadrži smjernice za poboljšanje komunikacije prema ključnim dionicima.

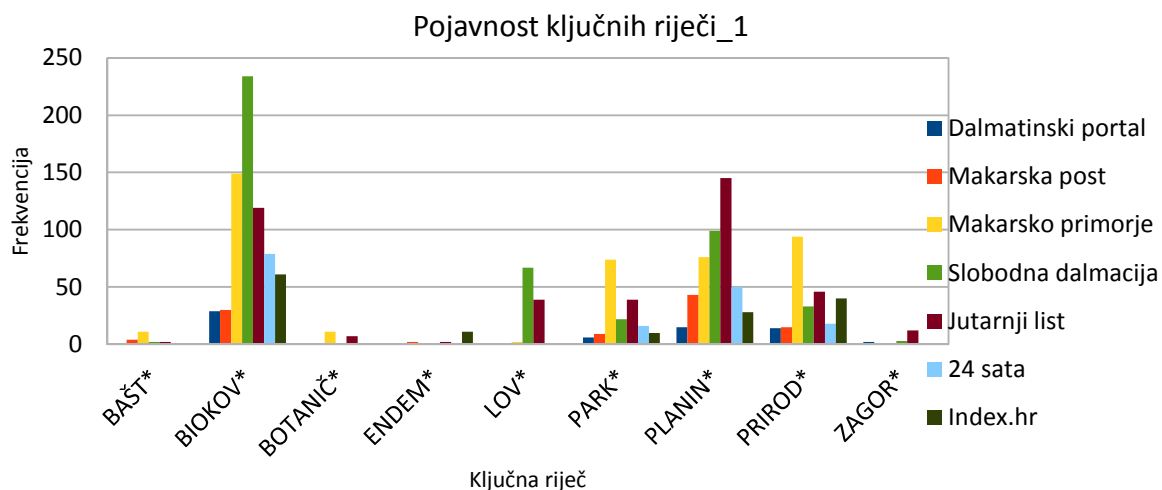
Mjerenje razine promjene percepcije, stavova i/ili mišljenja provodi se periodično nakon provedbe strateških intervencija navedenih u komunikacijskoj strategiji i to najčešće primjenom metoda kvantitativne (anketiranjem) i kvalitativne analize (provedba intervjua i/ili fokusnih skupina).

U nastavku teksta predstavljen je **sažetak analize stanja i ostvarenih komunikacijskih aktivnosti** prema javnosti. Slika 65 sadrži pregled objavljenih priloga u različitim medijima tijekom razdoblja 2014. – 2018. godine.

JU PP Biokovo na svojoj internetskoj stranici kontinuirano informira javnost o svom radu i obilježavanju važnih datuma i događaja.

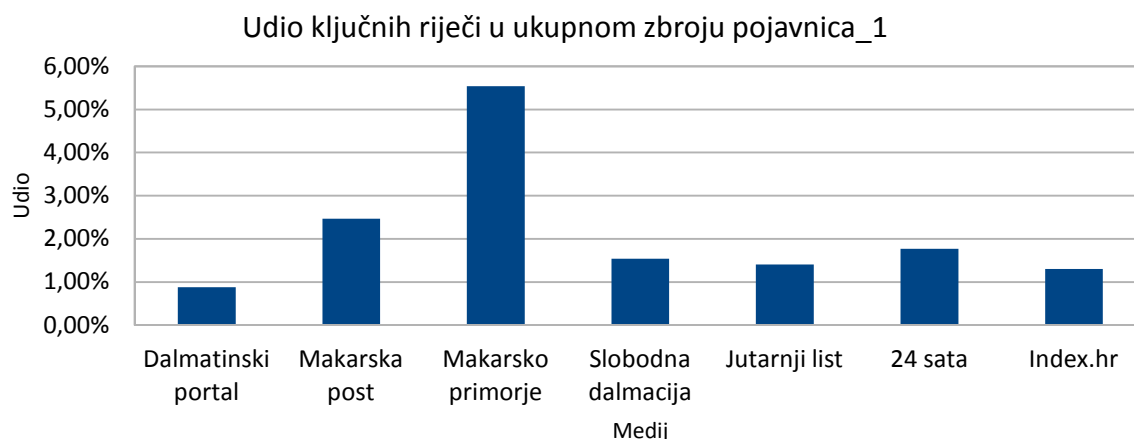

Slika 65: Objavljeni prilozi JU PP Biokovo u medijima u razdoblju 2014. – 2018., izvor: portali medija

Slika 66: Pojavnost određenih ključnih riječi u medijima tijekom 12 mjeseci, izvor: portali medija

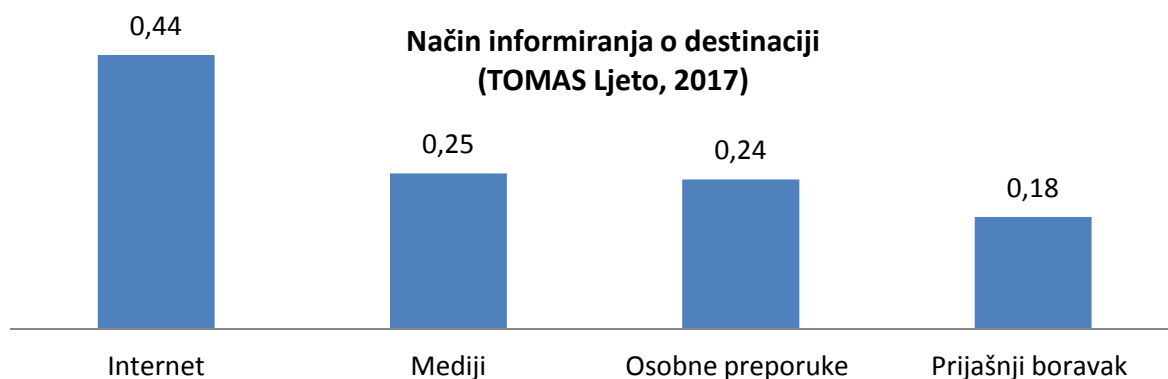
S namjerom istraživanja prisutnosti odabranih ključnih riječi koje su povezane s prirodom i okolišem te Biokovom, provedena je analiza korpusa medijskih tekstova tijekom 12 mjeseci. Utvrđeno je kako se pojam „Biokovo“ i „planina“ pojavljuju češće od ostalih selektiranih ključnih riječi („Biokovo“ – Slobodna Dalmacija, „planina“ – Jutarnji list) (Slika 66).

Slika 67: Udio ključnih riječi u ukupnom zbroju pojava_nica

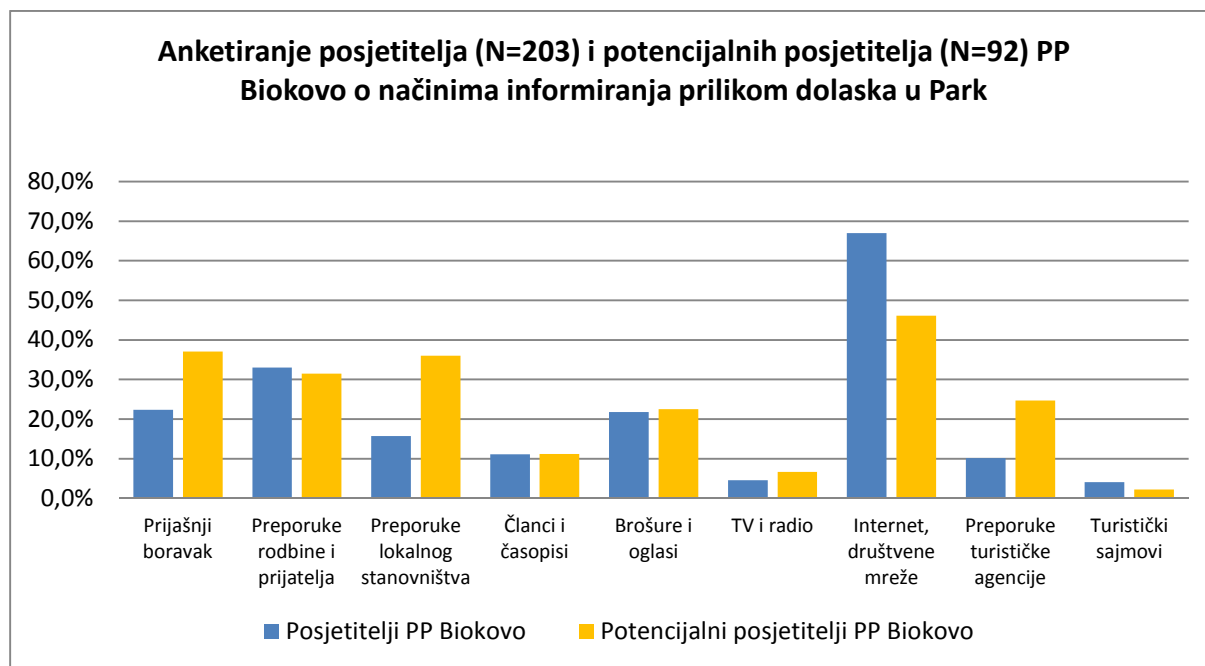
Slika 67 prikazuje udjele selektiranih ključnih riječi u ukupnom broju pojava_nica. Evidentno je da portal „Makarsko primorje“ znatno češće objavljuje tekstove koji sadrže ključne riječi za koje je procijenjeno kako predstavljaju sredstvo senzibiliziranja javnosti za prirodu i okoliš.

S obzirom na način informiranja o destinacijama koje žele posjetiti, ispitanici u okviru TOMAS Ljeto 2017 istraživanja su naveli kako njih 44 % koristi Internet, a potom ostale.

Slika 68: Način informiranja o destinaciji, izvor: TOMAS Ljeto 2017

Slično spomenutome TOMAS istraživanju, ispitanici u provedenom anketiranju (posjetitelji Parka) istaknuli su kako im je glavni izvor informacija o destinaciji Internet (67 %) spram 45 % potencijalnih posjetitelja koji se radije oslanjaju na preporuke lokalnog stanovništva (36 %) kao i na prethodni boravak (36 %) - Slika 69.

Slika 69: Usporedni prikaz načina informiranja o destinaciji posjetitelja Parka i potencijalnih posjetitelja

Osim pitanja kvantitativnog tipa, anketa za posjetitelje PP Biokovo sadrži pitanja otvorenog tipa na koja je moguće dati kvalitativan odgovor. Mišljenje ispitanika o najvećim nedostacima u PP Biokovo, veliki broj njih, ističe usku, strmu cestu, nemogućnost mimoilaženja vozila, nedostatak toaleta kao i nedostatak vode za piće.

Ispitanici su ponudili rješenja među kojima se ističu: unaprjeđenje prijevoza u PP Biokovo, prometna ogledala na kritičnim točkama, ograničenja broja vozila u Parku, više dostupnih mjesta za kupovinu vode, više botaničkih informacija, veći broj djelatnika na raspolaganju posjetiteljima, mogućnost jahanja u Parku te veći broj toaleta.

Tijekom istraživanja putem fokusnih skupina kao i prilikom organiziranja deliberativnih radionica utvrđeno je kako dionici s ciljnog područja znatno slabije komuniciraju elektroničkom poštom ili preko društvenih mreža. Najučinkovitijim načinom komunikacije pokazao se telefonski poziv.

3.6.2. Sažetak analize tržišta marketinškog plana

Za potrebe analize tržišta i okruženja JU PP Biokovo odabran je model integrirane marketinške komunikacije koji obuhvaća: definiranje okruženja i ciljanog tržišta, pregled podataka ključnog komunikacijskog tržišta – način predstavljanja na tržištu, perspektiva posjetitelja, komparativna analiza proizvoda i cijene sa sličnim područjima (ZP) te njihovu spremnost na plaćanje cijene ulaznica (eng. *willingness to pay*). Autori Europarcs and benefits vodiča za upravljanje ZP definiraju četiri kategorije posjetitelja prema životnim stilovima (Tablica 21).

Tablica 21 : Životni stilovi posjetitelja ZP

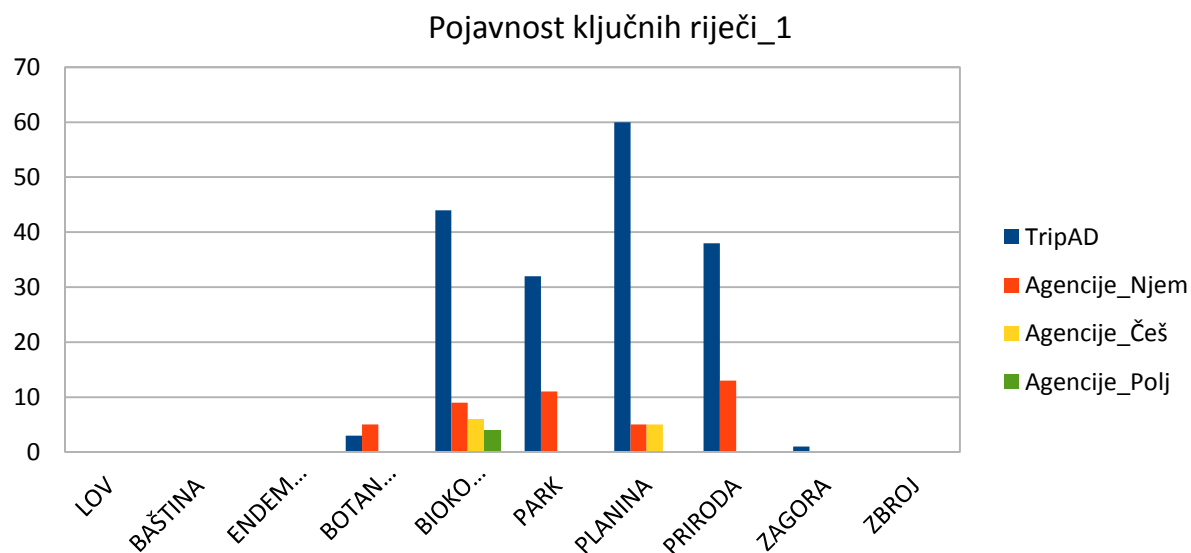
Kreativna klasa	Milenijalac	LOHAS - životni stil zdravlja i održivosti	Zlatna generacija
Visoka očekivanja od ponude Usmjerenost k luksuznim proizvodima i uslugama Tehnološki osviješteni Samozaposleni Poduzetnici Visoko-specijalizirana radna snaga Aktivan Komunikativan Hedonist Poticajan, inspirativan	Rođen je 80-ih Post-TV generacija Društvene mreže i IT su dio svakodnevice Digitalni stil života Vrlo zdravstveno osviješten Dio trenda "nova srednja klasa"	Hibridni način života: zdravlje i uživanje Svijest o održivosti Društvene mreže i IT su dio svakodnevice Svjesni unutarnjih vrijednosti i optimizma Zeleni način života Duhovno orijentirana Holističke potrebe i percepcije stvarnosti Autentičnost je vrlo važna	Predstavljat će većinu društva u budućnosti: bogati vremenom i novcem, Iskustvo u različitim područjima, neiskusni potrošači Sofisticiran i zainteresiran Nezainteresiran za potrebe starijih osoba Komunikacija i usluga su važni

Izvor: europarcsandbenefits.net

Usporedbom profila prosječnog posjetitelja dobivenog anketiranjem, a i s obzirom na dob, može se zaključiti kako su mu/joj obilježja „milenijalca“ najbližnja. Stoga, buduće marketinške aktivnosti trebaju biti usmjerene na ovo tržište kao najznačajnije, a potom na ostala.

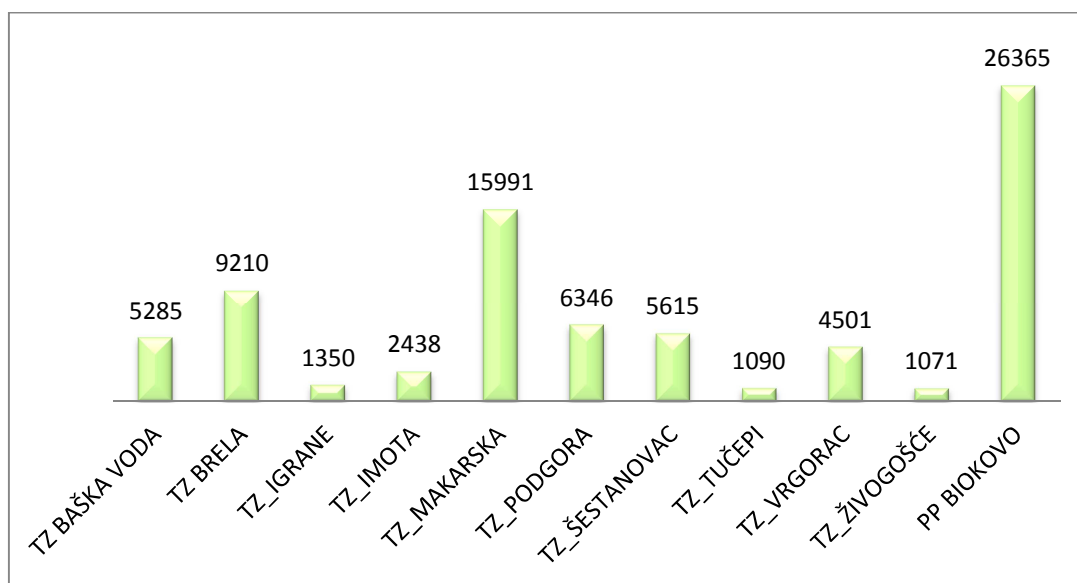
Budući da je većina ispitanika pretražuje Internet i društvene mreže radi informiranja o destinaciji, provedena je analiza internetskih stranica na kojima se promovira područje Makarskog primorja, Zabiokovlja i PP Biokovo. Odabran je set ključnih riječi koje su analizirane u objavljenim tekstovima metodom analize korpusa (uz AntConc 3.4.3.w (2014) softver).

Analizom emitivnih tržišta utvrđeno je da su na ciljanom području (devet JLS na čijem se teritoriju nalazi PP Biokovo) najzastupljeniji gosti iz Poljske, Njemačke i Češke Republike, a potom i ostalih. Stoga se, za potrebe analize korpusa, pristupilo analizi najposjećenijih portala za oglašavanje smještaja u ovim državama. Dodatno, analiza je provedena i na sadržaju TripAdvisor stranica zbog velike popularnosti i posjećenosti. Slika 70 prikazuje dobivene rezultate među kojima se ističe portal TripAdvisor brojem ključnih riječi spram ostalih promatranih portala. Međutim, u postotnom udjelu, ipak, ističu se agencije iz Njemačke i Češke Republike s nešto više od 6 % pojava u ukupnom korpusu.

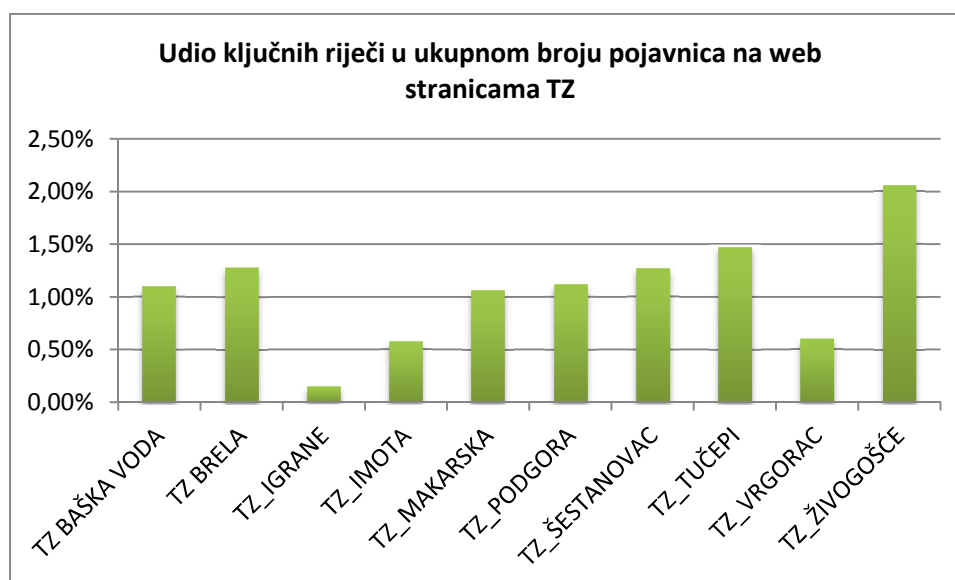

Slika 70: Pojavnost ključnih riječi na stranim portalima

Ista metoda primijenjena je na sadržaj internetskih stranica TZ s ciljanog područja kako bi se mogla napraviti usporedba između toga „kako nas drugi vide“ i „kako se predstavljamo drugima“. Dodatno, prikazani su i rezultati JU PP Biokovo. Slika 71 sadrži ukupan broj pojava na stranicama TZ i JU PP Biokovo.

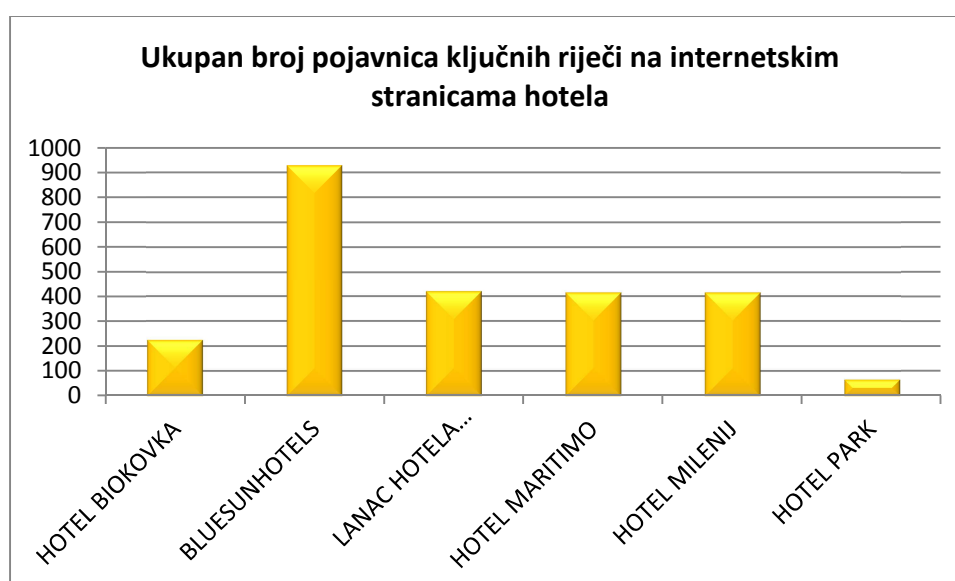
Slika 71: Ukupan broj pojava na internetskim stranicama TZ i JU PP Biokovo

Slika 72: Udio ključnih riječi u ukupnom broju pojava TZ

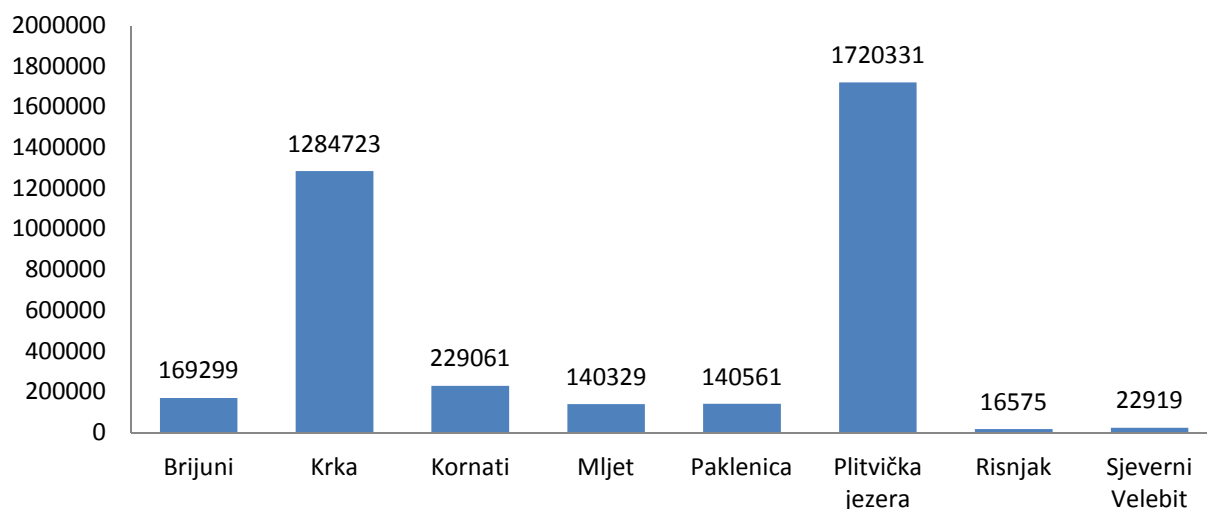
Usporedbom rezultata udjela ključnih riječi u ukupnom broju pojava stranih portala za oglašavanje smještaja i lokalnih TZ (Slika 72), može se zaključiti kako strani operateri tri puta više objavljuju tekstove i promoviraju ciljano područje od lokalnih TZ. JU PP Biokovo sudjeluje s ključnim riječima s 5,53 % u ukupnom broju pojava na svojoj internetskoj stranici, dok JLS na svojim stranicama zanemarivo malo spominju ključne riječi (osim Grada Makarska s 2,42 %, ostale JLS imaju vrijednosti ispod 1 %).

Nadalje, promocija Biokova iskazana kao pojavnost ključnih riječi na internetskim stranicama nekoliko hotelskih kuća s ciljnog područja prikazana je na Slici 73. Vidi se odnos među pojedinačnim ključnim riječima, a prazna mjesta na Slici 73 osvjetljavaju neiskorišteni potencijal za promidžbu.

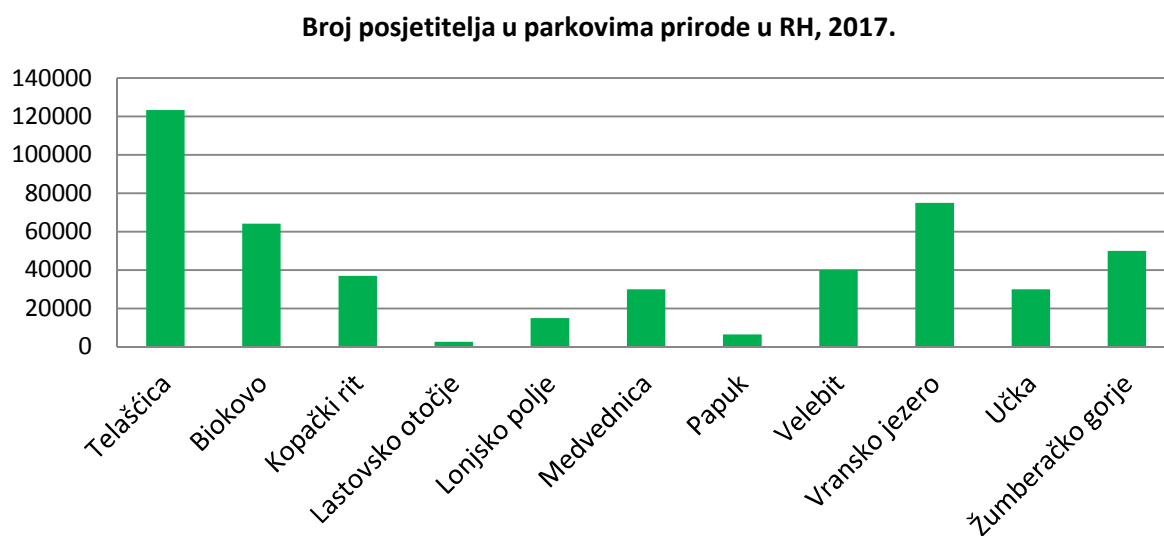

Slika 73. Pojavnice na stranicama hotela

U nastavku, analiza konkurencije marketinškog plana odnosi se na usporedbu broja posjetitelja ZP i udjela ključnih riječi u korpusu. Nadalje, analiza obuhvaća pregled cijena ulaznica promatranih zaštićenih područja.

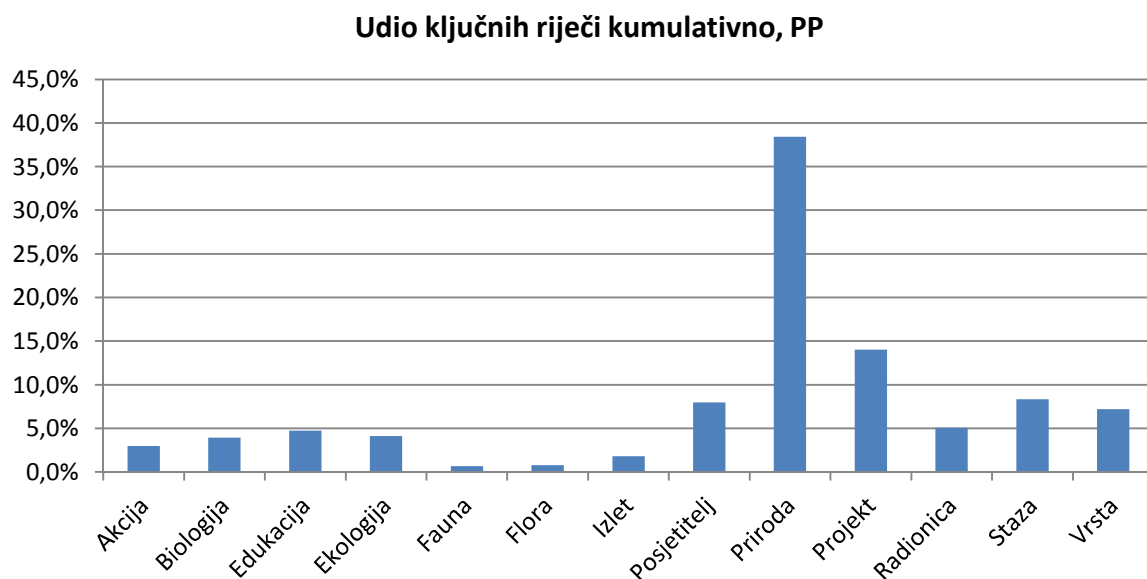
Slika 74: Broj posjetitelja NP u RH, izvor: Parkovi Hrvatske, 2017.

Slika 75: Broj posjetitelja PP u RH, izvor: Parkovi Hrvatske, 2017.

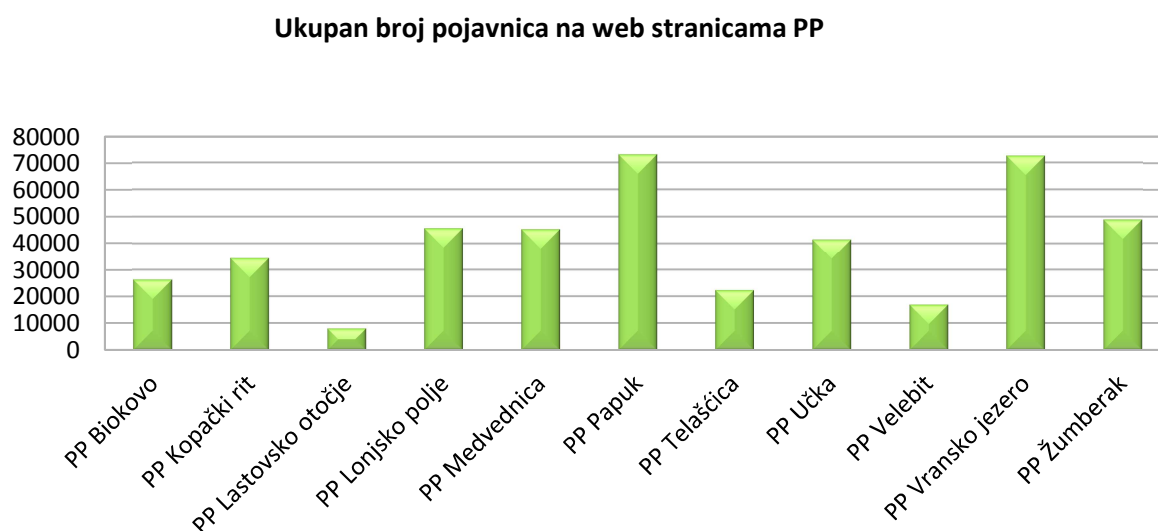
Među NP u RH brojem posjetitelja ističe su NP Plitvička jezera i NP Krka koji bilježe više od milijun posjetitelja (Slika 74). Dok se među PP u RH brojem posjetitelja ističu PP Telašćica, PP Vransko jezero i PP Biokovo (Slika 75).

Za razliku od prethodnih analiza udjela ključnih riječi u ukupnom korpusu objavljenom na internetskim stranicama, odabir ključnih riječi za analizu ZP donekle se razlikuje. Slika 76 sadrži prikaz kumulativnih vrijednosti udjela pojedinačnih ključnih riječi u ukupnom broju pojava. Rezultati predstavljaju zbroj rezultata svih PP u RH. Značajno odskoče pojava „priroda” koja ima udjela 38,4 % dok su ostale pojavnice slabije zastupljene.

Slika 76: Udio ključnih riječi kumulativno za parkove prirode u RH. Izvor: Parkovi Hrvatske, 2019.

Slika 77 sadrži prikaz pojedinačnih ključnih riječi prema PP u kojima su najčešće zastupljeni.

Slika 77. Pojavnost ključnih riječi prema PP, Izvor: Parkovi Hrvatske, 2019.

Zaključno, analiza stanja tržišta i konkurencije sugerira kako postoji iznimno puno mjesta za poboljšanje nastupa na tržištu svih ZP u Hrvatskoj, s time da TZ i JLS trebaju znatno više pozornosti posvetiti objavljivanju informacija i promociji ciljnog područja na društvenim mrežama i internetskim stranicama.

3.6.3. Vizualni identitet JU PP Biokovo

JU PP Biokovo ima definiran vizualni identitet prema knjizi standarda (2014) za logo parkova, interpretacijske ploče, orijentacijske, potom ploče s pravilima ponašanja, oglasne i druge ploče. Logo JU PP Biokovo predstavlja planinu koja se strmo spušta do mora. Premda je PP Biokovo izvan obalnog pojasa, budući da planina Biokovo dominira krajolikom, dodijeljen mu je znak „plavog“ parka.

4.0. KORELACIJA TEMA PLANA UPRAVLJANJA I APUPA

Tablica 22. Korelacija tema iz Plana upravljanja i zadanih tema APUP-a (opći pregled)

Plan upravljanja	Zadane teme HAOP-a	Relevantno za ZP	Relevantno za APUP	Napomena
A-Zaštita i očuvanje prirodne baštine	Tema 2 – Postojeća ograničenja i/ili preporuke aktivnosti vezane uz zaštitu i prezentaciju vrijednosti Tema 2a – Monitoring posjećivanja	DA	DA	Tema opisana, APUP sadrži dio aktivnosti za provedbu
B-Zaštita i očuvanje kulturno-povijesne baštine	Tema 3 – Usluge i programi za posjetitelje Tema 5 – Komunikacija prema posjetiteljima	DA	NE	Tema opisana, APUP ne sadrži aktivnosti za provedbu
C-Suradnja s lokalnom zajednicom	Tema 4 – Suradnja s dionicima vezana uz posjećivanje odnosno turizam u ZP Tema 5 – Komunikacija prema posjetiteljima	DA	DA	Aktivnosti detaljnije razrađene u APUP-u
D-Edukacija i interpretacija	Tema 2 – Postojeća ograničenja i/ili preporuke aktivnosti vezane uz zaštitu i prezentaciju vrijednosti Tema 3 – Usluge i programi za posjetitelje Tema 5 – Komunikacija prema posjetiteljima	DA	DA	Aktivnosti detaljnije razrađene u APUP-u
E-Posjećivanje i promocija	Tema 1 – Infrastruktura i kapaciteti za upravljanje posjetiteljima Tema 2 – Postojeća ograničenja i/ili preporuke aktivnosti vezane uz zaštitu i prezentaciju vrijednosti Tema 3 – Usluge i programi za posjetitelje	DA	DA	Aktivnosti detaljnije razrađene u APUP-u
F-Razvoj upravljanja JU	Tema 1 – Infrastruktura i kapaciteti za upravljanje posjetiteljima	DA	DA	Tema opisana, APUP sadrži dio aktivnosti za provedbu
G-Očuvanje krajobraza i održivo korištenje prirodnih dobara	Tema 1 – Infrastruktura i kapaciteti za upravljanje posjetiteljima	DA	NE	Tema opisana, APUP ne sadrži Aktivnosti za provedbu

STRATEŠKI DIO UPRAVLJANJA POSJEĆIVANJEM PP BIOKOVO

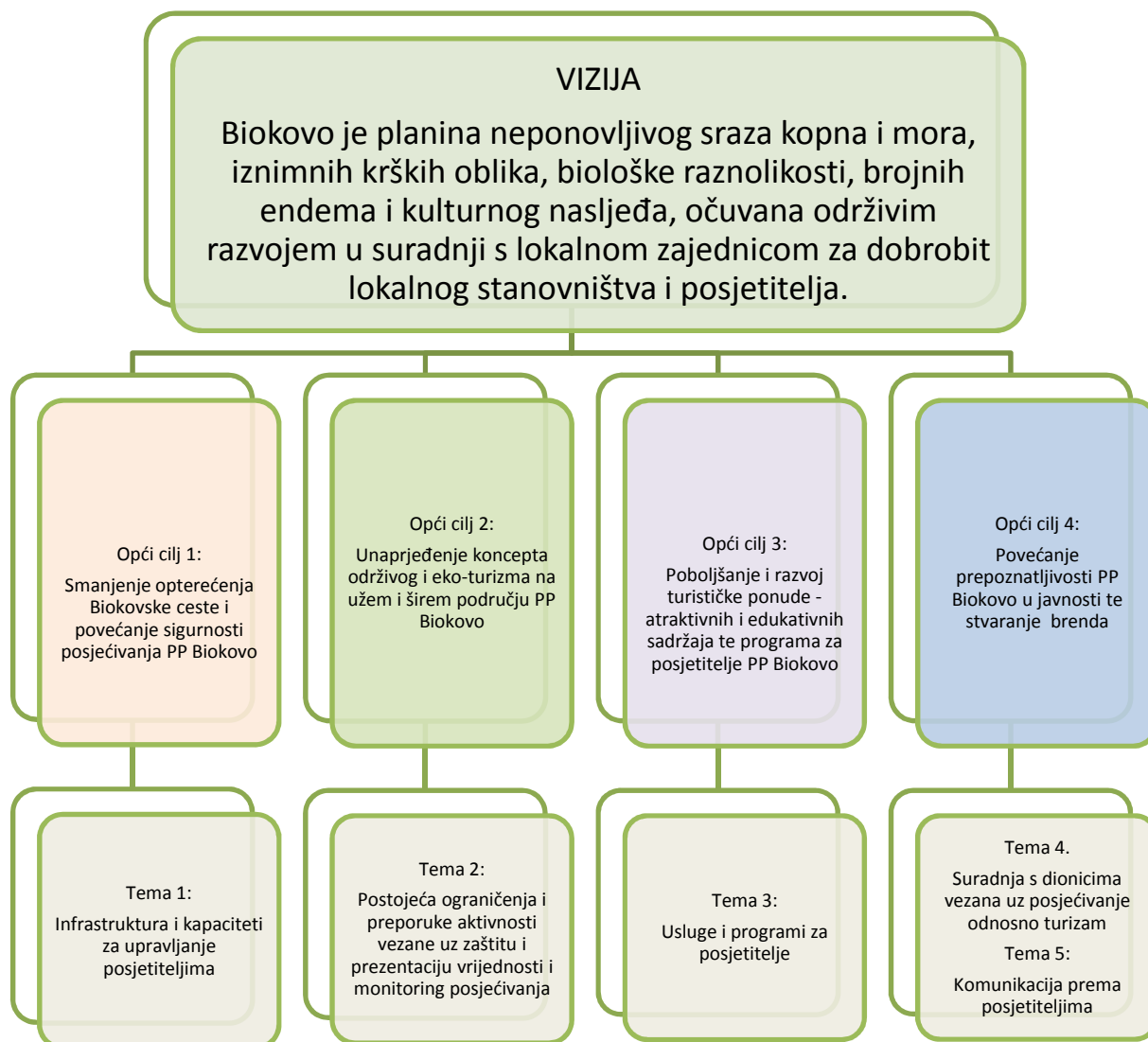
5.0. VIZIJA AKCIJSKOG PLANA UPRAVLJANJA POSJETITELJIMA

Vizija Akcijskog plana upravljanja posjetiteljima predstavlja nadogradnju vizije Plana upravljanja PP Biokovo. Ona oslikava poželjnu budućnost ciljanoga područja. **Vizija je odredište** prema kojem se usmjerava djelovanje JU u sinergiji s ostalim dionicima u prostoru za dugoročni razvoj održivog turizma te zaštitu prirodnih i kulturnih vrijednosti PP Biokovo. APUP predstavlja praktičan alat za njezino ostvarenje. Očekuje se kako će dosljedna provedba planiranih aktivnosti dovesti do postizanja strateških ciljeva (posebni ciljevi → opći cilj) što vodi do realizacije vizije.

Vizija APUP-a PP Biokovo glasi:

Biokovo je planina neponovljivog sraza kopna i mora, iznimnih krških oblika, biološke raznolikosti, brojnih endema i kulturnog nasljeđa, očuvana održivim razvojem u suradnji s lokalnom zajednicom za dobrobit lokalnog stanovništva i posjetitelja.

6.0. STRATEGIJE APUP-A

Slika 77: Strateška struktura APUP-a

6.1. RAZRADA STRATEŠKE STRUKTURE APUPA-a

Strategija i akcijski plan zaštite prirode RH (2015) propisuje:

“Javne ustanove koje upravljaju zaštićenim dijelovima prirode važan su čimbenik koji provodi zaštitu na terenu, odnosno zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže kojima upravljaju. Stoga je izuzetno važno da javne ustanove u svoje planove upravljanja, kao i godišnje programe rada, ugrade ciljeve i aktivnosti iz ove Strategije, kako bi doprinijele zajedničkom ostvarenju cilja” (2018: 60).

Tablica 23 sadrži odabir aktivnosti i indikatora iz spomenute Strategije koje su dijelom uklopljene u aktivnosti APUP-a PP Biokovo.

Tablica 23: Dio aktivnosti Strategije i akcijskog plana zaštite prirode RH (2015)

Oznaka	Aktivnost	Indikatori
4.1.8.	Provesti vrjednovanje i određivanje razine ugroženosti pojedinih staništa i/ili ekosustava	Utvrđena metodologija za određivanje razine ugroženosti pojedinih staništa i/ili ekosustava. Provedena analiza ugroženosti prioritetnih stanišnih tipova.
4.2.8.	Poticati stručnu/znanstvenu, ali i širu javnost na prikupljanje inventarizacijskih podataka i unošenje podataka u ISZP razvijanjem i predstavljanjem tehničkih rješenja koja olakšavaju korištenje i analizu podataka	Udio opažanja upisan u tematske baze ISZP-a. Izrađena je mobilna aplikacija za unos podataka o opažanjima vrsta i staništa u barem jednu tematsku bazu podataka ISZP-a.
5.2.1.	Poticati daljnji razvoj i unaprijediti sustavno provođenje neformalne edukacije te ojačati suradnju s organizacijama koje se bave prirodnim vrijednostima i zaštitom prirode	Broj razvijenih programa javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode. Broj interpretacijskih sadržaja u zaštićenim područjima (poučne staze, centri za posjetitelje i si.). Broj provedenih projekata OCD-a u sklopu kojih će se provoditi neformalna edukacija o zaštiti prirode i održivom razvoju Broj razvijenih neformalnih programa obrazovanja od strane OCD-a
5.2.3.	Poticati razvijanje i provođenje volonterskih programa iz područja zaštite prirode	Broj/udio javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode koje uključuju volontere u svoj rad. Broj/udio javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode u kojima se provode volonterski programi.
5.3.2.	Provoditi ciljane kampanje s ciljem podizanja svijesti javnosti i promocije zaštite prirode te informiranja javnosti o radu i funkcioniranju sustava za zaštitu prirode	Broj ciljanih kampanja godišnje prvenstveno prema prioritetnim temama. Broj partnerskih organizacija. Broj provedenih anketa i analiziranih rezultata.
5.3.3.	Nastaviti i dodatno ojačati suradnju institucija u sustavu zaštite prirode sa subjektima javnog informiranja u svrhu trajne zastupljenosti tema iz područja zaštite prirode	Broj i učestalost radionica za novinare.
5.3.4.	Kroz rad javnih ustanova promovirati energetske učinkovitost, zelenu gradnju, sprječavanje nastanka otpada, prikupljanje i odvajanje otpada te održivi	Udio javnih ustanova koje provode projekte koji doprinose promociji energetske učinkovitosti, zelene infrastrukture, prikupljanju i odvajanju otpada te održivom turizmu.

	turizam	Broj provedenih projekata koji promoviraju energetske učinkovitost, zelenu gradnju, prikupljanje i odvajanje otpada te održivi turizam.
5.4.2.	Ojačati komunikaciju i suradnju s lokalnim stanovništvom u zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže sa svrhom provođenja mjera koje poboljšavaju stanje prirode i doprinose postizanju ciljeva očuvanja ekološke mreže te njihovog aktivnog uključivanja u zaštitu prirode	Napravljena je analiza načina komunikacije i dostupnosti informacija javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode. Udio javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode koje imaju osnovana suradnička vijeća. Broj zaštićenih područja za koja je provedena analiza ispitivanja mišljenja lokalnog stanovništva. Broj godišnjih edukativnih skupova s dionicima čije aktivnosti utječu na prirodu.
5.4.3.	Ojačati suradnju s dionicima u svrhu učinkovitije zaštite prirode putem edukacije.	Broj godišnjih edukativnih skupova s dionicima čije aktivnosti utječu na prirodu. Broj sudionika edukacije. Broj pokrenutih zajedničkih projekata.

Opći cilj 1.0. Smanjenje opterećenja Biokovske ceste i povećanje sigurnosti posjećivanja PP Biokovo

TEMA 1 – INFRASTRUKTURA I KAPACITETI ZA UPRAVLJANJE POSJETITELJIMA

Posebni cilj 1.1. (EA) Održavati i unaprijediti postojeću i razviti novu posjetiteljsku i prometnu infrastrukturu u skladu s potrebama posjetitelja i mogućnostima ciljanih lokaliteta PP Biokovo

Indikator: broj kilometara uređenih staza, broj parkirališnih mjesta, klupa, odmorišta i sjenica, toaleta, prezentacijskih i informativnih centara, broj uređenih i obilježenih vidikovaca, broj postavljenih ploča s upozorenjima na opasna mjesta

Posebni cilj 1.2. Unaprjeđenje organizacije prometovanja unutar PP Biokovo s posebnim naglaskom kritične kontrolne točke

Indikatori: doživljaj gužve (anketiranje posjetitelja), definirane kritične kontrolne točke prometovanja unutar Parka, izrađen standardni operativni postupak za postupanje u slučaju nepoštivanja kritičnih granica kritičnih kontrolnih točaka

Posebni cilj 1.3. Jačanje kapaciteta zaposlenika JU kontinuiranim stručnim i znanstvenim usavršavanjima te zapošljavanjem dodatnih kadrova

Indikator: broj djelatnika koji je sudjelovao na formalnim ili neformalnim seminarima, radionicama, u nastavi, broj dodijeljenih potvrda o sudjelovanju, zaposlen dodatni kadar sukladno Pravilniku o ustrojstvu rada JU (proširiti na zapošljavanje djelatnika za upravljanje projektima, kulturno-povijesnu baštinu, informatiku i digitalni marketing, znanstveno komuniciranje, odnose s medijima)

Posebni cilj 1.1.

(EA) Održavati i unaprijediti postojeću i razviti novu posjetiteljsku i prometnu infrastrukturu u skladu s potrebama posjetitelja i mogućnostima ciljanih lokaliteta PP Biokovo

Razdoblje provedbe: 2021. – 2025.

Indikator: broj kilometara uređenih staza, broj parkirališnih mjesta, klupa, odmorišta i sjenica, toaleta, prezentacijskih i informativnih centara, broj uređenih i obilježenih vidikovaca, broj postavljenih ploča s upozorenjima na opasna mjesta

Mjera 1.1.1.

Sanacija Biokovske ceste, potpornih zidova, parkirališta, odmorišta i okretišta za autobuse

Mjera 1.1.2.

Izgradnja, uređenje i opremanje prezentacijskih i kongresnih centara

Mjera 1.1.3.

Uređenje pješačkih i biciklističkih staza te signalizacije

Mjera 1.1.4.

Uređenje vidikovaca i sjenica, opremanje klupama, dalekozorima, koševima za otpad

Posebni cilj 1.2.

Unaprjeđenje organizacije prometovanja unutar PP Biokovo s posebnim naglaskom kritične kontrolne točke

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikatori: doživljaj gužve (anketiranje posjetitelja), definirane kritične kontrolne točke prometovanja unutar Parka, izrađen standardni operativni postupak za postupanje u slučaju nepoštivanja kritičnih granica kritičnih kontrolnih točaka

Mjera 1.2.1.

Anketiranje posjetitelja i mjerenje prometa osoba i vozila

Mjera 1.2.2.

Izrada detaljnog plana prometovanja unutar Parka i Standardni operativni postupak

Mjera 1.2.3.

Osposobljavanje kadra za organizaciju prometa u Parku

Posebni cilj 1.3.

Jačanje kapaciteta zaposlenika JU kontinuiranim stručnim i znanstvenim usavršavanjima te zapošljavanjem dodatnih kadrova

Razdoblje provedbe:

Indikator: broj djelatnika koji je sudjelovao na formalnim ili neformalnim seminarima, radionicama, u nastavi, broj dodijeljenih potvrda o sudjelovanju, zaposlen dodatni kadar sukladno Pravilniku o ustrojstvu rada JU (proširiti na zapošljavanje djelatnika za upravljanje projektima, kulturno-povijesnu baštinu, informatiku i digitalni marketing, znanstveno komuniciranje, odnose s medijima)

Mjera 1.3.1.

Uspostavljanje jedinice za znanstveno komuniciranje te praćenje znanstvenih i stručnih radova

Mjera 1.3.2.

Jačanje kapaciteta djelatnika internim i eksternim edukacijama

Opći cilj 2.0. Unaprjeđenje koncepta održivog i eko-turizma na užem i širem području PP Biokovo

Tema 2 - Postojeća ograničenja i preporuke aktivnosti vezane uz zaštitu i prezentaciju vrijednosti i monitoring posjećivanja

Posebni cilj 2.1. (4.1.8.) Unaprjeđenje znanja i vrjednovanje te određivanje razine ugroženosti pojedinih staništa i/ili ekosustava na području PP Biokovo

Indikator: Utvrđena metodologija za određivanje razine ugroženosti pojedinih staništa i/ili ekosustava. Provedena analiza ugroženosti prioritetnih stanišnih tipova. Izrađena studija nosivog/prihvatnog kapaciteta područja PP Biokovo. Definirani bioindikatori turističkog pritiska.

Posebni cilj 2.2. Povećanje uključenosti lokalnih dionika u procese razvoja i provedbe koncepta održivog i ekoturizma na području PP Biokovo

Indikator: broj lokalnih dionika koji sudjeluju u razvoju i/ili provedbi koncepta održivog i ekoturizma

Posebni cilj 2.3. (4.2.8.) Osnaživanje znanstvenog pristupa i poticanje stručne/znanstvene i šire javnosti na prikupljanje inventarizacijskih podataka i unošenje podataka u ISZP razvijanjem i predstavljanjem tehničkih rješenja koja olakšavaju korištenje i analizu podataka u PP Biokovo

Indikator: broj provedenih istraživanja i objavljenih znanstvenih i stručnih radova koji se odnose na PP Biokovo, broj održanih radionica o znanstvenom publiciranju, broj istraživačkih kampova, broj inovativnih rješenja za prikupljanje znanstvenih podataka.

Posebni cilj 2.4. Povećanje umreženosti JU PP Biokovo sa znanstveno-istraživačkim institucijama, domaćim i međunarodnim. Nastaviti i dodatno ojačati suradnju institucija u sustavu zaštite prirode sa subjektima javnog informiranja u svrhu trajne zastupljenosti tema iz područja zaštite prirode

Indikator: broj ostvarenih stručnih i znanstvenih suradnji, broj zajedničkih projekata

Posebni cilj 2.1.

(4.1.8.) Unaprjeđenje znanja i vrjednovanje te određivanje razine ugroženosti pojedinih staništa i/ili ekosustava na području PP Biokovo

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: Utvrđena metodologija za određivanje razine ugroženosti pojedinih staništa i/ili ekosustava. Provedena analiza ugroženosti prioritetnih stanišnih tipova. Izrađena studija nosivog/prihvatnog kapaciteta područja PP Biokovo. Definirani bioindikatori turističkog pritiska.

Mjera 2.1.1.

Definiranje metodologije praćenja stanja bioindikatorskih vrsta s obzirom na turistički pritisak na području PP Biokovo

Mjera 2.1.2.

Definiranje metodologije i izrada studije nosivog/prihvatnog kapaciteta na području PP Biokovo

Mjera 2.1.3.

Procjena ugroze bioindikatorskih vrsta s obzirom na turistički pritisak na području PP Biokovo

Mjera 2.1.4.

Definiranje smjernica za preventivno i korektivno djelovanje s obzirom na razinu ugroze bioindikatorskih vrsta spram turističkog pritiska

Posebni cilj 2.2.

Povećanje uključenosti lokalnih dionika u procese razvoja i provedbe koncepta održivog i ekoturizma na području PP Biokovo

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: broj lokalnih dionika koji sudjeluju u razvoju i/ili provedbi koncepta održivog i ekoturizma

Mjera 2.2.1.

Suradnja s znanstvenim i ostalim udrugama koje se bave zaštitom i/ili proučavanjem prirode i zaštićenih područja

Mjera 2.2.2.

Organiziranje ljetnih kampova, ljetnih škola i radionica za domaće i strane učenike i studente

Mjera 2.2.3.

Organiziranje i održavanje znanstvenih i stručnih konferencija na temu zaštićenih područja, staništa, vrsta i ekološke mreže NATURA 2000

Mjera 2.2.4.

Izdavanje elektroničke publikacije na hrvatskom i engleskom za širu javnost

Posebni cilj 2.3.

(4.2.8.) Osnajivanje znanstvenog pristupa i poticanje stručne/znanstvene i šire javnosti na prikupljanje inventarizacijskih podataka i unošenje podataka u ISZP razvijanjem i predstavljanjem tehničkih rješenja koja olakšavaju korištenje i analizu podataka u PP Biokovo

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: broj provedenih istraživanja i objavljenih znanstvenih i stručnih radova koji se odnose na PP Biokovo, broj održanih radionica o znanstvenom publiciranju, broj istraživačkih kampova, broj inovativnih rješenja za prikupljanje znanstvenih podataka.

Mjera 2.3.1.

Organiziranje istraživačkih kampova za mlade

Mjera 2.3.2.

Poticanje inovacija organiziranjem „hackatona“ i „voucher“ shemama za prikupljanje podataka na području PP Biokovo

Mjera 2.3.3.

Jačanje kapaciteta istraživača za publiciranje znanstvenih radova koji se odnose na PP Biokovo

Posebni cilj 2.4.

Povećanje umreženosti JU PP Biokovo sa znanstveno-istraživačkim institucijama, domaćim i međunarodnim. Nastaviti i dodatno ojačati suradnju institucija u sustavu zaštite prirode sa subjektima javnog informiranja u svrhu trajne zastupljenosti tema iz područja zaštite prirode

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: broj ostvarenih stručnih i znanstvenih suradnji, broj zajedničkih projekata

Mjera 2.4.1.

Ostvarivanje partnerstva s domaćim i stranim institucijama na znanstveno-istraživačkim i stručnim projektima poput HORIZON 2020, INTERREG, LIFE i drugih

Mjera 2.4.2.

Pokretanje partnerskih projekata u i za lokalnu zajednicu

Opći cilj 3.0. Poboljšanje i razvoj turističke ponude - atraktivnih i edukativnih sadržaja te programa za posjetitelje PP Biokovo

TEMA 3 - Usluge i programi za posjetitelje

Posebni cilj 3.1.	Povećanje zastupljenosti novih tehnologija u aktivnostima prezentacije i interpretacije prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti PP Biokovo u zatvorenom i otvorenom prostoru
	Indikator: broj razvijenih mobilnih aplikacija, broj nabavljenih „self-guided“ setova, broj lokaliteta obrađen u VR (virtual reality), broj 3D snimljenih spiljskih objekata, broj osmišljenih usluga i proizvoda koji primjenjuju suvremene tehnologije
Posebni cilj 3.2.	Poboljšanje doživljaja posjetitelja PP Biokovo aktivnim uključivanjem u kreiranje i provedbu različitih programa
	Indikator: broj i vrsta su-kreiranih aktivnosti posjetitelja i drugih dionika, ocjena zadovoljstva posjetitelja, broj edukacijskih tiskovina i pojava ključnih riječi na društvenim i internetskim stranicama dionika, broj predstava uprizorenja povijesnih i kulturnih događanja i/ili radionica u kojima sudjeluju posjetitelji
Posebni cilj 3.3.	Oživljavanje lokalne tradicije, načina života i rada te kulturnih manifestacija lokalnog stanovništva Makarskog primorja i Zabiokovlja u funkciji održivog i ekoturizma
	Indikator: broj programa koji posjetiteljima nude iskustvo ili doživljaj lokalnog načina života i rada, broj organiziranih i održanih manifestacija, broj sudionika, proveden nagradni natječaj za autohtone suvenire, broj ostvarenih noćenja na području Parka i u neposrednoj blizini
Posebni cilj 3.4.	Poticanje razvijanja i provođenja raznovrsnih volonterskih programa iz područja zaštite prirode
	Indikator: broj volonterskih programa, broj volontera, broj volonterskih kampova, broj proizvoda i/ili usluga koje su razvili volonteri u suradnji s JU

Posebni cilj 3.1.

Povećanje zastupljenosti novih tehnologija u aktivnostima prezentacije i interpretacije prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti PP Biokovo u zatvorenom i otvorenom prostoru

Razdoblje provedbe: 2022. – 2026.

Indikator: broj razvijenih mobilnih aplikacija, broj nabavljenih „self-guided“ setova, broj lokaliteta obrađen u VR (virtual reality), broj 3D snimljenih spiljskih objekata, broj osmišljenih usluga i proizvoda koji primjenjuju suvremene tehnologije

Mjera 3.1.1.

Uvođenje VR (virtualne stvarnosti) tehnologija u prezentacijski sustav JU PP Biokovo

Mjera 3.1.2.

Osmišljavanje „self-guided“ prezentacija za posjetitelje PP Biokovo

Mjera 3.1.3.

Uvođenje „pametnih“ rješenja za posjetitelje u Parku

Posebni cilj 3.2.

Poboljšanje doživljaja posjetitelja PP Biokovo aktivnim uključivanjem u kreiranje i provedbu različitih programa

Razdoblje provedbe: 2022. – 2026.

Indikator: broj i vrsta su-kreiranih aktivnosti posjetitelja i drugih dionika, ocjena zadovoljstva posjetitelja, broj edukacijskih tiskovina i pojava ključnih riječi na društvenim i internetskim stranicama dionika, broj predstava uprizorenja povijesnih i kulturnih događanja i/ili radionica u kojima sudjeluju posjetitelji

Mjera 3.2.1.

Osmišljavanje interaktivnih posjeta PP Biokovo

Mjera 3.2.2.

Su-kreacija prostornih osobitosti na području PP Biokovo i prezentacijskih centara

Mjera 3.2.3.

Aktivnosti uprizorenja kulturnih i povijesnih doganjanja uz aktivno uključivanje posjetitelja

Posebni cilj 3.3.

Oživljavanje lokalne tradicije, načina života i rada te kulturnih manifestacija lokalnog stanovništva Makarskog primorja i Zabiokovlja u funkciji održivog i eko-turizma

Razdoblje provedbe: 2021. – 2026.

Indikator: broj programa koji posjetiteljima nude iskustvo ili doživljaj lokalnog načina života i rada, broj organiziranih i održanih manifestacija, broj sudionika, proveden nagradni natječaj za autohtone suvenire, broj ostvarenih noćenja na području Parka i u neposrednoj blizini

Mjera 3.3.1.

Organiziranje lokalnih festivala i kulturnih manifestacija temeljenih na tradiciji i lokalnoj kulturi

Mjera 3.3.2.

Organiziranje nagradnih natječaja za autohtone i suvremene suvenire za lokalno stanovništvo i poduzetnike

Mjera 3.3.3.

Prikupljanje i interpretacija lokalnih legendi, mitova i priča

Posebni cilj 3.4.

Poticanje razvijanja i provođenja raznovrsnih volonterskih programa iz područja zaštite prirode

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: broj volonterskih programa, broj volontera, broj volonterskih kampova, broj proizvoda i/ili usluga koje su razvili volonteri u suradnji s JU

Mjera 3.4.1.

Organiziranje domaćih i međunarodnih volonterskih kampova

Mjera 3.4.2.

Organiziranje volontiranja u zajednici za stanovništvo PP Biokovo

Mjera 3.4.3.

Organiziranje volontiranja u školama – promidžba zaštićenih područja i PP Biokovo

Opći cilj 4.0.

Povećanje prepoznatljivosti PP Biokovo u javnosti te stvaranje brenda

TEMA 4 – Suradnja s dionicima vezana uz posjećivanje odnosno turizam u ZP

TEMA 5 – Komunikacija prema posjetiteljima

Posebni cilj 4.1. (5.2.1.)
Poticati daljnji razvoj i unaprijediti sustavno provođenje neformalne edukacije te ojačati suradnju s organizacijama koje se bave prirodnim vrijednostima i zaštitom prirode

Indikator: broj razvijenih programa javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode, broj interpretacijskih sadržaja u zaštićenim područjima (poučne staze, centri za posjetitelje i si.), broj provedenih projekata OCD-a u sklopu kojih će se provoditi neformalna edukacija o zaštiti prirode i održivom razvoju, broj razvijenih neformalnih programa obrazovanja od strane OCD-a, broj registriranih ekoloških proizvođača hrane, kreiran biokovski brend hrane i drugih proizvoda, broj proizvođača uključenih u korištenje brenda

Posebni cilj 4.2. (5.3.2)
Provoditi ciljane kampanje s ciljem podizanja svijesti javnosti i promocije zaštite prirode te informiranja javnosti o radu i funkcioniranju sustava za zaštitu prirode

Indikator: broj i vrsta kampanja, broj „udomljenih“ životinja, anketiranje lokalnog stanovništva i lokalnih poduzetnika, anketiranje roditelja učenika osnovnih škola, broj objavljenih video uradaka na youtube kanalu, društvenim mrežama te drugim virtualnim lokacijama

Posebni cilj 4.3. (5.3.3.) Jačanje suradnje JU sa subjektima javnog informiranja u svrhu trajne zastupljenosti tema iz područja zaštite prirode, održivog i eko-turizma, godišnje održavanje „hackatona“ za generiranje ideja zaštite prirode

Indikator: broj i učestalost radionica za novinare, broj radionica komunikacijskih vještina za djelatnike i dionike, broj radionica i seminara o održivom i eko-turizmu, broj dodijeljenih nagrada i otkupljenih idejnih rješenja

Posebni cilj 4.4. (5.4.2) Jačanje komunikacije i suradnje s lokalnim stanovništvom u zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže sa svrhom provođenja mjera koje poboljšavaju stanje prirode i doprinose postizanju ciljeva očuvanja ekološke mreže te njihovog aktivnog uključivanja u zaštitu prirode

Indikator: Napravljena je analiza načina komunikacije i dostupnosti informacija javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode, osnovano suradničko vijeće, analiza ispitivanja mišljenja lokalnog stanovništva, broj godišnjih edukativnih skupova s dionicima čije aktivnosti utječu na prirodu.

Posebni cilj 4.5. (5.4.3) Jačanje suradnje s dionicima u svrhu učinkovitije zaštite prirode putem edukacije

Indikator: Broj godišnjih edukativnih skupova s dionicima čije aktivnosti utječu na prirodu, broj sudionika edukacije, broj pokrenutih zajedničkih projekata, kontinuirano anketiranje posjetitelja, broj skupova i sudionika, broj tiskovina

Posebni cilj 4.1.

(5.2.1.)

Poticati daljnji razvoj i unaprijediti sustavno provođenje neformalne edukacije te ojačati suradnju s organizacijama koje se bave prirodnim vrijednostima i zaštitom prirode

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: broj razvijenih programa javnih ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode, broj interpretacijskih sadržaja u zaštićenim područjima (poučne staze, centri za posjetitelje i si.), broj provedenih projekata OCD-a u sklopu kojih će se provoditi neformalna edukacija o zaštiti prirode i održivom razvoju, broj razvijenih neformalnih programa obrazovanja od strane OCD-a, broj registriranih ekoloških proizvođača hrane, kreiran biokovski brend hrane i drugih proizvoda, broj proizvođača uključenih u korištenje brenda

Mjera 4.1.1.

Osmišljavanje interaktivnih poučnih staza i interpretacijskih programa na području PP Biokovo za posjetitelje sukladno ciljnim skupinama

Mjera 4.1.2.

Poticanje NVO za razvoj neformalnih edukacijskih programa za djecu i lokalno stanovništvo na temu zaštićenih područja prirode i PP Biokovo

Mjera 4.1.3.

Kreiranje brenda BIOkovo

Mjera 4.1.4.

Poticanje ekološke proizvodnje hrane na području PP Biokovo

Posebni cilj 4.2.

(5.3.2)

Provoditi ciljane kampanje s ciljem podizanja svijesti javnosti i promocije zaštite prirode te informiranja javnosti o radu i funkcioniranju sustava za zaštitu prirode

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: broj i vrsta kampanja, broj „udomljenih“ životinja, anketiranje lokalnog stanovništva i lokalnih poduzetnika, anketiranje roditelja učenika osnovnih škola, broj objavljenih video uradaka na youtube kanalu, društvenim mrežama te drugim virtualnim lokacijama

Mjera 4.2.1.

Organiziranje kampanja za „udomljavanje“ i očuvanje biljnih i životinjskih vrsta na području PP Biokovo

Mjera 4.2.2.

Poticanje audio i vizualnih radova i njihova objava na internetskim i stranicama društvenih mreža

Mjera 4.2.3.

Organiziranje info točaka izvan područja PP Biokovo u zajednici, poslovnim subjektima i institucijama

Posebni cilj 4.3.

(5.3.3.) Jačanje suradnje JU sa subjektima javnog informiranja u svrhu trajne zastupljenosti tema iz područja zaštite prirode, održivog i eko-turizma, godišnje održavanje „hackatona“ za generiranje ideja zaštite prirode

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: broj i učestalost radionica za novinare, broj radionica komunikacijskih vještina za djelatnike i dionike, broj radionica i seminara o održivom i eko-turizmu, broj dodijeljenih nagrada i otkupljenih idejnih rješenja

Mjera 4.3.1.

Organiziranje radionica i drugih događanja za predstavnike domaćih i međunarodnih medija

Mjera 4.3.2.

Organiziranje radionica i seminara za jačanje komunikacijskih vještina za djelatnike i volontere JU PP Biokovo

Mjera 4.3.3.

Poticanje inovativnosti u lokalnoj zajednici i školama organiziranjem nagradnih okupljanja i „hackatona“ za rješavanje izazova na području PP Biokovo za zaštitu prirodne i kulturne baštine

Posebni cilj 4.4.

(5.4.2) Jačanje komunikacije i suradnje s lokalnim stanovništvom na području PP Biokovo i područjima ekološke mreže sa svrhom provođenja mjera koje poboljšavaju stanje prirode i doprinose postizanju ciljeva očuvanja ekološke mreže te njihovog aktivnog uključivanja u zaštitu prirode

Razdoblje provedbe: 2021. – 2026.

Indikator: Napravljena je analiza načina komunikacije i dostupnosti informacija JU PP Biokovo, osnovano suradničko vijeće, analiza ispitivanja mišljenja lokalnog stanovništva, broj godišnjih edukativnih skupova s dionicima čije aktivnosti utječu na prirodu.

Mjera 4.4.1.

Osnivanje partnerstva – suradničkog vijeća za dijalog s lokalnom zajednicom

Mjera 4.4.2.

Provedba mjera iz Komunikacijske strategije JU PP Biokovo

Mjera 4.4.3.

Kontinuirano praćenje stanja – mišljenja i stavova stanovništva i ciljnih skupina o području PP Biokovo i međusobnim dobrobitima

Mjera 4.4.4.

JU PP Biokovo inicira održavanje sastanaka s ciljnim skupinama, na godišnjoj razini

Posebni cilj 4.5.

(5.4.3) Jačanje suradnje s dionicima u svrhu učinkovitije zaštite prirode putem edukacije

Razdoblje provedbe: 2020. – 2026.

Indikator: Broj godišnjih edukativnih skupova s dionicima čije aktivnosti utječu na prirodu, broj sudionika edukacije, broj pokrenutih zajedničkih projekata, kontinuirano anketiranje posjetitelja i poduzetnika, broj skupova i sudionika, broj tiskovina

Mjera 4.5.1.

Organiziranje radionica za lokalne poduzetnike za osmišljavanje novih proizvoda, usluga i programa posjetiteljima PP Biokovo

Mjera 4.5.2.

Poticanje poduzetničkih projekata koje pridonose proširenju turističkih proizvoda i usluga

Mjera 4.5.3.

Privlačenje „zelenih“ investitora na područje PP Biokovo

Mjera 4.5.4.

Poticanje izdavačke djelatnosti iz područja zaštite prirodne i kulturne baštine

Primjeri projektnih aktivnosti:

- umjetnost i kreativnost (fotografija, slikanje, glazba, ples, pisanje i poezija, ...)
- tematski definirane kampanje (festivali, kvizovi, nagradne igre, natječaji, ...)
- prikupljanje starih priča, govora i legendi
- radionice za audio-vizualno snimanje stvarnih i glumljenih događaja i uprizorenja
- radio i TV igre i kvizovi znanja
- upoznajmo svoj kraj – mapiranje zanimljivih mjesta na ciljanom području
- okrugli stolovi, radionice i fokusne skupine
- znanstvene i stručne konferencije i kongresi
- internet sudjelovanje putem dijeljenja i prikupljanja informacija dostupnih online, putem društvenih mreža i web stranica, anketiranja, forumi, webinar i drugo
- VR, open space tehnologije, hackatoni i slično
- dijeljenje informacija (e-letter, itd.)
- replike novčića, nakita, veza i posuda
- MMC: VR i online VR
- lokalne pripovijesti
- Ledari
- posvoji „sovu“

- ankete
- radionice za izradu lončarije i/ili oslikavanja na tradicionalni način
- radionice za izradu apotropejskih znakova i/ili stećaka od suvremenih materijala
- YOUTUBE prezentacije
- označavanje zaštićenih i ugroženih vrsta prozirnim staklenim ili plastičnim „zvonom”
- tiskani i online vodiči i materijali
- nabava dodatnih shuttle busova
- organiziranje obrazovnih i istraživačkih radionica i seminara, ljetnih škola i kampova
- organiziranje kongresa i konferencija
- online nastava
- označene stazame bez automobila, prema boji i težini kretanja njome
- lagane kružne staze u blizini naselja, kraćeg su trajanja i nisu zahtjevne za hodanje.
- srednje teže i teže staze kojima nije dopušteno kretanje bez pratnje licenciranog vodiča.
- pokazne farme za posjetitelje
- izrada portala za informiranje javnosti
- webshop lokalnih proizvoda i suvenira
- ...

6.2. PRORAČUN APUP-a ZA RAZDOBLJE 2019. – 2026. GODINE

R.b.	Naziv strateškoga cilja	Ukupni proračun 2019. – 2026. (HRK)	Izvor financiranja
Cilj 1.0.	Smanjenje opterećenja Biokovske ceste i povećanje sigurnosti posjećivanja PP Biokovo	11.620.000*	ESI fondovi, sektorska ministarstva, SDŽ i 9 JLS, JU
Cilj 2.0.	Unaprjeđenje koncepta održivog i eko-turizma na užem i širem području PP Biokovo	4.700.000	ESI fondovi, JU
Cilj 3.0.	Poboljšanje i razvoj turističke ponude - atraktivnih i edukativnih sadržaja te programa za posjetitelje PP Biokovo	1.200.000	ESI fondovi. JU
Cilj 4.0.	Povećanje prepoznatljivosti PP Biokovo u javnosti te stvaranje brenda	13.300.000	ESI fondovi. JU
	Ukupno	30.820.000	

Napomena:

*Prema Prometnoj studiji (2017: 84)

POPIS KORIŠTENIH IZVORA

- Alduk, I. (2008). "Sakralna arhitektura" u Ozimec, R. (ur). *Biokovo - monografija*. Zagreb: Graphis d.o.o., 154 - 172.
- Alduk, I. (2016.). *Povijest makarskih utvrda: Turci su odustali od opsade kada su vidjeli da ih žena gađa sirom*, <https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/povijest-makarskih-utvrda--turci-su-odustali-od-opsade-kada-su-vidjeli-da-ih-zena-gada-sirom/9439> (05.04.2019.)
- Barow, C.J. (2006). *Environmental Management for Sustainable Development*. Oxon i New York: Routledge.
- Bartulović, B. (2019). *Analiza turističkog potencijala Parka prirode Biokovo: primjeri lokaliteta Podglogovik i Rastovac*. Zajednički temelji - uniSTEM. <https://doi.org/10.31534/CO/ZT.2018.03>
- Batović, Š. (1979). "Jadranska zona" u Benac, A. (ur). *Praistorija jugoslavenskih zemalja II (Neolitik)*. Sarajevo: ANUBiH, 485 - 523.
- Benček, Đ. (2002): *Park prirode Biokovo – osobitosti geološke građe*. Zagreb: Institut za geološka istraživanja, Zavod za geologiju.
- Carić, H. i Jakelić, M. (2018). "Informirano upravljanje posjećivanjem u zaštićenim područjima", *Prostor*, Vol. 26 No. 1 (55): 146 - 155.
- Creswell, J. W. (2014): *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Lincoln: Sage Publications.
- Dawidowsky, D. (2004). *Ispitivanje valjanosti metode fokus skupine usporedbom s rezultatima na upitniku (Istraživanje Potrebe i problemi mladih u Hrvatskoj)*, <http://darhiv.ffzg.hr/492/1/DawidowskyDunja.pdf> (30.01.2013).
- Ekonomski fakultet, Sveučilište u Splitu (2016). *Strategija razvoja Grada Vrgorca*. Split: Ekonomski fakultet.
- Fredman, P. (2004): "National park designation – visitors flows and tourism impact", Working paper of the Finnish Forest Research Institute, 2: 369 - 375.
- Hockings M., Stolton S., Leverington F., Dudley N. i Courrau J. (2018). "Evaluating Effectiveness A framework for assessing management effectiveness of protected areas", u: HAOP (2018). *Izveštje o provedbi i analiza upitnika za procjenu učinkovitosti upravljanja Parkom prirode Biokovo-METT (2012 - 2016 godina)*. Zagreb: HAOP.
- Hrستیć, I. (2008). "Svjatovna arhitektonska baština Biokovskog područja" u Ozimec, R. *Biokovo - monografija*. Zagreb: Graphis d.o.o., 173 - 182.
- Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018). *Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže*. Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike.
- International Ecotourism Society <https://ecotourism.org/> (11.06.2019.)
- Javna ustanova Park prirode Biokovo (2019). *Cjenik*, <https://pp-biokovo.hr/hr/71/cjenik> (05.04.2019.).
- Kordej de Villa, Ž. i Stubbs, P. (2009). *Participativno upravljanje za održivi razvoj*. Zagreb: Ekonomski institut.
- Krešić, D., Boraić Živoder, S. i Marković, I. (2013). *Strategija turističkog razvoja Općine Brela i akcijski plan razvoja turizma za razdoblje 2014. - 2018*. Zagreb: Institut za turizam.
- Krpina, V. (2009). *Uloga šuma i šumarstva u turizmu i zaštiti prirode na području Zadarske županije. (Magistarski rad)*. Zagreb: Šumarski fakultet Sveučilište u Zagrebu.
- Krpina, V., Španjol, Ž., Jazbec, A. (2014): "Uloga šuma i šumarstva u turizmu i zaštiti prirode

na području Zadarske županije", *Šumarski list*, 5-6: 271 – 281.

Krpina, V. (2015). "Analysis of the relation between visitors and protected natural areas in the Zadar county", *Šumarski list*, 11-12: 535 – 551.

Kuspilić, M., Vuković, Ž. i Halkijević, I. (2018). "Procjena nosivog kapaciteta vodnih resursa otoka Cresa", *Građevinar*, Vol 70 (04): 305 - 313.

Kušen, E. (2002). *Turistička atrakcijska osnova*. Zagreb: Institut za turizam.

Madiraca, M., Radman, Z., Bubić, I. i Madiraca, M. (2017). *Plan ukupnog razvoja (strateški program) Općine Podgora za razdoblje 2017. - 2020. godine*. Split: URBOS d.o.o.

MARA Makarska (s.a.). *Revitalizacija kulturno - povijesne baštine zaseoka Kotišina (EFRR)*, <https://mara-makarska.hr/revitalizacija-kulturno-povijesne-bastine-zaseoka-kotisina-efrr/> (15.04.2019.).

Martinić, I. (2010). *Upravljanje zaštićenim područjima prirode – planiranje, razvoj i održivost*. Zagreb: Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Marušić Z, Tomljenović R i Klarić Z (2007). *Stavovi i potrošnja posjetitelja nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj-TOMAS 2006*. Zagreb: Institut za turizam.

Međunarodno društvo za ekoturizam (TIES) <https://ecotourism.org/ties-overview/> (11.2.2019).

MICRO projekt d.o.o. (2010). *Plan ukupnog razvoja - Strategija razvoja Grad Makarska*. Split: MICRO projekt d.o.o.

MICRO projekt d.o.o. (2016). *Strateški razvojni program Općine Šestanovac za razdoblje od 2015. do 2020*. Split: MICRO projekt d.o.o.

MICRO projekt d.o.o. (2017). *Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozđ 2016. - 2020*. Split: MICRO projekt d.o.o.

Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja (s.a.). *Prostorni plan PP Biokovo*, <https://mgipu.gov.hr/prostorno-uredjenje-3335/prostorni-planovi-8193/prostorni-planovi-drzavne-razine/prostorni-planovi-parkova-prirode/prostorni-plan-pp-biokovo/3719> (30.04.2019.).

Mrđa, A., Carić, H., Bojanić, O. i Šćotaroci, B. (2014). "The Importance of the Concept of Tourism Carrying Capacity for Spatial Planning", *Prostor*, Vol 22: 212 - 227.

Ministarstvo zaštite okoliša i energetike (2018). *Upisnik zaštićenih područja RH*, <http://www.bioportal.hr/gis/> (11.12.2018).

Narodne novine (1998, 2014). *Uredba o osnivanju Javne ustanove "Park prirode Biokovo"*. Zagreb: Narodne novine d.d., 44/98, 85/14.

Narodne novine (2008). *Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske*. Zagreb: Narodne novine d.d., 143/08.

Narodne novine (2013). *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske*. Zagreb: Narodne novine d.d., 55/13.

Narodne novine (2013, 2015). *Uredba o ekološkoj mreži*. Zagreb: Narodne novine d.d., 124/13, 105/15.

Narodne novine (2013, 2015, 2019). *Zakon o zaštiti prirode*. Zagreb: Narodne novine d.d., 80/13, 15/18, 14/19.

Narodne novine (2015). *Prostorni plan PP Biokovo*. Zagreb: Narodne novine d.d., 185/15.

Narodne novine (2015). *Strategija i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske*. Zagreb, 72/17.

Nikolanci, M. (1959). "Nove grčke kacige i knemide u Dalmaciji", *VAHD*, 61: 82 - 92.

Javna ustanova Park prirode Biokovo (2014). *Statut Javne ustanove Park prirode Biokovo*. Makarska: Javna ustanova Park prirode Biokovo.

Javna ustanova Park prirode Biokovo (2017). *Plan upravljanja Javne ustanove Park prirode Biokovo*. Makarska: Javna ustanova Park prirode Biokovo.

Javna ustanova Park prirode Biokovo (2018). *Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu JU PP Biokovo*. Makarska: Javna ustanova Park prirode Biokovo.

Peleikis, J., Grätz, M. i Brnada, I. (2014). *Prilagodba klimatskim promjenama u Hrvatskoj: Radni materijal za nacionalno savjetovanje - siječanj 2014*. Zagreb: REC.

Rientjes S (2009). *A Practical Guide for Communicating Nature Conservation*. Tilburg: European Centre for Nature Conservation.

Stolton, S. i Dudley, N. (2018). "METT Handbook: A guide to using the Management Effectiveness Tracking Tool (METT)" u: HAOP (2018). *Izvešće o provedbi i analiza upitnika za procjenu učinkovitosti upravljanja Parkom prirode Biokovo-METT (2012-2016 godina)*. Zagreb: HAOP.

Svjetska turistička organizacija Ujedinjenih naroda (2002). <http://www2.unwto.org/> (11.2.2019)

Šoštarić, M., Ševrović, M., Jakovljević, M., Ćosić, M., Lale, O. i Vidović, K. (2017). *Prometna studija Parka prirode Biokovo*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu Fakultet prometnih znanosti.

Španjol, Ž. (1993). "Uloga posebno zaštićenih objekata prirode u turizmu", *Glas. šum. pokuse*, posebno izdanje 4: 231 - 242.

Tomasović, M. (2004). "Špilja Bubnjevača u Velikom Brdu iznad Makarske - Novo neolitičko i eneolitičko nalazište u srednjoj Dalmaciji", *OHAD*, XXXVI (2): 39-54.

Tomasović, M. (2008). "Arheologija" u Ozimec, R. *Biokovo - monografija*. Zagreb: Graphis d.o.o., 138 - 152.

Torres-Delgado, A. i Palomeque, F. L. (2018). "The ISOST index: A tool for studying sustainable tourism", *Journal of Destination Marketing & Management*, 8: 281 - 289.

Tran, H.M., Huertas, A. i Moreno, A. (2017). "A new framework for the analysis of smart tourism destinations. A comparative case study of two spanish destinations Topic 2. The development of STD: limiting & success factors" u Bernabeu, C. (ur). *Actas del Seminario Internacional Destinos Turísticos Inteligentes: nuevos horizontes en la investigación y gestión del turismo*. Sant Vicent del Raspeig: Publicacions de la Universitat d'Alacant, 190 - 214.

UNEP (2004). *Guide to good practice in tourism carrying capacity assessment*. Split: PAP/RAC.

Vukadin Vranješ, L., Vranješ, S., Karamatić, J., Tomasović, M., Lalić, T., Kelvišer, P., Nakić, A., Josipović, M. i Pivac Ivandić, I. (2015). *Plan razvoja kulturnog turizma Grada Makarske 2015. - 2020*. Makarska: Grad Makarska.

WWF: "Management Effectiveness Tracking Tool. Reporting Progress at Protected Area Sites", u: HAOP (2018). *Izvešće o provedbi i analiza upitnika za procjenu učinkovitosti upravljanja Parkom prirode Biokovo-METT (2012-2016 godina)*. Zagreb: HAOP.

PRILOZI

Prilog 1: Komunikacijska strategija

Prilog 2: Marketinški plan

Prilog 3: Detaljna razrada aktivnosti

Prilog 4: Izvješće fokusnih skupina

Prilog 5: Izvješće o provedenom anketiranju posjetitelja

Prilog 6: Izvješće o provedenom anketiranju potencijalnih posjetitelja

Prilog 7: Izvješće o provedbi analize korpusa

Prilog 8: Anketni upitnici

Prilog 9: Popis sudionika